magazin istoric

ANUL XI Nr. 8 (125) AUGUST 1977

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 8 (125)
august 1977

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① ④ Luptele eroice purtate în 1917 de ostaşii români au fost oglindite şi în creaţia unui grup de pictori care au cerut să plece pe front în acest scop (operele se află în colecţiile Muzeului Militar Central): a. **La atac;** b. **Ecaterina Teodoroiu;** c. **Atacul Regimentului 31 Mircea;** d. **Cuib de mitraliere;** e. **Ieşirea din tranşee;** f. **Ostaş român.** Semnăturile autorilor sînt dispuse după aşezarea reproducerilor pe copertele 1 şi 4. **(Imortalizînd eroii de la Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz,** p. 23)

② ③ Matei Basarab (1632-1654), „om de ţară", diplomat iscusit şi domn viteaz, a fost, în acelaşi timp, şi un mare ctitor: şase capodopere arhitecturale din epoca sa. În medalion — elemente din stema Ţării Româneşti folosite în emblema Mănăstirii Căldăruşani **(Matei Basarab şi epoca sa,** p. 36)

sumar

Ulpia Traiana Sarmizegetusa — Britonia: RADU POPA 2
August 1944. „Toate ieşirile oraşului erau baricadate": EUGEN BANTEA, MIHAIL E. IONESCU 5
Documente ale istoriei. „Către tot norodul omenesc...": DAN BERINDEI 11
1917-1977. «Acea extraordinară epopee»: CONSTANTIN KIRIŢESCU ● **Maurice Baumont — Eroismul românesc rămîne exemplar:** CRISTIAN POPIŞTEANU ● **Imortalizînd eroii de la Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz:** GHEORGHE NICOLESCU ● **Pe frontul de la Tîrgu Jiu. Pagini din jurnalul Ecaterinei Teodoroiu:** VASILE CĂRĂBIŞ 15
Al. Papiu-Ilarian: CORNELIU ALBU 30
Pagini din insurecţia vietnameză. Zece zile contra optzeci de ani: VO NGUYEN GIAP 33
Matei Basarab şi epoca sa: MATEI D. VLAD 36
Neamuri şi triburi tracice: GH. BICHIR, AL. VULPE, CONSTANTIN PREDA 40
Descoperiri arheologice în Siria. O bibliotecă de acum 4 500 ani: RÉGINE DALNOKY 42
Cavalerii teutoni în Banatul Severinului: IOAN HAŢEGAN 44
De o parte şi de alta a baricadei: I. I. MINŢ 46
Povestea unui premiu literar — Montpellier, 1878: ANCA VASILESCU 51
Suezul de la Nechao la Darius: BERNARD SIMIOT 52
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU 56

● **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric, **ediţia 1977** ...29 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 61 ● **Poşta** Magazin istoric ... 63

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA— BRITONIA

RADU POPA

Între cnezii de la Britonia şi cei de la Densuş au existat în decursul veacurilor strînse legături de rudenie şi de întrajutorare. Biserica de la Densuş — ctitorie a cnezilor locali — are în zidurile ei blocuri de marmură provenite de la Ulpia Traiana — Sarmizegetusa

La 9 iunie 1315, pe cînd regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, se afla la Timişoara, în faţa lui s-a prezentat judele Nicolaie, fiu al lui Ştefan, reclamînd că moşia sa, numită Brethonia[1], **pe care o avea ca moştenire legiuită de la bunicul său Toma, i-ar fi fost ocupată pe nedrept. Aflăm aceste lucruri din scrisoarea regelui către Episcopia din Alba Iulia, în care se cere cercetarea cazului, scrisoare care precizează că Nicolaie era** villicus de Hatzak **(jude de Haţeg). Alte două documente din aceeaşi vară atestă că cercetarea a avut loc la 28 iunie, episcopia fiind reprezentată de preotul Ioan din Sîntămărie-Orlea, că cei care ocupaseră pe nedrept** Brethonia **erau cnezii Dan şi Stanislau şi că vecinii convocaţi au mărturisit în favoarea reclamantului. Recunoscînd drepturile judelui Nicolaie, regele i-a întărit stăpînirea** Brethoniei, **cu drept de a o lăsa moştenire urmaşilor săi, ceea ce echivala cu a-i recunoaşte calitatea de nobil. Era în fond, aşa cum a remarcat, cu dreptate, mai demult, cercetătoarea Maria Holban, o cale ocolită de a obţine recunoaşterea unei stări de fapt anterioare, a unei stăpîniri exercitate pînă atunci fără diplomă regală.**

Diploma regelui Carol Robert

În lucrările de geografie istorică, româneşti sau străine, din ultimii 70 ani, Britonia figurează printre satele dispărute. Prezenţa acestui nume în documente care atestă vechi structuri social-politice româneşti în Transilvania ne-a îndemnat să căutăm locul aşezării care l-a purtat. Am străbătut, în căutarea lui, multe zeci de kilometri pe dealurile şi în văile Ţării Haţegului, la Breazova, la Peşteana, înspre Densuş sau în părţile Ciulei Mari, adică în locurile vag indicate de documente. Am cercetat şi locurile din zona celor două sate Bretea (a Streiului şi cea românească),

[1] În documentele medievale numele Britoniei apare în diverse grafii. În transcriere, am păstrat denumirea dată de acele documente — n.a.

asemănătoare ca nume. Dar elementele găsite nu s-au dovedit concludente. Nici bătrînii satelor n-au putut să ne ofere ajutorul cerut, dat fiind că amintirile lor nu coboară atît de departe în trecut.

O recentă investigaţie în Arhivele de Stat din Budapesta ne-a readus pe tărîmul documentelor şi, mergînd pe firul acestora, am reuşit să dezlegăm taina enigmaticei Britonii.

Dar pînă la această reuşită, formula **villicus de Hatzak** prezentă în scrisoarea din 1315 a regelui maghiar merită o atenţie specială. Ea ar putea fi tradusă: **primar al Haţegului** sau **jude al localităţii Haţeg.** Dar în acea vreme Nicolaie, în calitatea sa de nobil român — fapt dovedit în mod clar şi de documente ulterioare — nu putea ocupa o asemenea demnitate, deoarece Haţegul era un tîrguşor cu populaţie catolică, după cum ne încredinţează lista parohiilor catolice din anii 1332-1337. În plus, după cum rezultă tot dintr-un document de mai tîrziu, reşedinţa judelui Nicolaie se afla la Britonia.

Villicus înseamnă, după cum am spus şi **jude**, termenul desemnînd o persoană cu atribuţii judecătoreşti. Dar el mai putea să desemneze şi pe cel însărcinat cu strîngerea pe seama autorităţii superioare a veniturilor dintr-un teritoriu dat. La acea vreme, demnitatea judelui Nicolaie se exercita nu în localitatea, ci în comitatul sau districtul Haţeg, deci în Ţara Haţegului. De altfel, în toate documentele din veacul XIV, numele Haţeg, fără altă precizare, se referă la ţinut şi nu la localitate.

Dar atribuţiile de natură judecătorească sau administrativă au făcut parte, alături de cele militare şi politice, din atribuţiile voievodale, pe care le-au exercitat, foarte probabil, înaintaşi ai judelui Nicolaie. Faptul că — la 1315 — el nu mai avea decît atribuţii judecătoreşti şi administrative reflectă un proces de îngrădire şi micşorare a unei instituţii de tipul voievodatului, îngrădire ce trebuie să fi început de mai multă vreme, probabil înainte de mijlocul sec. XIII, accelerîndu-se de la 1275 de cînd la marginea tîrgului Haţeg a apărut cetatea regală. Un argument în plus este faptul că doi ani după atestarea judelui Nicolaie, în 1317, aflăm de existenţa castelanului de la Haţeg: Nicolae Széchy, din neamul Balogh.

Se pune, desigur, întrebarea: de ce a acordat regele Carol Robert cu atîta uşurinţă o diplomă nobiliară judelui român al Ţării Haţegului? Evenimentul se petrecea în primii ani ai veacului XIV, în timpul tulburărilor şi a anarhiei pe care le adîncise schimbarea dinastiei. Noul rege se străduia să înăbuşe tendinţele centrifuge ale marii nobilimi şi să readucă la ascultare provinciile adunate sub Coroana maghiară de către predecesorii săi Arpadieni. Tot în acei ani, Basarab I reuşea să unifice voievodatele din stînga şi dreapta Oltului, încununînd îndelungatul proces de formare a Ţării Româneşti. Diploma pe care o acorda judelui Nicolaie venea deci într-un moment de intensificare a luptei pentru libertate a românilor, fapt accentuat cu atît mai mult cu cît, la data emiterii documentului, învecinata cetate a Devei se mai afla încă în mîinile adversarilor regelui, fiii fostului voievod transilvănean Ladislau Kan, ce se răzvrătise împotriva Coroanei.

Ioan cel Roşu, contemporanul lui Bogdan

Timp de 45 ani, documentele nu ne mai oferă nici o informaţie asupra Britoniei şi a familiei judelui Nicolaie. În 1360, cînd avem din nou ştiri, fiul judelui Ioan cel Roşu[1] (Rufus) era mort de puţină vreme.

Voievod al Transilvaniei în acea vreme — de la 1356 la 1359 — a fost Andrei Lackfi. Om deosebit de dur, Lackfi a intervenit cu violenţă în Haţeg, foarte probabil pentru a-i intimida pe românii de aici, ce se arătaseră, ca şi în alte dăţi, favorabili colaborării cu voievodul Ţării Româneşti, Nicolaie Alexandru, ale cărui relaţii cu regatul maghiar se înăspriseră.

Printre cei care, din porunca voievodului, au fost executaţi, s-au aflat Mihail, zis Cîndea, din Rîu de Mori, Ioan cel Roşu, fiul judelui Nicolaie din Britonia, poate Petru, fiul lui Corlat din Rîu Bărbat şi mulţi alţii. Socotind că voievodul Andrei Lackfi a întrecut măsura şi dorind poate să evite repetarea, în Haţeg, a unor evenimente ca acelea petrecute în Maramureş, de unde Bogdan din Cuhea[2] plecase în Moldova, regele Ludovic I a emis mai multe diplome prin care i-a repus în drepturi pe urmaşii celor executaţi. La 1359, printr-un act, văduva lui Mihail Cîndea şi-a recăpătat trei din satele familiei. În 1360, tot printr-o diplomă, Nicolaie din Britonia, fiul lui Ioan cel Roşu şi rudele sale, îşi recăpătau şi ei de la cetatea Haţeg, moşia **Britonya** împreună cu celelalte sate, ce ţineau de ea. Faţă de documentul din 1315, această diplomă aduce, deci, un element nou, acela că Britonia era centrul mai multor sate româneşti.

Numele unuia dintre aceste sate îl aflăm dintr-un alt act, din anul 1366, cînd o nobilă cu numele Elena, zisă Mandula, revendică jumătate din moşia Breazova, despre care susţine că a aparţinut lui Nicolaie cel Roşu, fiul lui Ştefan, deci judelui de la 1315.

Numele Britoniei este menţionat, din nou, la 1377 într-un document (o tranzacţie încheiată în faţa capitlului Episcopiei de la Alba Iulia) prin care Nicolaie, fiul lui Ioan cel Roşu, ceda „rudei" sale Stoian, fiul lui Mușana din Densuş, jumătate din drepturile sale de stăpînire pe care le avea asupra moşiei Britonia şi a celorlalte sate ce ţineau de ea. Stoian l-a ajutat pe Nicolaie din Britonia la recîştigarea drepturilor sale şi a actelor pe care le pierduse, cheltuind în acest scop 400 galbeni. Este probabil ca Stoian să fi jucat un anumit rol în recîş-

---

[1] Porecla Rufus (cel Roşu) o purta şi tatăl său, judele Nicolaie. În documente ce privesc Ţara Haţegului întîlnim şi alţi români cu aceeaşi poreclă. În această privinţă se profilează două ipoteze: culoarea roşcată a părului se datora fie unei moşteniri străvechi, geto-dacice, fie unor legături familiale cu căpetenii cumane, care au jucat un rol destul de important în părţile noastre de la sfîrşitul sec. XI pînă în sec. XIII şi care aveau se pare, părul roşcat — **n.a.**

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974

tigarea la 1360 a Britoniei, deoarece tot el, la 1385, împreună cu Nicolaie din Britonia şi cu un văr al acestuia din urmă, numit tot Nicolaie, cerea confirmarea actului de la 1360 prin care moşia Britonia şi cele ce ţineau de ea fuseseră restituite urmaşilor judelui Nicolaie cel Roşu.

Acest document din 1377 este deosebit de important şi pentru relevarea legăturilor de rudenie şi solidaritate patrimonială dintre nobilii de la Britonia şi cnezii de la Densuş. Chiar dacă, deocamdată, nu putem reconstitui, în detaliu, temeiurile acestei înrudiri, ele sînt semnificative pentru unitatea de care făceau dovadă în apărarea drepturilor lor românii din Haţeg.

Strămoşul Lekembrat

Mai există un document din anul 1377 referitor la Britonia, cunoscut pînă acum doar printr-un rezumat în care se menţionau unele date genealogice, date care atestă existenţa a trei generaţii de înaintaşi ai judelui Nicolaie cel Roşu de la 1315 şi anume: Nicolaie, fiul lui Ştefan, fiul lui Toma, fiul lui Lekembrat. Acest din urmă nume, mai puţin obişnuit, pare compus din două cuvinte. Aceeaşi cercetătoare, Maria Holban, a propus descompunerea lui în cuvintele **Lekem** şi **Brat.** „Brat" este un „Bratu" românesc, antroponim destul de frecvent în evul mediu, ca şi azi. El ar putea explica foarte bine şi toponimul mai deosebit de Brethonia sau Britonia ca reprezentînd o deformare de cancelarie a lui Brătunia (deci, **moşia lui Bratu**). Cît despre Lekem, ar fi vorba de o formă, coruptă tot în cancelarie, a cuvîntului „Lekeni" — „Legény", cu sens de **fecior.** În evul mediu, termenul de **fecior** nu era sinonim cu fiu, ci se apropia mai mult de sensurile **viteaz** sau **cavaler.**

Documentul ne permite să-l plasăm în timp pe acest Lekembrat sau Bratu Feciorul. Presupunînd că la 1315 judele Nicolaie trebuie să fi avut cel puţin 40-45 ani, vîrstă care să-i justifice funcţia, înseamnă că el s-a născut pe la 1270-1275. În acest caz data naşterii tatălui său Ştefan trebuie coborîtă pe la 1250, aceea a bunicului său, Toma, la 1225 şi aceea a străbunicului Bratu Feciorul, la 1200. Dar cum distanţele dintre generaţii, luate în considerare, sînt la limita inferioară a probabilităţilor (cca. 25 ani) şi cum de fiecare dată am socotit că ar fi vorba de primul născut al fiecărei generaţii, nu este exclus ca data naşterii lui Bratu Feciorul să coboare încă mai jos, la sfîrşitul sec. XII. El pare deci să fi trăit cam cu o generaţie înaintea cunoscuţilor voievozi Litovoi şi Seneslau pomeniţi de Diploma cavalerilor ioaniţi de la 1247[1]. Altfel spus, lăsînd la o parte personajele menţionate de cronici, Bratu Feciorul este cea mai veche căpetenie românească din Transilvania care poate fi identificată prin documente şi localizată cu siguranţă.

Şi acum locul Britoniei

Acestea sînt consideraţiile care puteau fi făcute pe temeiul informaţiilor fragmentare extrase din rezumatul actului amintit. Prin bunăvoinţa colegilor de la Arhivele de Stat din Budapesta, am ajuns, recent, în posesia unei fotocopii a originalului. El cuprinde de fapt... două documente: o poruncă de partaj dată de voievodul Transilvaniei către Episcopia din Alba Iulia şi raportul acesteia asupra modului în care s-a făcut partajul Britoniei şi a satelor care ţineau de ea, ambele fiind reunite într-o copie din sec. XV.

Împărţirea din 1377 s-a făcut cu scopul de a delimita o pătrime care se cuvenea şi era revendicată de urmaşii unei oarecare doamne nobile, cu numele de Fernia (Fevronia?), fiică a judelui Nicolaie cel Roşu de la 1315. În legătură cu aceasta, actul preciza satele care ţineau de moşia **Brythonia.** Acestea erau: Breazova, Brădet, Valea, Ohaba şi „Thuelyfalu" (Poiana Selii sau Toteşti?), desemnate toate ca **sate româneşti (villae olachalae).** Totodată, era menţionat, în raport cu drumurile şi cu cursurile de apă şi locul unde se afla reşedinţa strămoşilor judelui Nicolaie cel Roşu. De incalculabilă valoare, ca oglindă fidelă a unui colţ de ţară românească dintr-o epocă atît de timpurie, documentul ar fi permis, el singur, descoperirea enigmaticei Britonii. Întîmplarea a făcut însă ca, pe lîngă el, să fie găsit un altul care ne transpune din imperiul maximei probabilităţi în acela al certitudinii.

Pînă acum nesemnalat, acest act este datat ceva mai tîrziu, la 1418 şi, poate, de aceea a scăpat pînă acum atenţiei. A fost încheiat în faţa aceluiaşi capitlu al Episcopiei de la Alba Iulia de către cîţiva membri ai familici nobile din Britonia, cu două generaţii mai tineri decît Nicolaie, fiul lui Ioan cel Roşu de la 1377.

În document se spune că Dan, fiul lui Litovoi din Britonia, cedează din dragoste frăţească surorii sale, nobila doamnă Muşata, măritată cu Grigore, fiul lui Costea din Britonia, o treime din pămînturile pe care le stăpînea în Britonia şi în satul Breazova. Iar textul precizează în mod expres: „în zisa moşie Britonia, numită cu alt nume Varhel" **(in dicta possessione Brytonya alio nomine Varhel vocata).** Dar Varhel — Várhely, care înseamnă **locul cetăţii** sau **grădişte,** nu este altceva decît numele medieval maghiar al... Ulpiei Traiana Sarmizegetusa, numită pînă nu demult Grădişte de către localnici, datorită zidurilor romane (păstrate în picioare pînă tîrziu, spre sfîrşitul evului mediu) sau amfiteatrului roman cu aspect de cetăţuie, folosit şi el ca loc de refugiu la începuturile epocii migraţiilor şi poate şi mai tîrziu.

Prin urmare, Britonia nu a dispărut! După ce a purtat o vreme numele de Grădişte, vechea capitală a Daciei romane a început a fi numită, poate de pe la mijlocul sec. XIII, după numele lui Bratu-Feciorul, acea căpetenie românească din Ţara Haţegului care îşi avea aici reşedinţa. Numele pare a fi fost folosit pînă în sec. XV, după care localitatea şi-a reluat numele

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1976.

(Continuare în p. 14)

Realizînd o largă unitate a tuturor forțelor care se pronunțau pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, întărind colaborarea cu forțele militare, partidul a pregătit și a dus la victorie insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă, de la 23 August, care a deschis poporului român calea luării soartei în propriile sale mîini. După măreața victorie a insurecției, poporul român s-a angajat cu întreaga armată, cu toate forțele sale materiale și umane, alături de armata sovietică, de întreaga coaliție antifascistă în războiul antihitlerist, pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste.

NICOLAE CEAUȘESCU

AUGUST 1944

„TOATE IEȘIRILE ORAȘULUI ERAU BARICADATE"

August 1944 s-a înscris printre înfăptuirile de temelie ale poporului român de-a lungul întregii sale istorii, a rămas în fața posterității drept o cotitură a îndelungatei sale viețuiri istorice, drept un act care a dat expresie, în modalitățile adecvate momentului, capacității creatoare a națiunii de a găsi ieșire din cele mai fără de speranță impasuri și a-și salvgarda ființa și dreptul la neatîrnare și progres. Atunci, cînd subordonarea ce-i fusese impusă de Reich-ul nazist amenința țara cu catastrofa, românii au știut din nou să fie ei înșiși, să întreprindă prin propriile mijloace salvarea, să nu aștepte ca soarta patriei să fie croită exclusiv prin jocul factorilor exteriori, oricît de covîrșitori erau ei pe arena internațională.

Dictatura antonesciană a fost răsturnată din interior printr-o largă raliere națională, a cărei făurire a fost impulsionată și direcționată de Partidul Comunist Român. Soluțiile de esență revoluționară propulsate de P.C.R. în acel punct de cotitură a desfășurărilor interne au vădit că proletariatul se confirma drept principalul depozitar al intereselor naționale fundamentale, au adus în primul plan al vieții politico-sociale a României clasa muncitoare, care-și făurea alianța cu cele mai largi mase de oameni ai muncii. Prin aceasta, insurecția din august 1944 se afirma și ca început al revoluției populare, care avea să schimbe radical înfățișarea țării, să accelereze considerabil mersul ei spre trepte superioare ale civilizației, spre făurirea victorioasă a socialismului pe pămîntul României.

„Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis calea unei dezvoltări noi, democratice și progresiste a societății românești, precum și a lichidării definitive a oricărei dependențe a poporului nostru față de monopolurile străine, de cercurile imperialiste internaționale. România și-a dobîndit pentru prima dată în mod cu adevărat plenar, independența și suveranitatea națională, la baza cărora au fost puse eliberarea poporului de orice exploatare și asuprire, cucerirea puterii politice și economice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte forțe sociale, edificarea noii orînduiri socialiste în care masele muncitoare, poporul își făuresc în mod conștient propriul viitor, propria istorie."

Potrivit cerințelor vitale ale dezvoltării proprii și în acord cu simțămintele de solidaritate internațională firești națiunii române, înlăturarea dominației hitleriste s-a îmbinat cu alăturarea efectivă, totală, a țării la coaliția antihitleristă, în cadrul căreia cele mai mari sacrificii au fost date de Uniunea Sovietică, de forțele sale armate, care, prin titanicele lor eforturi, au aplicat grele lovituri Wehrmacht-ului, ceea ce a contribuit substanțial la crearea condițiilor externe favorabile ridicării la luptă pentru insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă.

Rezolvînd probleme esențialmente naționale, insurecția română a marcat totodată un răsunător impact asupra desfășurărilor internaționale ale etapei istorice. Ea a avut un aport masiv la dezagregarea dispozitivului nazist din sud-estul european, a accelerat considerabil evoluția războiului în favoarea forțelor antihitleriste.

Ca eveniment crucial în istoria cea mai nouă a poporului român, insurecția națională antifascistă a făcut și face obiectul unei asidui investigații istoriografice. În țară, dar și peste hotare.

În ce ne privește, desigur, descrierea, zugrăvirea și caracterizarea amplei ridicări populare din august 1944 se întemeiază pe utilizarea vastului material documentar național. Dar și la noi, ca să nu mai vorbim de străinătate, există în ultimii ani o utilă și necesară lărgire a ariei documentare, cuprinzînd piesele de diverse categorii provenind de la adversarul României și al armatei sale — Reich-ul nazist și Wehrmacht-ul său. Utilă și necesară pentru că nici un proces istoric nu poate fi surprins veridic, corect, dacă nu se cunosc optica, intențiile, percepțiile tuturor subiecților acestui proces. Cu atît mai mult la desfășurări istorice conflictuale, cum a fost prin excelență insurecția

românâ, „remodelatorul“ istoric poate da o imagine apropiată de ce a fost realitatea numai dacă dispune, într-o măsură idealmente egală, de documentele primare şi derivate ale ambelor părţi ce s-au confruntat. De aceea, întemeiaţi pe contururile fundamentale certe care restituie posterităţii imaginea insurecţiei pe baza înregistrărilor documentare româneşti, putem stărui acum în explorarea „celuilalt tărîm“, prin despuierea mărturiilor rămase într-un fel sau altul de la fostul inamic.

Dificultăţile întîmpinate sub acest aspect de istoricul român s-au atenuat în ultimii ani, datorită masivelor achiziţii de documente germane provenind din arhive din R.F. Germania şi S.U.A.

Încă de la apariţia sa, Magazin istoric a publicat un mare număr de articole, grupaje şi documente consacrate insurecţiei din august 1944[1]. Două din cele mai recente achiziţii documentare inedite sînt publicate în acest număr.

Ambele provin din anexele jurnalului de campanie al „Teatrului de operaţii sud-est“, aflat sub acelaşi comandament superior cu Grupul de armate „F“ al Wehrmacht-ului. Semnificaţia sursei prezintă interes dacă se ţine seamă că această grupare strategică germană, care exercita ocupaţia în Balcani, nu avusese pînă la insurecţia română vreo atribuţie în spaţiul românesc. Faptul că la 23 August 1944 Grupului de armate „F“ i s-a ordonat de la Berlin să participe la tentativa Wehrmachtului de a lichida întoarcerea de arme a României vădea gravitatea loviturii aplicată de insurecţia română sistemului strategic nazist din sud-estul european. Intens angajat în lupte de către mişcarea de rezistenţă din Balcani şi în primul rînd de forţele armate ale Iugoslaviei populare, Grupul de armate „F“ nu a putut destina operaţiei naziste antiinsurecţionale din România decît efective restrînse. Ele au fost îmbarcate aero şi proveneau din două mari unităţi: faimoasa Divizie „Brandenburg“ — depinzînd de Abwehr (serviciul de spionaj, contraspionaj militar şi diversiune al Wehrmacht-ului), specializată în acţiuni antiinsurecţionale, şi aşa-numita „Şcoală de luptă“ (Kampfschule) din Niş — caracteristică instituţie de învăţămînt militar nazistă, care pregătea instructori (în general subofiţeri) în plină zonă ocupată, operaţională.

Primul text confirmă datele fundamentale care rezultă din documentele româneşti şi străine de care am dispus pînă acum:
a) că aceste trupe germane aerotransportate au fost aduse, iniţial, pe aerodromurile din jurul Bucureştilor, în special la Otopeni; b) că avioanele speciale „Gigant“, cu care s-au deplasat trupele respective, au fost în general doborîte de aeronautica română; c) că unităţile debarcate în zona Bucureşti au împărtăşit soarta întregii grupări germane de aici, zdrobită complet de armata română; d) că după ce aerodromurile în cauză au fost scoase de sub controlul germanilor, aceste avioane au fost un moment deviate spre Mizil-Buzău, pentru ca apoi să fie îndreptate în afara ariei insurecţiei române, spre Reghin, ceea ce însemna eşecul total al operaţiei germane aeropurtate antiinsurecţionale. Înregistrările Wehrmacht-ului cunoscute pînă acum la noi specificau doar ce trupe naziste erau planificate să fie aduse la Bucureşti pe calea aerului. Documentul publicat acum permite să se vadă ce anume s-a îndeplinit din acest plan. Aşadar o confruntare între intenţie şi realizare, importantă în sine la nivelul oricărei analize de ştiinţă istorică.

Al doilea document, de volum apreciabil şi pe care de aceea îl publicăm cu unele prescurtări dezvăluie alte aspecte ale procesului insurecţional, aşa cum apărea el armatei germane. La prima vedere este vorba de istorisirea peripeţiilor unui militar al Wehrmacht-ului care, ca atîţia camarazi ai săi, a căutat să scape din şi de prizonierat în împrejurările insurecţiei române, care — ca lovitură anihilatoare aplicată forţelor hitleriste dintr-o mare parte a spaţiului român — s-a soldat cu capturarea unui mare număr de militari germani. În final, respectivul a izbutit să ajungă în Iugoslavia ocupată încă de trupele Wehrmacht-ului. Dar dincolo de relatarea evadării, acest document permite întregirea unor concluzii asupra caracterului şi sensului evenimentelor petrecute în august 1944 în România, aşa cum le înţelegea acest militar inamic.

Astfel, în pofida inevitabilelor confuzii de moment, a zvonurilor şi presupunerilor, autorul relatării a dedus că în seara de 23 August România efectuase o întoarcere de front şi se raliase activ la coaliţia antihitleristă. Deşi trebuise mai întîi să se realizeze desprinderea din dispozitivul german, încă din seara de 23 spre 24 august insurecţia s-a exprimat prin ciocniri violente între armata română şi Wehrmacht, ceea ce înseamnă că atunci, şi nu mai tîrziu, s-a instalat efectiv starea de război între România insurecţională şi Germania hitleristă.

Din document rezultă limpede faptul că populaţia civilă şi-a manifestat categoric ostilitatea faţă de forţele Wehrmacht-ului aflate pe teritoriul român, stare de spirit pe care, întemeiat, istoricii din ţara noastră o consideră ca unul din factorii psihologici colectivi care au prezidat la totalul succes al întoarcerii de front operată de România. Datele furnizate de acest gen de documente sînt cu atît mai revelatorii cu cît ele provin din tabăra adversarului.

Este de asemenea obligatorie precizarea că situaţii în care militari nazişti, precum autorul relatării de faţă, au izbutit să scape din încercuirea strategică a insurecţiei române şi să înşele şi vigilenţa trupelor sovietice aflate în marş prin România au fost cu totul izolate.

În redarea textului, întreruperile au fost marcate prin trei puncte între paranteze drepte; cuvintele introduse de noi pentru a uşura lectura au fost înscrise în acelaşi gen de paranteze.

General-maior Eugen BANTEA,
Căpitan Mihail E. IONESCU

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1967; 4, 7-8/1968; 4, 5, 6, 7-8/1969; 8/1970; 8/1971; 8 şi 13/1972; 8/1973; 1-8/1974; 8-10/1975.

I.

TELEGRAMĂ-SECRET

[a Grupului de armate german „F" către Grupul de armate german „Ucraina de Sud"].

Situaţia finală a transportului aero este următoarea:

1) *Batalionul de paraşutişti Brandenburg:*

a) *25 şi 26 [august 1944] Statul major, companiile 2 şi 3 la Otopeni. Stabilit legătura cu generalul care comandă acolo*[1]. *Ultima convorbire radio pe 27, ora 12.35.*

b) *1/2*[2] *din compania 1 şi compania 4, pe 26, destinate pentru Otopeni; aterizate la Mizil şi Meri (25 km sud-est Ploieşti) din cauza tragerilor antiaeriene.*

1/2 [din compania] 1, pe 27.8 spre Mizil.

1/2 [din compania] 1 de la Meri transmite pe 30 în zori că staţionează 45 km est Braşov şi s-a subordonat Armatei 6 [germană]. Se pare că s-a realizat joncţiunea tuturor subîmpărţirilor companiilor 1 şi 4.

2) *Batalionul de instrucţie Şcoala de luptă Niş.*

a) *1/2 companie pe 26, spre Otopeni. Ştiri despre aterizare numai prin alte avioane care s-au întors.*

b) *Pe 27, Statul major şi compania 1 îndreptate spre Mizil şi de acolo deviate spre Buzău.*

c) *Pe 27, o companie şi jumătate în 3 avioane „Gigant", îndreptate spre Mizil la Armata 6 Buzău. Nici o ştire sigură asupra dispunerii; avioanele nu s-au întors.*

3) *Batalionul 3 din Regimentul 4 Brandenburg.*

a) *Statul major şi subîmpărţiri din compania 11 (armament greu) pe 27 îndreptate spre Mizil.*
Doborîţi de tunurile antiaeriene române la est de Ploieşti. Comandantul de batalion transmite intenţia de a-şi croi drum împreună cu 10 supravieţuitori spre Mizil.

b) *Pe 28-30. Batalionul spre Reghin.*

c) *Pe 31 Statul major al batalionului nou constituit spre Reghin.*

Lampe, colonel de Stat major

Comandantul superior al „Teatrului de operaţii sud-est" (Comandamentul superior al Grupului de armate „F")
Ofiţerul de legătură aero
nr. 1042/44, secret
din 1 IX [1944].

---

[1] Generalul-locotenent Alfred Gerstenberg — *n.r.*
[2] O jumătate de companie — *n.r.*

Documentele emise de instanţele de comandament româneşti au consemnat, cum era şi firesc, confruntarea cu trupele germane aerotransportate din Iugoslavia. Iată cîteva dintre acestea:

Buletinul informativ special nr. 587 al Inspectoratului General al Jandarmeriei (26 august 1944, ora 18)

[...] Judeţul Prahova:

Pe aerodromul Drăgăneşti un avion cu 6 motoare „Gigant" a lansat 151 paraşutişti germani cu armament: 14 tunuri mici şi mitraliere. Avionul a fost protejat de 10 avioane de vînătoare.

Paraşutiştii lansaţi, împreună cu ostaşii germani ce se aflau în regiune (care se evaluează la cca. 400), avînd un total de 17 mitraliere, 14 tunuri, un tun antiaerian calibru 0,75, ocupă poziţii în Gara Drăgăneşti.

Raportul informativ nr. 5 al sectorului 2 Dîmboviţa (26 august 1944, ora 14)

Subsectorul 2 Găeşti raportează:

La Băduleşti, 8 km nord-vest Găeşti, a aterizat forţat un avion german de tipul „Gigant". După un schimb de focuri s-au predat, făcîndu-se circa 100 prizonieri.

Prizonierii au declarat că au fost îmbarcaţi la Belgrad, cu destinaţia Braşov.

Raportul informativ nr. 7 al sectorului 2 Dîmboviţa (26 august 1944, ora 22.30)

[...] a) Avionul raportat [ca fiind] căzut [la] Băduleşti, în realitate a aterizat forţat 1 km sud Glîmbocata, avînd 77 ocupanţi, în loc de 100 cum s-a raportat [...].

Legiunea de jandarmi Tîrgovişte raportează:

a) În comuna Bălteni a căzut un avion german „Gigant" cu **6** motoare în flăcări către ora 16.25, fiind mitraliat de aviaţia noastră. Parte din ocupanţi au fost carbonizaţi, parte răniţi, iar o parte au dispărut. Postul de jandarmi face urmărirea.

b) În comuna Dobra, la orele 12.30, un avion german „Gigant" a aterizat forţat. Ocupanţii au incendiat avionul, după care au dispărut. Urmărirea pentru prinderea lor continuă...

Raport informativ nr. 4 al Batalionului 4 instrucţie şi reparaţii auto — Sălcuţa (27 august 1944, orele 11.30)

Astăzi dimineaţă, la orele 7.45, am fost anunţat de Statul major al Aerului că un avion cu 6 motoare german „Gigant" a aterizat în apropierea aerodromului Coandă (pădurea Coandă), nord-est satul Costeşti de pe Şoseaua Titu-Găeşti.

Am intervenit cu o companie comandată de subsemnatul.

După cîteva schimburi de focuri, cînd detaşamentul german debarcat din avion a crezut că se găseşte în inferioritate numerică şi înconjurat de noi, a renunţat la luptă.

Tăria detaşamentului a fost de 66 oameni (un căpitan, doi ofiţeri, zece subofiţeri, cincizeci şi trei trupă) + personalul avionului (opt aviatori şi un ofiţer).

Din informaţiile pe care le-au dat, veneau de la Belgrad şi se duceau la Mizil sau Focşani şi au fost două-trei (nu pot spune precis, întrucît au decolat pe întuneric) avioane cu 6 motoare „Gigant".

Nu am avut nici o pierdere proprie...

Avion „Gigant" utilizat de hitleriști la transportul de trupe

II.

TEATRUL DE OPERAȚII SUD-EST (COMANDAMENTUL SUPERIOR AL GRUPULUI DE ARMATE „F" — GRUPA Ic/AO[1], Nr.Off.144)

CARTIERUL GENERAL, 24 IX 1944

RAPORTUL LOCOTENENTULUI-MAJOR KARLERNST DIEDRICH, ȘEFUL CURSULUI DE INSTRUCȚIE TANCURI DE PE LÎNGĂ MISIUNEA GERMANĂ A ARMATEI DE USCAT DIN ROMÂNIA, COMANDAMENTUL GERMAN DE INSTRUCȚIE 409[2][...]

În timpul difuzării proclamației regelui român, la 23 VIII 1944, către ora 22.00, mă aflam la București-Cotroceni. Nu am auzit personal cuvîntarea de la radio, doar am remarcat că pe străzi civilii alergau agitați încoace și încolo strigînd: „Pace, Pace!". În același timp, s-au auzit cîteva împușcături în centrul Bucureștilor, ceea ce m-a nedumerit. Drept care m-am dus la cel mai apropiat oficiu german, Statul major Wichner, circa 1 km nord de Misiunea germană a armatei de uscat, și am întrebat dacă acolo se știe de acum ceva mai precis. Mi s-a răspuns că, în general, nu s-a aflat nimic. Efectivele [germane ale acelui comandament] se află în cea mai mare parte în pat și dorm. Ele au fost trezite pentru prima dată către ora 23.00, dar nici pînă la acea oră nu se aflase ceva sigur.

După ce părăsisem din nou tabăra, am auzit de la niște civili că regele ar fi ținut o cuvîntare la radio în care a declarat că armata română s-ar fi aliat cu rușii, dar că, timp de trei zile, germanilor trebuia să li se asigure liberă ieșire cu întregul material.

Drept care m-am dus iar la Statul major Wichner, unde de această dată l-am găsit pe maiorul Wichner și cîțiva ofițeri. Timpul s-a scurs cu încetul fără să se întîmple ceva. Către ora 0.30 am fost chemați la o consfătuire a ofițerilor, la care a venit și căpitanul Gries, care era însărcinat cu constituirea unităților de alarmă.

Între timp, în centrul orașului se dezlănțuise un schimb de focuri mai puternic. Niște civili ne-au comunicat însă că au loc schimburi de focuri între comuniști și poliție și Garda de fier. Căpitanul Gries a propus atunci ca toate echipele să se înarmeze și să se instaleze posturi. De la Misiunea germană a armatei de uscat nu parveniseră încă nici un fel de instrucțiuni. Întrucît eu îl cunoșteam foarte bine pe căpitanul Gries, i-am propus ca toate oficiile [germane] mai mici din București să fie strînse la un loc și împinse spre aeroportul de la Băneasa, la 6 km nord de oraș, deoarece, după evaluarea mea, acolo se găseau circa 4 000 ostași ai Luftwaff-ei. *Însă această propunere a fost respinsă pe motiv că, în caz de alarmă, fiecare sediu militar, oricît de mic, trebuie să fie menținut. Eu însumi am primit de la căpitanul Gries misiunea de a răzbate pînă la comandamentul meu de instrucție, care se afla la aproximativ 40 km nord-vest București, la Școala de subofițeri tehnici de la Poiana de Sus.*

Drept care, am încercat să ies din oraș cu motocicleta pe timpul întunericului, dar n-am izbutit, întrucît toate ieșirile orașului erau deja baricadate de tancuri și posturi de control [românești]. De aceea am făcut cale întoarsă în oraș, unde acum era deplină liniște, ca să mă duc la locuința mea, care se afla în Cotroceni, la cca. 500 m nord de Misiunea germană a armatei de uscat. Dar n-am putut intra nici acolo. Un polițist român mi-a interzis accesul motivîndu-mi că are misiunea să nu lase nici un om în acea clădire. În dimineața de 24 VIII, către ora 7, am încercat să ajung la Misiunea germană a armatei de uscat. Nu mi-a fost însă posibil, deși am observat cum cîteva camioane cu ofițeri [germani] se îndreptau prin altă parte către Misiunea germană a armatei de uscat.

Spre ora 6.45 am auzit o tragere de artilerie mai puternică din direcția Băneasa-Otopeni. În același timp, cîteva aparate germane zburau continuu, în patrulă, deasupra zonei orașului București. Apoi am încercat încă o dată să ies din oraș, însă am fost reținut de un post de poliție.

Către ora 10.00 s-a declanșat un puternic bombardament al Luftwaff-ei *asupra centrului orașului și asupra zonei din jurul Misiunii germane a armatei de uscat. Acesta mi-a oferit, în sfîrșit, ocazia să scap din interiorul orașului. M-am deplasat în direcția Bolintinu, pentru ca de acolo să ajung la Școala de subofițeri tehnici. La 9 km înainte de a ajunge la obiectiv, am zărit un subofițer german în localitatea Trestieni de Lene [Trestieni-Ulmi, jud. Ilfov]. L-am întrebat ce mai caută el acolo și mi-a spus că acolo se află Centrul român de gaze, în cadrul căruia se ține și un curs de instrucție german de apărare contra gazelor. Subofițerul l-a chemat îndată la mine pe locotenentul Hildebrandt, întrucît șeful cursului de apărare contra gazelor, domnul maior Dreisbach, a rămas de miercuri 23 VIII la Misiunea*

---

[1] În titulatura comandamentelor germane din cel de-al doilea război mondial, sub sigla Ic erau desemnate compartimentele specializate în cercetare și obținerea de informații de la adversari; sigla AO indica subcompartimentele — *n.r.*

[2] Grupuri de ofițeri ai *Wehrmacht*-ului atașate unor unități și comandamente române cu misiunea oficială de a contribui la procesul de instruire; în fapt, pentru a asigura, la nivelul respectiv, controlul exercitat de *Reich*-ul hitlerist — *n.r.*

germană a armatei de uscat de la Bucureşti, pentru a-i convinge pe cei de acolo să-i permită să sisteze procesul de învăţămînt şi să-şi croiască drum, împreună cu efectivele sale, ori spre Bucureşti, ori spre Giurgiu. El şi-a motivat această cerere pe motiv că acum românii voiau să-i dezarmeze. Apoi, cînd lecţiile s-au terminat şi echipajele au voit să se ducă la cazărmile lor, li s-a spus că nu li se mai permite acest lucru şi că trebuie să rămînă în faţa sălilor de clasă fără dreptul de a mai ieşi [din clădire]. Apoi au fost trimise echipe mici în cazărmi pentru a ridica armele ce se găseau acolo. Apoi, la ordinul colonelului român Oprescu, locotenentul Hildebrandt şi 38 subofiţeri au fost dezarmaţi rînd pe rînd. Faţă de aceasta, i-am spus din nou locotenentului Hildebrandt că era timpul să vină cu oamenii lui la şcoala mea, căci din cauza bombardării [efectuate de către germani asupra] oraşului Bucureşti mă aştept ca trupele germane să fie internate [de către români]. Acelaşi lucru mi l-a comunicat şi colonelul Oprescu. Locotenentul Hildebrandt a persistat în ideea de a menţine poziţia chiar şi fără arme, ceea ce eu am considerat o absurditate. M-am dus apoi din nou la colonelul Oprescu ca să-i cer să lase liber pe comandant, întrucît acesta aparţinea de detaşamentul de instrucţie german, ceea ce a acceptat. Dar locotenentul Hildebrandt voia tot mereu să menţină poziţia.

Faţă de aceasta am pornit spre comandamentul meu de instrucţie, unde am aflat că, pe la ora 7.00 dimineaţa, cei 7 oameni ai mei se puseseră, la ordin, în marş într-un camion către comanda [germană] de vînători Tiberius de la Titu. După ce mi-am ştiut oamenii în siguranţă, conform ordinului Misiunii germane a armatei de uscat, m-am întors la Trestieni de Lene pentru a încerca încă odată să obţin eliberarea locotenentului şi a celor 38 subofiţeri. Între timp însă ei fuseseră luaţi în captivitate. Întrucît pe la ora 13 se primise ordin de la comandantul Corpului teritorial, generalul Palacescu[1] (sau aşa ceva), cu cartierul la Buda, vest Bucureşti, că, deoarece germanii declaraseră război românilor începînd cu bombardarea Bucureştilor, Ploieştilor şi a altor oraşe mari, întreg personalul Wehrmacht-*ului german şi toţi civilii trebuiau să fie imediat internaţi; ca urmare, am fost luat şi eu în captivitate şi n-am mai putut întreprinde nimic. Locotenentul Hildebrandt a regretat acum profund atitudinea sa.*

După luarea în prizonierat, am fost lăsaţi în şcoala din localitate, puşi sub pază şi am primit chiar un prînz acceptabil. În zilele următoare însă am căpătat doar raţia sărăcăcioasă a soldatului român.

Bombardarea şi tragerile terestre executate asupra Bucureştilor au continuat în tot timpul zilei de 25 VIII şi într-o parte a celei de 26 VIII. Un bombardament foarte dur a fost declanşat la nord de Bucureşti la 26 VIII de pe la 8.30 pînă pe la 9.00. Apoi a fost din nou linişte toată ziua. După cum mi-au comunicat mai tîrziu prizonieri dintr-un al doilea lagăr, puternicul bombardament pe care-l auzisem fusese un atac efectuat de circa 600 bombardiere americane[2] asupra taberelor de pădure I şi II [dispuse în zona Băneasa] şi asupra Aerodromului Otopeni.

Populaţia civilă a satului se comporta foarte ostil faţă de noi. Deseori ne-am trezit în camere cu pietroaie şi bulgări de pămînt aruncaţi prin ferestre.

În noaptea de 26 spre 27 VIII am izbutit să fug din lagăr. M-am strecurat pînă la Şoseaua Bucureşti-Ploieşti [...].

[În continuare, K. Diedrich arată cum a reuşit, trecînd prin Piteşti, Curtea de Argeş şi apoi peste Carpaţi, să ajungă pînă la 15 km de Sibiu. Aici a fost prins şi predat unui post de jandarmi români care l-au trimis în localitatea Cîineni.]

Acolo mi-am petrecut noaptea sub paza a doi jandarmi români. În dimineaţa următoare am fost evacuat cu un tren de persoane în lagărul de la Rîmnicu Vîlcea. Pe parcurs am zărit un tren-spital german staţionînd în Gara Jiblea. Am întrebat personalul sanitar ce se va întîmpla cu ei; mi-au răspuns că au auzit că trenul, venit cu răniţi grav din zona Akkerman, urma să fie descărcat pe loc. Mai tîrziu, cîţiva ofiţeri şi doi farmacişti uşor răniţi au fost evacuaţi din trenul-spital în lagărul nostru de la Rîmnicu Vîlcea. De la ei am aflat că, în imediată apropiere de Cluj, trenul n-a mai putut trece frontiera [linia vremelnică de de-

---

[1] Generalul de divizie Nicolae Pălăngeanu, comandantul Corpului 2 teritorial român — *n.r.*

[2] Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1974.

Prizonieri germani pe străzile Capitalei, capturaţi în zilele insurecţiei

marcaţie impusă prin Dictatul de la Viena] şi că românii, după ce au dezarmat pe cei din garnitură, le-au declarat că trenul va fi dus peste frontieră într-un alt loc. Dar nu aşa s-a întîmplat, iar trenul a fost îndreptat spre Braşov, Făgăraş, Sibiu şi de acolo în interiorul României. Întrucît lagărul nostru se găsea chiar lîngă calea ferată, am putut observa că, zilnic, erau dirijate, de la nord spre sud, trenuri de marfă cu germani prizonieri de război. De asemenea, multe trenuri cu material nou german — blindate, piese de artilerie, tunuri antiaeriene, autocamioane ş.a.m.d.

Am luat imediat hotărîrea ca la prima ocazie să fug încă o dată. Paza asigurată de români era foarte severă. Aveam voie să vorbim numai cu cei din camera noastră. N-am putut veni în contact cu prizonierii aflaţi în alte părţi ale lagărului. De asemenea, nici cu 200 oameni de trupă care erau ţinuţi într-un şopron pentru vehicule [...].

La 5 IX au fost aduşi cu un alt tren în lagărul nostru circa 2 000 ostaşi din Luftwaffe, *armata de uscat şi marină [...]. În aceeaşi zi, cam pe la prînz, a venit la mine un maior român şi m-a luat la sigur spunîndu-mi că eu mai evadasem o dată dintr-un lagăr român de prizonieri. Fireşte, am negat ferm, dar el şi-a menţinut părerea, deoarece primise o informaţie despre un ofiţer evadat ale cărui semnalmente personale corespundeau exact cu cele ale mele. Am rămas surprins, întrucît nu bănuiam că românii au corespondenţă şi o evidenţă atît de ordonate. Cam la două ore după aceea a venit un plutonier român însoţit de trei ostaşi şi mi-a transmis ordinul să-mi strîng lucrurile şi să vin cu el. Am fost expediat din lagăr la gară [...].*

[În cursul nopţii, în timp ce era transportat spre Craiova, ofiţerul hitlerist a sărit din tren şi, străbătînd rute ocolite, strecurîndu-se printre coloane sovietice în marş, a reuşit să ajungă pe malul Dunării, lîngă Gura Văii. În noaptea de 10 spre 11 septembrie a trecut fluviul înot, pe malul iugoslav].

Mă înşelasem cînd presupusesem că Cetatea Kladovo este o construcţie recentă, căci a trebuit să constat că ea reprezenta, probabil, o veche fortăreaţă turcească.

Comandantul cetăţii mi-a permis să intru şi m-a găzduit. Am întîlnit în cetate şi pe domnul maior Rehe, comandantul grupului de luptă. El avea în subordine şi Cetatea Kladovo. Am fost primit la raport de el [...].

A doua zi am fost luat de şeful adjutanturii grupului de luptă ca să fiu transportat spre Negotin, laolaltă cu peste 120 răniţi şi cu 46 asistente de transmisiuni aero. Înaintea plecării transportului nostru mi-au ieşit la raport încă doi Oberfeldwebeli *(plutonieri majori) şi un sergent din* Luftwaffe *care în noaptea precedentă, adică o noapte după mine, trecuseră şi ei înot Dunărea scăpînd din captivitatea ruso-română, ca să ajungă la Kladovo. Aceştia erau următorii:*

Oberfeldwebel *Hans Wöhr din Statul major al comandamentului pentru repararea vehiculelor de la Bucureşti, avînd nr. L.49 709 poştă de campanie, of. poştal general al* Luftwaff-*ei — Viena.*

Oberfeldwebel *Rudolf Wittig de la Statul major aerian de instrucţie, de asemenea Bucureşti.*

Sergentul-major Stefan Kleinschmidt.

După ce trecuseră prin două lagăre şi avuseseră încă o tentativă neizbutită de fugă, aceşti trei evadaţi se aflaseră în Gara Craiova, împreună cu alţi doi militari, evadaţi şi ei [...].

După afirmaţia Oberfeldwebel-*ului Wöhr, în 25 VIII şi în dimineaţa de 26 VIII un regiment de paraşutişti de la Viena*[1]*, comandat de un maior, a debarcat dintr-un „Gigant". După aterizare, a fost nimicit în cea mai mare parte. Ceea ce s-a mai putut păstra din el a fost în întregime scos din luptă din cauza bombardamentului american din 26 VIII. Asistentele de transmisiuni aero din taberele de pădure I şi II de lîngă Bucureşti au fost, în cea mai mare parte, luate şi transportate în Junkersuri şi Giganturi. Întregul Stat major al generalului comandant superior al* Luftwaff-*ei din România se găseşte de la 29 VIII în lagărul Craiova, cu excepţia generalului-locotenent Gerstenberger [Gerstenberg].*

Însoţit de un general român[2] *şi avînd un steag alb, el a venit din Bucureşti ca parlamentar, cu o limuzină neagră, pe 24 VIII, la ora 8, în tabăra de pădure I. Generalul-locotenent Gerstenberger a rămas în tabăra de pădure, în timp ce generalul român părăsea locurile. Imediat românii au reluat tragerile, care fuseseră începute de germani pe 24 VIII, la 6.45, şi sistate pentru scurt timp cît s-au dus tratative. Generalul Gerstenberger şi-a luat zborul cu un Fieseler-Storck*[3]*, cam la 10 minute înaintea bombardamentului american. Totuşi, probabil că a fost doborît şi se găseşte în captivitate*[4]*.*

Colonelul [german] Buda, de la dispozitivul de alarmă aerodrom, comandantul comandamentului aero 21/KF, nr. L 41 207 poşta de campanie, se mai găsea după bombardamentul american la postul său de comandă de la Otopeni.

Comandantul pentru repararea vehiculelor, maiorul Kirchgeorg, a căzut în captivitate cu întregul său Stat major.

Comandamentul de instrucţie aero, comandant-colonelul Freiherr von Beaulieu-Marconay, a fost şi el luat prizonier cu întregul Stat major.

Sergentul Kleinschmidt, care fugise împreună cu căpitanul [Kuhn] căzut[5] *şi cu cei doi* Oberfeldwebeli, *aparţinea echipajului unui Gigant care trebuia să aducă pe paraşutişti la Otopeni. Dar n-au mai putut ateriza la Otopeni. Aparatul a aterizat din această cauză ceva mai tîrziu la Mizil. La zborul de întoarcere a fost doborît deasupra Ploieştilor.*

---

[1] După cum s-a văzut, trupele respective nu proveneau din regimentul de paraşutişti de la Viena — *n.r.*

[2] În realitate, colonelul V. Şelescu, vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969 — *n.r.*

[3] Tip de avion german de largă răspîndire în cel de-al doilea război mondial, cu decolare şi aterizare în scurt, chiar pe terenuri neamenajate, şi de aceea folosit de regulă în misiuni de legătură şi comandament — *n.r.*

[4] Despre adevărata situaţie a generalului hitlerist, vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968 şi 10/1975.

[5] Ucis de o subunitate sovietică în timpul traversării Dunării — *n.r.*

IANUARIE—FEBRUARIE 1821:

„CĂTRĂ TOT NORODUL OMENESC..."

La începutul celui de-al treilea deceniu al secolului XIX, mişcări şi acţiuni revoluţionare au fost înregistrate pe o arie largă, din Europa de Sud-Est şi pînă în America Latină. Portugalia, Spania, Italia, Grecia şi Principatele Române au fost marcate, în Europa, de semnul revoluţiei.

Era concretizarea amplei mişcări de eliberare naţională şi socială a popoarelor trezite la o nouă viaţă, şi totodată, o reacţie împotriva dominaţiei Sfintei Alianţe a imperiilor şi regimurilor autocrate instituită, după înfrîngerea ultimă a lui Napoleon, în 1815. În acest context al istoriei europene şi universale — al acţiunilor revoluţionare potrivnice feudalismului şi dominaţiei marilor imperii absolutiste — trebuie considerată şi revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu în 1821, eveniment de autentică semnificaţie nu numai pentru români ci şi pentru sud-estul european.

Evenimentele revoluţionare de la 1821 au pus în circulaţie, trezind interesul larg al opiniei publice, un ansamblu de idei, prezentate în parte pînă atunci în documente de difuzare restrînsă. Prin caracterul lor social şi naţional, printr-un ascuţit spirit revoluţionar, aceste documente au tins — la începutul celui de-al treilea deceniu al veacului trecut — să formeze un cadru programatic de amploare în vederea asigurării dezvoltării ţărilor române în sensul progresului istoric. Era momentul în care se puneau bazele programului luptei de eliberare socială şi naţională a românilor, program încă insuficient elaborat şi clarificat, în care revendicările n-au îmbrăcat trăsături pe deplin moderne, dar care, în comparaţie cu cele exprimate anterior au apărut în acel moment grupate într-un ansamblu mai unitar, exprimînd neîndoielnic poziţii politice şi ideologice cu mult mai înaintate.

Avem de a face cu obiective majore încadrate procesului de eliberare naţională şi socială, obiective formulate în Proclamaţia de la Padeş, **în proclamaţiile de la Bucureşti şi în alte declaraţii de mare însemnătate politică emanate în timpul evenimentelor revoluţionare.**

Pandurilor adunaţi la Slatina înainte ca „adunarea norodului" să-şi înceapă marşul spre Bucureşti[1], Vladimirescu le-a făcut o declaraţie semnificativă. „Noi vom înlesni doar trecerea prinţului Ipsilanti peste Dunăre — le-a spus el — ca să meargă pentru eliberarea patriei sale; iar nouă ne vor ajuta ruşii ca să luăm cetăţile de pe pămîntul ţării noastre [Turnu Măgurele, Giurgiu şi Brăila—n.a.] şi apoi ne vor lăsa liberi şi cu legile noastre". Era evident vorba de intenţia lui Vladimirescu de a dobîndi eliberarea ţării de sub orice dominaţie străină. Dar Tudor, cunoscător al tuturor provinciilor româneşti — unde evenimentele revoluţionare din Ţara Românească au avut, de altfel un larg ecou — s-a pronunţat totodată, pentru unirea şi conlucrarea politică cu fraţii de pretutindeni, dînd expresie năzuinţelor de secole ale românilor. De pildă, la 5 aprilie 1821 el a recomandat Divanului de la Bucureşti să intre în legătură cu fruntaşii moldoveni, „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege şi supt aceeaşi stăpînire [...]. Aşadar, urmează să ştim cele ce se fac acolo, şi să le vestim acestea de aici, ca fiind la un gînd şi într-un glas cu Moldova, să putem cîştiga, deopotrivă, dreptăţile acestor prinţipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alţii".

În acelaşi timp, răsculaţii din 1821 au adoptat o netă poziţie antifanariotă şi au urmărit ţeluri de eliberare socială, pe acestea reflectîndu-le îndeosebi documentele fundamentale: Proclamaţia de la Padeş **şi** Cererile norodului.

În Proclamaţia de la Padeş **— citită la 23 ianuarie 1821 maselor — Tudor Vladimirescu da glas unor cereri cu caracter social. Erau denunţaţi „balaurii", căpeteniile laice şi bisericeşti, care „sug" sîngele poporului şi se cerea neutralizarea lor pe calea armelor — „cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine" — şi „jertfirea" bunurilor „rău agonisite" ale acestor „tirani boieri". În vederea realizării acestor deziderate, proclamaţia avea însă în vedere şi posibilitatea înţelegerii cu boierii patrioţi şi alegerea căpeteniilor conducătoare numai din rîndurile acelora „care pot să fie buni".**

Un caracter mai complex îl au Cererile norodului. **Una din variantele păstrate ale acestui document poartă data de 17 ianuarie 1821, dar abia o lună mai tîrziu, la 15 februarie, un exemplar al „cererilor" a fost înaintat de**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1971.

Tudor marelui vornic Constantin Samurcaş. Este evident vorba de un document care a înregistrat amplificări şi îmbogăţiri succesive, pe măsura evoluţiei acţiunilor revoluţionare, ceea ce explică şi variantele sale. Prin Cererile norodului **erau preconizate o serie de măsuri concrete, menite a modifica structurile politico-administrative, încercîndu-se să se creeze un nou cadru instituţional intern, premisă necesară transformărilor ulterioare. Se cerea desfiinţarea spătăriei, hătmăniei şi vorniciei de poliţie, prevăzîndu-se în schimb constituirea unui corp de 4 000 panduri şi a 200 arnăuţi. Măsurile preconizate în domeniul fiscal erau şi ele destinate a duce la o limitare a abuzurilor tipice perioadei fanariote. Măsuri cu caracter antifanariot, îndreptate, îndeosebi, împotriva familiei Suţu, dar şi exilarea din ţară a unor înalţi demnitari compromişi, se leagă, de asemenea, de ansamblul stipulaţiilor preconizate de revoluţionari.**

Revoluţia din 1821, deşi conţinea încă numeroase elemente specifice orînduirii feudale, a depăşit cu mult nivelul mişcărilor sociale şi naţionale anterioare, ea fiind de fapt, după opinia noastră, prima etapă a revoluţiei burgheze de la 1848. Rămîne şi astăzi, la 156 ani de la revoluţie, exemplară definiţia profund patriotică dată de Tudor în scrisoarea către vornicul Nicolae Văcărescu, din 11 februarie 1821, „că patrie se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor!".

În continuarea serialului de documente programatice ale oamenilor politici progresişti din sec. XVIII-XIX, publicăm Proclamaţia de la Padeş **şi** Cererile norodului, **documente care sintetizează programul revoluţiei condusă de Tudor Vladimirescu. În redarea textelor s-au păstrat ortografia şi caracteristicile stilistice ale originalelor; cuvintele şi explicaţiile introduse da noi au fost marcate prin paranteze drepte.**

Dan BERINDEI

[23 ianuarie 1821]

Proclamaţia de la Padeş[1]

Cătră tot norodul omenesc din Bucureşti şi din celelante oraşe şi sate ale Ţării Româneşti, multă sănătate!.

Fraţilor lăcuitori ai Ţării Româneşti, veri de ce neam veţi fi!

Nici o pravilă nu opreşte pre om de a întîmpina răul cu rău! Şarpele, cînd îţi iasă înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, ca să-ţi aperi viiaţa, care mai de multe ori nu să primejduieşte din muşcarea lui!

Dar pre balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisăriceşti, cît şi cele politiceşti, pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi? Pînă cînd să le fim robi?

Dacă răul nu este priimit lui Dumnezău, stricătorii făcătorilor de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezău! Că bun este Dumnezău şi ca să ne asămănăm lui trebuie să facem bine! Iar acesta nu se face pînă nu să strică răul. Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face!

Au vrut Dumnezău să facă lumină? Aceia s-au făcut, dupe ce au lipsit întunerecul!

Veichilul lui Dumnezău, prea puternicul nostru împărat [sultanul], voeşte ca noi, ca nişte credincioşi ai lui, să trăim bine. Dar nu ne lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre [boierimea şi înaltul cler]!

Veniţi, dar, fraţilor, cu toţii, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine! Şi să se aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sunt ai noştri şi cu noi dinpreună vor lucra binele, ca să le fie şi lor bine, precum ne sunt făgăduiţi!

Nu vă leneviţi, ci siliţi dă veniţi în grabă cu toţii: care veţi avea arme, cu arme; iar care nu veţi avea arme, cu furci de fier şi cu lănci; să vă faceţi de grabă şi să veniţi unde veţi auzi că să află Adunarea cea orînduită pentru binele şi folosul a toată ţara. Şi ceea ce vă va povăţui mai marii Adunării, aceia să urmaţi, şi unde vă vor chema ei, acolo să mergeţi. Că ne ajunge, fraţilor, atîta vreme de cînd lacrămile du pe obrazăle noastre nu s-au mai uscat!

Şi iar să ştiţi că niminea dintre noi nu este slobod, în vremea aceştii Adunări — obştii folositoare — ca să să atingă măcar de un grăunţi, de binele sau de casa vreunui neguţător, oroşan sau ţăran, sau de al vreunui lăcuitor, decît numai binele şi averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească; însă al cărora nu vor urma noaă — precum sunt făgăduiţi — numai al acelora să să ia, pentru folosul de obşte!

[1] **Documente privind istoria României. Răscoala din 1821,** vol. I, Bucureşti, 1959, pp. 207-208.

[Ianuarie-februarie 1821]

Cererile norodului[2]

Aicea am însemnat mai jos ponturile care le-au scos Theodor Vladimirescu, cu care ponturi s-au ajutat la începu[tu]l rebelii, că le arăta norodului şi zicînd că are şi ferman împărătesc le făgăduia că-i va scoate de supt jugul supunerii a mai da dajde şi ca cum ar ajunge români[i] oare ce mari. Iar această socoteală era numai la cei proşti, iar la Theodor şi la cei mai mari decît el şi la cei de o potrivă cu el altele au fost care tuturor cunoscute s-au făcut; iar noi să ne întoarcem să vedem ce scrie în ponturile lui.

Zice Theodor

Cererile norodului rumânesc din Valahiea. 1821 ianuarie 17. Arăt ponturi[le] după cele adevărate ale lui Theodor.

1. Domnul ţări[i] să nu aduc[ă] cu înălţimea sa aici în ţară mai mulţi boieri greci de cît numa[i] patru, ade[că] un postelnic mare, un cămăraş, un portar şi un gramatic.

2. Toate scaunile [funcţiile] arhiereşti şi toate mănăstirile ţări[i] precum este legat şi precu[m] să cuprindă în Halşifuriful [hatişeriful] răposatului întru fericirea împăratului sultan Salim [corect — Selim] din anul 1802 şi ale mitropoliei i [şi] cîte trele episcupiile şi toate măn[ă]stirile cele mari să fie datoare a ţinea şcoală de limba turcească şi să strîngă copii de neamul rumânesc atît dintre cei evgheniţi şi săraci şi dintre cei proşti, ca să înveţe cu cheltuiala mănăstirii după starea fieşte căriea mănăstiri.

3. I [şi] din şasă dăjdii care s-au întocmit de cătră măriea sa Caragea două să lipsească cu totul, iară patru să rămîie după aceeaşi întocămire, socotindu-se pă trei luni una.

4. Toate cîte s-au întocmit şi s-au făcut de către răposatu[l] d[o]mnul Suţul să se strice cu totul şi să rămîie toţi striini [străinii] folos al ţări[i] precum s-au întocmit de către domnul Caragea, precum şi toate cumpaniile tot după aceeaşi întocmire şi toate ludele [sistem de impozite fixat pe familii] cîte s-au mai adăugat pă la judeţe de către Suţul peste întocmirea domnului Caragea să să sc[o]ată cu totul. Iar anafuralele şi întocmirile ce s-au făcut de către numitul domn Suţu pentru veri ce madea [împrejurare] să rămîie ca o hîrtie albă şi aşezămînt în ţară mai des decît după 12 ani să nu fie slobod a să mai face, precum să urmează şi la neamurile cele luminate, căci desele aşezămînturi sunt numa[i] o sfărămare şi pradă a ţări[i], şi numa[i] folosul jăfuitorilor.

5. Oieritu[l] i[şi] dijmăritul şi vinericiul să nu fie slobod a mai adăoga măcar un bănuţ peste întocmirea domnului Caragea, care întocmire priveşte la legăturile ina[l]tei puteri celor din anul 1774 ce s-au făcut.

6. Havaetul [taxa] tuturor vitelor şi al tuturor mărfurilor care, de la

[2] **Op. cit.** pp. 272 — 281; N. Gr. Steţcu şi I. Vătăman, **Un manuscris inedit** al ponturilor lui Tudor Vladimirescu, în **Revista Arhivelor**, anul XLVII, vol. XXXII (1970), nr.2, pp. 601-604.

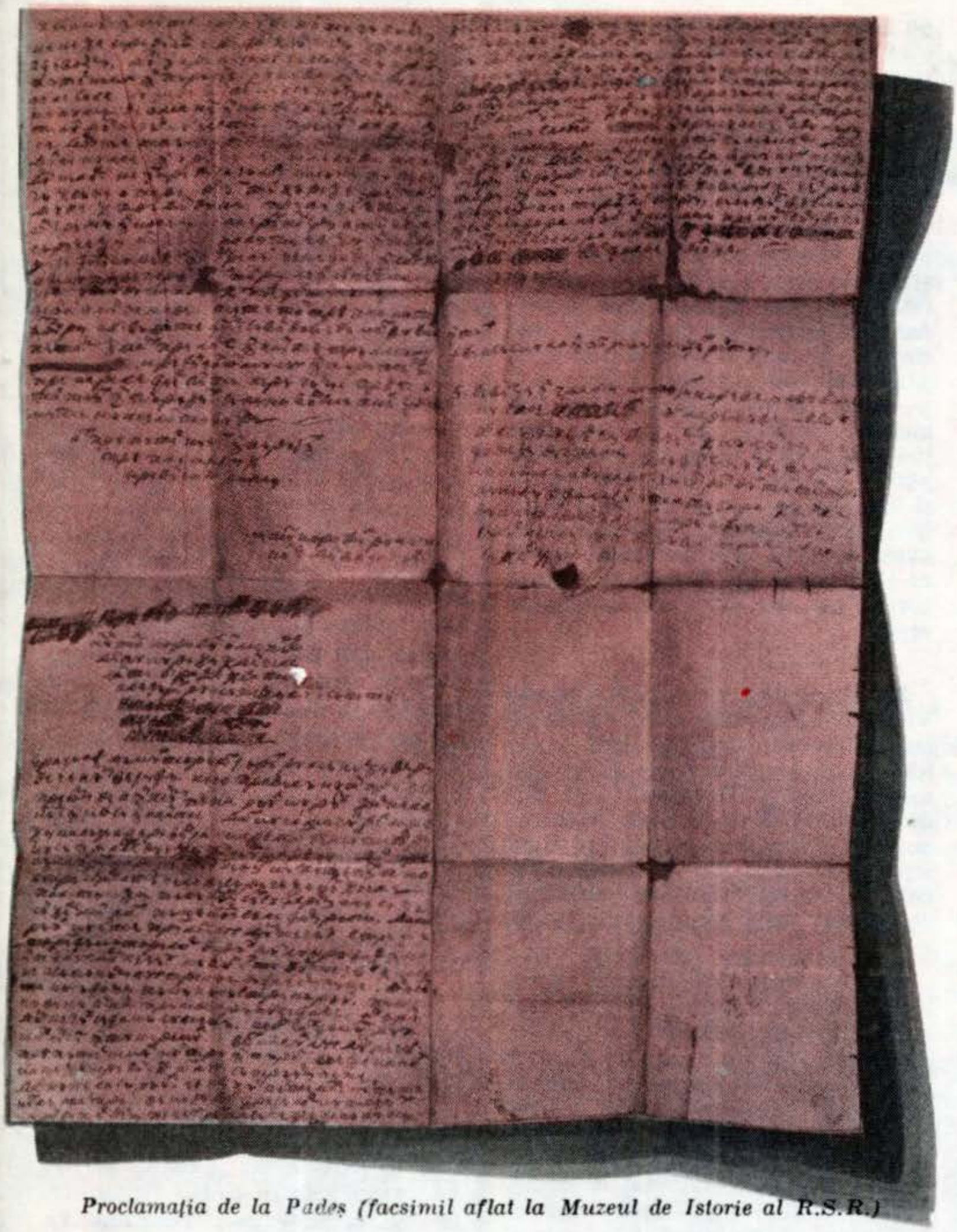

Proclamația de la Pades (facsimil aflat la Muzeul de Istorie al R.S.R.)

o vreme încoaci, s-au obicinuit a să luoa cu nume de havaet al vistirii ș ial altora, precum și vama din toate orașele și satele țări[i], să lipsească cu totul, rămînd să ia vamă numai la marginea țări[i] de la toți care intră și iasă cu mărfuri, precum să o[bi]cinuește și la țările cele luminate, fiind că dintru această pricină a greutății havaeturilor și a vămilor neguțătoriea au încetat cu totul, agiungînd țara în cea desăvîrșită lipsă a banilor căci această țară de D[u]mnezeu păzită altă tarapana [monetărie] nu are decît numa[i] cu neguțătoriea trăiește, precum și vama ce să va luoa la marginile țări[i] să fie ușoară precum s-au urmat în domnia răposatului Alexandru Ipsilanti și toate schelile de spre țara turcească să fie slobode [scutite de taxe] cu totul.

7. Toate dregătoriile țări[i] atîta cele politicești cît și cele bisericești de la cea mai mare păn[ă] la cea mai mică să nu fie slobod a să mai orîndui prin dare de bani, pentru ca să poată lipsi jafurile cu totul; asemenea și toate dările preoțești să să scază, rămînînd după cuviință și preoții cu dare de bani să nu fie slobod a să mai face, ci numai care va fi destoinic și unde va fi trebuință, și zapcii prin plăși să nu fie slobod a să mai orîndui cîte doi, ci numa[i] cîte unul și acela să fie pămîntean și cu chizășie că nu va mai face furtișaguri.

8. Caftane [ridicare în rang, căftănire] cu bani să înceteze cu totul de a să mai face, nici după neam, ci numai după slujbă.

9. Havaetul sineturilor [actelor] tuturor privilegiaților și al hrisoavelor să să scază, rămînd precum s-au întocmit de către răposatul domn Alexandru Ipsilant și nici pă toate breslele, nici pă scutelnicii ajutori să nu fie slobod a să scoate nici de cum, fără numai cînd va fi vre o mare trebuință a țării și [cu]noscută de tot norodul, precum și copii[i] tuturor breslelor și ai scutelnicilor cei căsătoriți să nu mai fie supărați cu vre o cerere de bani.

10. Poslujnii [poslușnicii] să lipseasc[ă] cu totul, fiindcă este numa[i] un catahrisis [abuz] al țări[i] și folos al jăfuitorilor dregători și în locul poslujnicilor de să va găsi cu cale să vor mai înmulți scutelnicii.

11. Toți scutelnicii striinilor să lipsească cu totul.

12. Dregătoria spătării cei mari dimpreună cu toți dregători[i] săi și cu toți sluj[i]tori[i] spătării să lipsească cu totul, fiindcă este despre mare stricăciune țări[i] despre partea jăfuitorilor.

13. Țara să fii volodică [liberă] a-și face a-și ține pentru paza lor despre făcătorii de rele, pentru pofala [fala] orașălor și paza lăzăreturilor năprasnici[i] boale patru mii de ostași panduri și două sute arnăuți cu căpităniile lor, atît panduri[i] cît și arnăuți[i], scutiți de toate dările țări și cu leafă ușoară, a cărora leafă să să iconomisească din vistiriile mănăstirilor.

14. Toate lefile striinilor să lipsească cu totul.

15. Toți dregătorii judecători[i]-lor și ai calemurilor [instituțiilor] să să împuțineze, rămîind numa[i] precum au fost din vechime și lefile să le fie ușoare; asemenea și havaetul jălbilor și al cărților de judecat[ă] să să scază.

16. Hătmănia divanului să lipsască cu totul.

17. Pravilniceasca condică a domnului Caragea să lipsească cu totul, nefiind făcută cu voința a toat[tot] norodului. Iar a domnului Ipsilant să rămîie bună și să să urmeze.

18. I [și] mitropolitul cel de acuma să lipsească din scaun, nefiind orînduit cu voința și alegerea a tot norodu[l], și să să scoată din țară afară și în locu-i să să orînduiască altul pă carele îl va pofti norodul.

19. Păininea [pîinea], carnea și toate cele de mîncare, cîte iasă dintr-această țară, să să întocmească a vinde prin orașă, lăsîndu-să cîștig casapilor [măcelarilor], bucătarilor, băcanilor numai la zăce unul peste prețul ce să va cumpăra de la lăcuitori și peste această tocm[eală], nici vel agă, nici polcovnicu[l] de tîrg, nici ispravnici[i] județelor, nici niminea cu un cuvînt să nu fie slobod a le cere măcar o para cu numire de havaet și cea mai mare priveghere a stăpînitoriului spre aceasta să fie, precum și toți precupeții care cupesc [vînd] lucrurile cele de mîncare să lipsească cu totul du prin orașe.

20. I [și] vătașilor după la toate plaiurile să nu fie slobod a să luoa mai mult havaet de cît ceea ce s-au întocmit de către răposatul i domnul Alexandru Moruzi. Dar nici vătași[i] să nu fie slobod a luoa mai mult pentru zioa de clacă de cît parale zece; asemenea și havaietul vornicii și altele care mai sunt în tocma[i] după coprinderea ponturilor gospod.

21. Iraturile [încasările] cele de la o vreme încoaci obicei nu este a pocovnicii Craiovii, ale armășii al doilea și al tuturor pocovnicilor di prin orașe să să scoată, rămîind numai precum s-au întocmit de către răposatu[l] Alexandru Ipsilant V.V.D.

22. Vorniciea de politie să lipsească cu totul, adecă dregătoriea acestii vornicii, fiind că este pricinuitoare de mare jăfuire norodului.

23. Toată familiea și toți oamenii răpusatului domnului Suțu să să arădice din țară ca unii ce au fost numai ca niște ucigași ai acesti țări.

24. Dintre pămînteni să nu fie slobod a să mai face nici de cum [companii].

25. Toți [s]triini cîți cu familiile lor să vor duce întru această țară în soroc de un an să nu fie supărați cu nici un feli de cerere de bir; iară peste acest soroc să fie folos al țări[i], precum să cuprinde în așezămîntul ce s-au făcut de către domnul Caragea. Iară cei fără familii și necăsătoriți care vin a trăi într-această țară și să să hrănească unii cu meșteșuguri, a[l]ții calfe și slugi pă la negutitori i [și] boieri și veri cine, aceia să fie apărați cu totul pentru bir și cu toate angaralele țări[i], pînă cînd să vor căsători, precum și păstori[i] vitelor, după cum din vechime au fost obicei într-această țară.

26. Calestile poleite cu aur sau argint și işălicele [işlicele — pălării înalte de pîslă purtate de boieri] cele mari să lipsească totul, afară numai familiea domnească să aibă slobozenie a purta.

27. Pentru facerea podurilor Bucureștilor să nu fie slobod [permis] a s[ă] mai scoate nici un feli de ajutorință pă țară și cîți bani nu să vor ajunge dintr-ai cutii podurilor să să adaoge și să să pue numa[i] de către orășeni[i] Bucureștilor că au butuci și calești.

28. Dumnealui căminariu[l] Bibescu și stolnicu[l] Vicșoreanu să să izgonească din țară afară în soroc de zece ani, ca unii ce s-au îndrăznit de au ucis norodu[l] cu arme de moar[t]e fă[ră] a-i întreba ce le cerea, omorînd cîțiva oameni nevinovați și dintr-a lor pricină torburîndu-să norodul au făcut multe răutăți.

29. Hagi Enuși, carele nu s-au purtat ca un negutitor și dă ce s-au întovărășit cu jăfuitori, din a căruia pricină s-au făcut mare pradă țări[i], apoi și mulțime de hoți au adunat pe lîngă [el] ca să-și dea ocrotea de aceea cu totul să să izgonească din țară afară și să și meargă la patriea sa sau unde va pofti.

30. Dumnealui biv vel log[o]f[ătul] Consta[n]tin Belu carele fără a face vre un bine sau folos țări[i] ci numa[i] pentru vînzare de țară ce au făcut și din om prost s-au înălțat la această treaptă, precum și toată țara au prădat fără milostivire cu vicleniile sale chipuri; ba încă și moșiile ticăloșilor pămînteni cu silnicie le-au luoat, pe aclea, ca să fie pild[ă] altor asemenea dumisale, să se dea supt judecat[ă], să să cerceteze ce au avut pînă a nu intra în treburile visterii și cele ce are acum, de unde le-au făcut și ce va prisosi peste ceia ce au avut să să ia pentru folosul țări[i] de unde au și eșit, luîndu-să și cinul boierii lui ce-i fă[ră] de orînduială cîștig.

31. Dumnealui biv vel agă Alicache Vilara i [și] dumnealui bivvel cluceriu[l] Chirieac i [și] dumnealui stolnicu [l] Cătuneanu i [și] dumnealui medelniceriu[l] Dărzeanu i [și] medelniceriu[l] Măcescu să lipsească cu totul din slujbele țări[i] și în viața lor, asemenea și alți ca dum[nea]lor care cu mulțime de m[e]șteșuguri au prădat țara făr de milostivire.

32. Slugeriu[l] Theodor Vladimirescu, carele de către noi tot norodul Țării Românești ca pă un iubitor de patrie s-au arădicat și s-au orînduit ca să ne fie mai mare și chivernisitor la toate adunarea pentru folosul a toată opștea din preună și toate căpităniile atîta din striini cît și din pămînteni[i] cîți sînt împreună cu dumnealui de [s]lujesc folosului de obște, să fie cinstiți și miluiți de către stăpînire cu toate cererile ce vor face.

33. Toată zahere[a]oa, finu[l] și altele ce s-au mîncat și s-au băut de către norodul Adunării dă la mănăstiri, dă la boieri i [și] de la negutitori, să să plătească din visterie.

34. Toate acestea să să întărească atît cu hrisov cu mare jurămînt opștesc că să vor păzi cît și cu hatișarif împărătesc, care să fie și cu știrea Rusii, cu coprindere ca la fieșcare domnie nooă să fie datori boieri[i] și arhierei[i] țări[i] ca să iasă cu aceste ponturi înaintea domnului la marginea Dunări[i] și domnul să fie datori a le iscăli cum că le va păzi întocmai și așa să intre în țara aceasta.

Acestea sînt ponturile adecă cererile mai sus numitului Theodor, la care crezînd norodul că să vor face după cererea aceasta s-au ridicat cu totul întru care era[u] și oameni de cei aleși.

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA-BRITONIA

(Urmare din p. 4)

Grădiște. Avem acum certitudinea că între zidurile Sarmizegetusei romane, în încăperile ruinate ale marilor edificii din epoca imperială, au locuit și și-au amenajat curțile și bisericile căpeteniile române ale Țării Hațegului de la începuturile evului mediu. Și gîndindu-ne la acel extraordinar monument care este biserica românească de la Densuș, construit în cea mai mare parte din pietre romane sculptate și din inscripții aduse pe un drum destul de lung de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ne putem întreba cum vor fi arătat monumentele înălțate de români la Britonia, adică chiar între zidurile Ulpiei Traiana Sarmizegetusa. Spre deosebire de Densuș, Britonia se află exact în „gura" Porților de Fier ale Transilvaniei. Pe aici au pătruns în sec. X expedițiile de cucerire ale războinicilor nomazi, pe aici au trecut în sec. XIII tătarii și tot pe aici, în sec. XV-XVII, numeroasele incursiuni otomane de pradă și de cucerire. Este deci firesc ca la Sarmizegetusa romană să nu mai fi rămas în picioare vechile monumente medievale românești care să atragă atenția. Sau, poate, nu ne-am uitat pînă acum cu destulă atenție la cele ce se pot vedea pe ulițele și prin grădinile Sarmizegetusei, fiind preocupați exclusiv de ruinele de epocă romană?

Oricum ar fi, vestigiile Britoniei așteaptă a fi dezvelite și cercetate. În acel colț de Țară a Hațegului — și desigur nu numai acolo — există în mod cert toate condițiile pentru a pune în valoare, într-un ansamblu unic, vestigiile romane și vestigiile românești foarte timpurii, oglindind transmiterea, pe loc, a unor moșteniri de civilizație străveche. De la acest punct înainte, cuvîntul aparține cercetărilor arheologice.

1917

«ACEA EXTRAORDINARĂ EPOPEE»

CONSTANTIN KIRIȚESCU

Autorul paginilor care urmează a publicat peste 250 lucrări în diverse domenii: literatură, pedagogie, biologie, critică socială, istorie. Unele dintre ele au apărut în traducere și în alte țări. Constantin Kirițescu a rămas însă în conștiința generațiilor, în primul rînd, ca autor al Istoriei războiului pentru întregirea României (1916-1919), **amplă monografie, care s-a bucurat de mare succes nu numai în rîndul specialiștilor, ci și al marelui public. Ca urmare a acestei largi audiențe, cartea a fost tipărită în mai multe ediții, cu tiraje impresionante pentru vremea aceea. Acestea au fost urmate de o versiune prescurtată în limba română și de alta în franceză, tipărită în celebra editură pariziană Payot.**

În arhiva familiei s-a păstrat un volum impresionant de manuscrise inedite (peste 2 000 pagini de memorii și numeroase alte însemnări). Dintre acestea, prin bunăvoința fiului său, Costin Kirițescu, **căruia îi aducem călduroase mulțumiri, redacția noastră a selectat cîteva note memorialistice consacrate anilor 1916-1918. Le facem locul cuvenit în paginile** Magazinului istoric **cu sentimentul că acoperim încă un gol în literatura memorialistică a acestei dramatice perioade istorice, din care autorul evocă aici epopeea Mărășeștilor.**

Marian ȘTEFAN

1977

Grija pentru viitorul și existența țării[1]

La începutul anului în care avea să izbucnească războiul mondial, mai precis la 4 ianuarie 1914, a venit în fruntea Ministerului Instrucției un nou ministru: I. G. Duca. Foarte tînăr, conștient de insuficiența pregătirii lui pentru un departament de specialitate, Duca a apelat la foști colaboratori ai lui Spiru C. Haret pentru a-și face din ei colaboratori cu experiență. Așa se face că, în calitatea mea de „cazac" al lui Haret, m-am văzut rechemat ca inspector în minister.

Din acest post am simțit primele semne ale războiului încă înainte ca țara noastră să fi fost antrenată în conflagrație. La noi se refugiau profesori din provinciile surori, care trebuiau cazați. Bucovina, peste care începuse să treacă tăvălugul luptelor, dădea cel mai mare contingent de refugiați, de teama represaliilor pe care le săvîrșesc, fără să stea prea mult pe gînduri, învingătorii. Îi plasam pe unde era posibil și, la inspecție, îi recunoșteam imediat după aspectul lor stingherit și pronunția lor dialectală: **doauă, plăteaște** etc. Printre acești refugiați bucovineni erau elemente de mîna întîi, excelente forțe didactice și oameni de inimă, profesori și scriitori ca George Tofan și Ion Grămadă, cel care în timpul războiului nostru s-a angajat ca voluntar și a murit ca un erou la asaltul Cireșoaiei[2]. Din Transilvania se strecurau, rînd pe rînd, peste munți, intelectuali români, prea compromiși în ochii oficialităților austro-ungare prin atitudinea lor națională și care, dacă ar fi rămas acolo, ar fi riscat libertatea sau poate chiar viața. Printre cei dintîi refugiați transilvăneni a fost Onisifor Ghibu, omul care după Unire va avea un rol proeminent în organizarea și conducerea învățămîntului din Transilvania.

„Circumscripția" mea de inspecție cuprindea orașele: Craiova, Pitești, Slatina, Turnu Măgurele, Rîmnicu Vîlcea, Tîrgu Jiu, Galați, Bîrlad. În cei doi ani de neutralitate — 1914-1916 — am putut să urmăresc pretutindeni o schimbare fundamentală de preocupări: cele mărunte, legate de viața de școală, erau împinse tot mai mult spre periferie. Le luau locul discuțiile, polemicile, campaniile legate de situația în care se afla țara, de grija pentru viitorul ei, pentru existența ei. A fost o perioadă de îngrijorări, de frămîntări, de revizuiri de conștiință. Școala nu putea fi o insulă: criza sufletească prin care trecea poporul nostru prins între cei doi coloși în luptă caracteriza și acest microcosmos, punea stăpînire și pe el.

Neutralitatea României s-a încheiat la 14 august 1916, odată cu hotărîrea consfințită de Consiliul de Coroană de la Cotroceni[3] de a intra în război alături de Rusia, Anglia, Franța și Italia spre a realiza, cu toate jertfele și riscurile, eliberarea fraților noștri, întregirea statului național român. Luaseră deci sfîrșit cei doi ani de frămîntări, de lupte politice, de entuziasm sincer, de porniri generoase. Acum începea lupta adevărată, crîncenă, pe viață și pe moarte, cu un adversar redutabil: uriașa mașină de război germană.

Intrarea României în luptă s-a produs în preajma începerii anului școlar 1916-1917. Deschiderea școlilor a fost amînată, multe localuri rechiziționate, devenind spitale ale „zonei interioare", mulți profesori și învățători fiind mobilizați. La Ministerul Instrucției nu mai era forfoteala zgomotoasă caracteristică începutului de an școlar.

Înfrîngerile de pe Frontul de Sud au provocat o afluență de răniți care, transportați în Capitală, au umplut pînă la refuz spitalele. Ministrul, informat de lipsa unui serviciu de identificare și evidență statistică a răniților, m-a chemat (din cauza unei infirmități fizice — anchiloza unui braț — eram scutit de serviciul militar) și mi-a dat ordin să creez un asemenea serviciu și să-l conduc cu sprijinul profesorilor rămași fără activitate.

Am reușit să adun vreo 80 profesori pe care i-am repartizat la spitale, am tipărit formulare și fișe și ne-am pus pe treabă. La început, munca de identificare a răniților — numele, locul de naștere, contingentul, unitatea, locul unde a fost rănit — a decurs metodic, cu rezultate satisfăcătoare. Ea ar fi putut continua, dacă autoritățile militare ar fi dovedit mai multă înțelegere pentru o asemenea lucrare necesară. Ele au lăsat însă impresia că sînt plictisite de acest amestec al civililor și au manifestat față de recenzori o vădită rezervă.

Căutînd să lămuresc situația, am luat legătura cu Serviciul sanitar al armatei, condus de colonelul Ioan Popescu, zis și Sanitarul (ulterior a cerut să i se dea comanda unei divizii pe front și a avut un rol de seamă în bătălia de la Mărășești); cu ajutorul lui Popescu-Sanitarul, am luat contact și cu dr. Botescu, mai tîrziu răpus de epidemia de tifos exantematic, cu Serviciul statistic al armatei, condus de colegul meu N. Tabacovici, profesor de matematici la Liceul „Matei Basarab" și căpitan rezervist. La acest organ, instalat în vechiul local al Liceului „Spiru Haret" din strada Scaune, am întîlnit un ofițer ceh care avea misiunea de a identifica printre prizonierii austro-ungari luați de ruși pe cei de origine cehă și slovacă, în scopul creării unei legiuni care să lupte alături de ruși împotriva Puterilor Centrale.

În timpul lucrărilor noastre de evidență în spitalele de răniți am putut să-mi dau seama de devotamentul extraordinar al unor infirmiere de la Crucea Roșie, împins uneori — cazul eminentei profesoare de științe naturale Elena Cancicov — pînă la sacrificiul vieții. Admirabila doctoriță Marta Trancu-Rainer conducea cu energie și competență spitalul de la Palatul regal și apoi secția chirurgicală de la Spitalul Colțea. La Spitalul Brîncovenesc am văzut pe marele George Enescu cîntînd la vioară sonate de

---

[1] Titlul, subtitlurile și notele de subsol aparțin redacției **Magazin istoric.**

[2] Victorie obținută de români la 12 august 1917, în cadrul bătăliei de la Oituz.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973.

Bach, în saloane în care soldați-țărani — cu febră mare, cu ochii împăienjeniți, își trăiau ultimele clipe.

Am aflat mai tîrziu că întregul fișier întocmit de noi cu multe greutăți s-a pierdut în învălmășeala evacuării spitalelor, în ajunul ocupării Bucureștilor de trupele germane.

Retrăind prin sita timpului acele momente nu-mi pot stăpîni nici acum sentimentele sfîșietoare proprii atunci întregului popor în mare cumpănă. Înfrîngerile din prima parte a campaniei de pe frontul carpatic, dobrogean și dunărean, inerția Aliaților, atacurile aeriene începute la 12 septembrie, sporeau nedumerirea, dezorientarea, amploarea rezonanței tragice a evenimentelor. Atunci cînd spectacolul evacuării autorităților, instituțiilor militare, întreprinderilor industriale, la început camuflat, n-a mai putut fi ascuns, contemplarea gravă a unui destin s-a transformat în panică. Gîndul care stăpînea o anumită pătură a populației era plecarea, fuga spre Moldova. Nu mă puteam întîlni cu vreun cunoscut fără ca dialogul să alunece invariabil spre tema zilei: „Ți-ai aranjat ceva? Cînd pleci? Cu ce pleci?". Exodul a căpătat proporții maxime atunci cînd rezistența în munți s-a prăbușit și cînd pe drumurile măturate de vîntul tăios al sfîrșitului de toamnă s-au aglomerat convoaiele cele mai disparate.

Ordonanțele și patrulele ocupantului

La ministerul nostru s-a hotărît să se evacueze o parte restrînsă din funcționari, iar majoritatea să rămînă în București pentru a asigura continuitatea serviciilor sub ocupație. Profesorii, de asemenea, urmau să rămînă la posturi, alături de elevii lor. N-am fost trecut pe lista evacuabililor, întocmită după cine știe ce criterii de ministrul Duca. De altfel, împrejurări familiale — soția aștepta un copil — făceau hazardate încercările de a porni pe drumul pribegiei.

Ecourile bătăliei de pe Neajlov și Argeș le-am perceput sub aspectul convoaielor de refugiați care erau evacuați din satele aflate în zona luptelor, ducîndu-și în căruțele trase de boi bietele lucruri pe care putuseră pune mîna în repezeala plecării, iar în urma căruțelor pășeau cu grumazul încovoiat văcuța, vițelul și cîinele. Noaptea, refugiații se strîngeau tăcuți în jurul focului aprins pe vreunul din maidanele Bucureștilor, lîngă căruța cu boii dejugați. Le-am mai perceput sub forma canonadelor, din care deslușeam cu îngrijorare salvele bateriilor grele ale inamicului.

O rază de speranță mi s-a strecurat în suflet într-o după-amiază cînd am văzut defilînd pe străzile Bucureștilor coloana celor peste o mie de prizonieri nemți luați la Bălăria[1] și Stîlpu[2] de vitezele trupe ale generalului Scărișoreanu. Era spectacolul suprem oferit de autorități populației Capitalei pentru a-i ține trează încrederea. În același timp, comunicatul oficial celebra episodul victoriei noastre de pe linia Ghimpați[3] — Mihăilești[4]. Trecînd pe înserat spre Cercul profesorilor, vibrînd de emoția provocată de aceste evenimente, am întîlnit pe bulevard grupurile de oameni care asaltau pe vînzătorii ambulanți de ziare: ultimele ediții anunțau plecarea guvernului la Iași, pentru a organiza și continua de acolo rezistența. Așadar, bătălia pentru București era pierdută.

Timp de doi ani (decembrie 1916-noiembrie 1918) România a fost împărțită în două prin linia frontului de luptă. Muntenia, Oltenia și Dobrogea, teritoriu de ocupație, erau guvernate de **O.K.M. (Oberkommando Mackensen)** cu sediul la București, avînd în subordine pseudoguvernul de „geranți", în timp ce Moldova liberă era guvernată de autoritățile legale refugiate la Iași.

Primele zile ale ocupației germane ne-au oferit spectacolul regimului militar. Pe ziduri au apărut lipite ordonanțe; pe la răspîntii, tăblițele cu indicațiile necesare deplasării coloanelor ocupantului; firme cunoscute au fost date jos și înlocuite cu altele în nemțește care lămureau schimbarea destinației localului respectiv; pe străzi au început să patruleze soldați germani, înarmați, însoțiți de „vardiști" de-ai noștri dezarmați; clădirile instituțiilor publice sau casele mai încăpătoare au fost rechiziționate pentru instalarea autorităților militare sau a celor care urmau să administreze teritoriul ocupat. Atitudinea ofițerilor germani față de populație era mîndră și disprețuitoare; a soldaților conciliantă.

Bucureștenii s-au trezit cu o avalanșă de ordonanțe: se rechiziționau alimente, îmbrăcăminte, efecte de așternut, rufărie de corp, ustensile de bucătărie și spălătorie din aramă, saltele, pături de lînă și altele. Bunurile rechiziționate de la populație erau „cumpărate" la prețurile fixate de ocupant și plătite cu banii ocupantului, „lei" emiși de oficina lui de emisiune — Banca Generală Română. Cei care s-ar fi eschivat de la aceste „cumpărături" erau amenințați cu „amendă sau închisoare, la alegere, sau ambele împreună".

Chiar a doua zi după intrarea nemților, localul Ministerului Instrucției a fost ocupat de militari care ne-au somat să-l evacuăm imediat. Am luat ce se putea lua la repezeală din dosare și mărunțișuri și le-am transportat cu brațele în localul vecin al Casei școalelor. În timpul „mutatului", un ofițer german care, chipurile, supraveghea instalarea ocupanților, a lovit cu cravașa peste pălăria lui Iulian, subadministratorul Casei școalelor, strigîndu-i: „Cum îți permiți să stai cu pălăria pe cap în fața unui ofițer german încins?". La care blîndul Iulian a răspuns cu bonomie: „Nu știu nemțește". Parcă gestul în sine n-ar fi fost destul de elocvent...

Nici la Casa Școalelor n-am avut mai mult noroc. În cabinetul lui Mihail Popescu, numit de Duca șef al echipei care rămăsese la București spre a îngriji de funcționarea școlilor sub ocupație, au apărut doi ofițeri de cavalerie maghiari. Unul din ei ne-a

---

[1-4]. Localități în care, la sfîrșitul lunii noiembrie și începutul lui decembrie 1916, trupele române au purtat eroice lupte de apărare în cadrul bătăliei pentru București.

poruncit să evacuăm camerele cele mai spațioase și mai frumoase ale imobilului, iar celălalt a subliniat porunca primului cu o lovitură de cravașă peste carîmbul cizmei. Ne-am restrîns în cîteva chichinețe de pe un culoar lateral, în care făceam focul, cînd găseam cîteva căpățîie de lemn, la niște biete sobe de fier găsite prin camerele oamenilor de serviciu evacuați în Moldova. În aceste încăperi am vegetat în tot timpul iernii 1916-1917, cu gulerele de la palton ridicate, comentînd, filozofînd și așteptînd.

Într-o dimineață, Popescu m-a rugat să vizitez, în locul lui și în numele lui, pe **Rittmeister** (căpitan) Brasch, însărcinat de autoritatea de ocupație să țină legătura cu școala română. M-am prezentat acestuia în fostul local al Ministerului Domeniilor. M-am aflat în fața unui om de peste 50 ani, în civil, magistrat, căpitan de cavalerie rezervist, neavînd nimic milităros în ținută. Am stat de vorbă cu el vreo oră și jumătate, el minunîndu-se de multe lucruri de la noi pe care nu le putea înțelege, eu căutînd să-l descos asupra intențiilor ocupantului față de școala noastră. Brasch se mira în special de ce și-au părăsit atîția bucureșteni căminele pentru a se aventura pe meleagurile Moldovei. „Am auzit că se spunea că noi vom tăia mîinile copiilor... **Um Gottes Willen!** (Pentru numele lui Dumnezeu!) Cum este posibil să se creadă așa ceva?". I-am replicat că atrocitățile comise de armatele germane în Belgia și Franța de Nord justificau orice teamă din partea noastră. La care **Rittmeister**-ul mi-a răspuns că-i pare rău că noi, un popor „atît de blînd și pînă acum prieten cu noi" a putut să-și închipuie... etc. Despre școli mi-a spus că pînă la acea dată — era prin ianuarie 1917 — nu fusese nimic hotărît, dar că interesul germanilor era ca viața să se normalizeze cît mai repede, ca oamenii să-și vadă de treburile lor și să nu-și mai piardă vremea cu pălăvrăgeli despre politică și despre mersul războiului.

Gînduri de viitor sub zodia marii aniversări

Se vede treaba că **Rittmeister**-ul era bine orientat asupra psihologiei popoarelor aflate sub ocupație străină. Deoarece ministerul, redus la o mînă de oameni deocamdată fără ocupație, nu constituia un mediu prielnic discuțiilor, aranjasem să ne întîlnim alternativ în locuri pe care le considerăm mai sigure. Unul din aceste locuri era Casa de credit a corpului didactic, condusă — în lipsa lui Grigore Tăușeanu, plecat la Iași — de profesorul Ioan Roman. Aici veneau dimineața dascălii să-și ridice rația de pîine și, rareori, de alte alimente de care se putea face rost. Cu acest prilej se punea țara la cale, se schimbau informații, se îmbărbătau unii pe alții.

Un alt loc de întîlnire era Cafeneaua Imperial, peste drum de Ateneul Român. În fiecare seară ne întîlneam în jurul unei mese cîțiva profesori, între care Lupu-Antonescu, Litzica, Beiu-Paladi, Victor Anastasiu. Aici ne comunicam impresiile, comentam evenimentele, ne depănam visurile de viitor. Am organizat chiar o masă comună la Restaurantul Iordache din strada Covaci, în seara zilei de 24 ianuarie 1917, unde pe tăcute am ciocnit un pahar pentru acest viitor, sub zodia marii aniversări naționale.

Pe măsură însă ce regimul de ocupație se organiza și se înăsprea, întîlnirile noastre deveneau mai suspecte și măsurile de precauție trebuiau întărite. De altfel, localurile publice au fost treptat închise sau transformate în **Heim**-uri (cămine) nemțești, iar la ultimele noastre ședințe am aflat cu îngrijorare că au început arestările și luările de ostateci și că tocmai Hotelul Imperial, deasupra cafenelei cu același nume, devenise loc de detențiune provizorie a celor arestați. De pe trotuarul Căii Victoriei zăream de altfel, din cînd în cînd, apărînd la cîte o fereastră a hotelului chipul vreunui arestat.

În februarie 1917, preocuparea pentru redeschiderea școlilor a devenit mai activă. Mihail Popescu mi-a încredințat sarcina de a face cele necesare pentru redeschidere. Am întocmit mai întîi de toate, inventarul localurilor și al profesorilor de care puteam dispune. Localuri erau puține: cele mai multe din vechile

Mackensen, însoțit de statul său major, pe una din străzile Capitalei, în timpul ocupației. Peste cîtva timp, trupele trufașului feldmareșal aveau să cunoască marea înfrîngere de la Mărășești

localuri de liceu erau rechiziționate de ocupant pentru nevoile lui: „Sf. Sava" era spital pentru degerații aduși de pe front; „Lazăr" era cămin pentru adunarea rătăciților și fugarilor de pe front **(Sammelstelle Versprengte)**; „Matei Basarab" era dispensar de... prostituate! Am reușit să înjghebez un număr de 7-8 „centre școlare" cu vreo 80 profesori, așteptînd ca încălzirea vremii (de combustibil nici pomeneală) să ne permită reluarea activității.

Unul după altul, evenimentele care au urmat m-au împiedicat să iau parte la această activitate. M-am îmbolnăvit de febră tifoidă și complicațiile acesteia m-au ținut în pat cîteva luni; a venit pe lume cel de-al doilea copil în împrejurări foarte grele; s-a încercat luarea mea ca ostatec, încercare dejucată de boală, dar mai ales de intervenția salutară a lui Grigore Antipa[1], a cărui autoritate față de ocupant a constituit factorul decisiv al multor acțiuni salvatoare în timpul ocupației.

Boala mea a ținut de la 23 martie pînă la 6 august 1917. Cei din jurul meu mi-au povestit ce s-a întîmplat în ziua în care un **Feldwebel** (plutonier), însoțit de doi civili s-au prezentat pentru a mă ridica de acasă. Un civil a rămas jos la poartă, iar **Feldwebel**-ul cu celălalt civil s-au urcat la etaj unde se afla dormitorul. Imaginea care li s-a prezentat la deschiderea ușii de la dormitor se pare că i-a derutat: într-o parte a camerei, singura care putea, cît de cît, să fie încălzită, leagănul cu fetița născută cu cîteva săptămîni înainte și sfoara pe care erau întinse lîngă sobă scutecele spălate; în partea opusă, întins pe pat, delirînd înfășurat în cearșafuri ude (singurul tratament al febrei tifoide pe atunci) eu; între acești poli, soția și băiatul meu, neștiind ce să facă mai întîi. **Feldwebel**-ul și însoțitorul, probabil translator, s-au interesat de natura bolii și cînd au aflat că este contagioasă n-au știut cum să plece mai repede, recomandînd familiei să lipească pe

[1] Cunoscut biolog (1867-1944), academician, întemeietorul muzeului care îi poartă numele.

Ostași români pe frontul din Moldova

ușa de intrare a casei un afiș cu inscripția: **Achtung! Ansteckende Krankheit!** (Atenție! Boală molipsitoare!). Cu tot afișul, am mai primit o vizită, de astă dată de grad superior, într-o dimineață cînd, spre norocul nostru, se afla și medicul care mă îngrijea, admirabilul doctor Urlățeanu. El a fost cel care a explicat vizitatorilor gravitatea bolii și a complicațiilor ei și, totodată, a alertat după plecarea vizitatorilor pe Antipa. Așa am scăpat de arestare și deportare.

În această perioadă organizarea școlară înfiripată de mine a fost pusă pe roate în cadrul organizării generale a teritoriului ocupat. Primul „gerant" al școlilor a fost profesorul Litzica, înlocuit cîteva luni mai tîrziu de Virgil Arion[2]. Oltenia ocupată se bucura de un regim administrativ separat, sub conducerea profesorului de limba germană de la liceul din Craiova, Maximilian Schroff. Școlile duceau lipsă de localuri și profesori, mulți fiind deținuți ca ostateci în București, la Săveni (Ialomița) și ulterior în Bulgaria, în lagărele de la Troian și Etropol. Printre ei se numărau Rădulescu-Motru[3], Dimitrie Burileanu[4], George Oprescu[5], H. Sanielevici[6].

Prima mea ieșire din casă după lunga boală a fost să mulțumesc lui Antipa — „gerant" al Ministerului Domeniilor în pseudo-guvernul de „geranți" instituit de puterea ocupantă — și să reiau contactul cu ministerul nostru. Aici am fost primit de Virgil Arion, morocănos și sepulcral, precum și de principalul lui aghiotant, Marin Dumitrescu, radios și petulant. Lui Arion i-am spus că am venit să-mi reiau postul de inspector. Arion mi-a replicat că am fost rechemat la catedră. Răspunzîndu-i bățos că nu am primit nici o notificare în acest sens și că fiind numit inspector prin decret regal nu pot fi rechemat decît tot prin decret, Arion a tăcut, apoi l-a

[2] Jurist și publicist, membru al Partidului Conservator.

[3] Filozof și psiholog român (1868-1957).

[4] Profesor de literatură elenă la Facultatea de litere din București.

[5] Istoric și critic de artă (1881-1969).

[6] Critic literar, estetician, sociolog și biolog român (1875-1951).

chemat pe Marin Dumitrescu și i-a dat ordin să-mi notifice rechemarea la catedră, probabil în numele lui Mackensen. Ceea ce a și făcut.

Pecetea mîndriei și a dorului de neatîrnare

Însănătoșirea mea a coincis cu începutul luptelor de la Mărășești (6-19 august 1917), acea extraordinară epopee care a zădărnicit unul din cele mai ambițioase planuri strategice ale germanilor: pornind de la spargerea frontului din Galiția, Ludendorff[1] imaginase planul cuceririi Moldovei, deci al zdrobirii totale a țării și scoaterii din luptă a uneia din armatele adverse, al cuceririi Basarabiei, ocupării Odessei și dominării Mării Negre, poate chiar al scoaterii Rusiei din alianță, al eliberării forțelor germane și austriace de pe acest teatru de operațiuni și utilizării lor pe Fronturile din Vest, unde erau așteptate lupte decisive pentru soarta războiului.

Primul obiectiv, cucerirea Moldovei, urma să fie realizat prin atacarea restului de țară liberă din două părți: de la nord, prin Bucovina și de la sud, de pe Frontul Siretului. Pentru aceste planuri au fost aduse trupe de elită de pe Frontul Vest-European, au fost puse la dispoziția mareșalului Mackensen trei armate, o forță militară impozantă, în vederea ofensivei de pe Siret. De rezultatul celor două bătălii care urmau să constituie marea ofensivă germană: „bătălia de străpungere de pe Putna și Susița", denumită de noi bătălia de la Mărășești, împreună cu „bătălia de pe trecătorile din vestul Moldovei", denumită de noi bătălia de la Oituz, avea să depindă începutul realizării planului german de cucerire, soarta războiului nostru, soarta țării noastre.

Din București, singurele elemente de judecată erau bazate pe unele date anecdotice, cum a fost vestea colportată fulgerător că Mackensen, părăsind Capitala pentru a prelua conducerea ofensivei de cucerire a Moldovei, ar fi spus grupului care venise la Gara de Nord să-l conducă: „La revedere, peste două săptămîni la Iași". Eram conștienți de importanța hotărîtoare a evenimentelor care urmau să se petreacă pe front și nu puteam să răspundem decît prin tăcere exploziilor de veselie ale celor care așteptau din zi în zi „reîntregirea" României, bineînțeles sub cizma germană.

Au fost 14 zile de goană înfrigurată după știri. Din laconismul oficial al comunicatelor, din comentariile publicate în ziarul **Bukarester Tageblatt** și din alte surse am putut să urmăresc soarta schimbătoare a acestei uriașe încleștări. În cele din urmă am deslușit cu inima plină de mîndrie că Mărășești, această umilă așezare de la Siret, devenise simbolul dragostei de țară, de libertate, pagina cea mai strălucită a războiului nostru de întregire.

... Bătălia dura de aproape două săptămîni. Mackensen încercase, prin izbiri repetate și în locuri diferite, să străpungă linia frontului românorus. Lovise mai ales în sectoarele de joncțiune dintre ruși și români. Dar, cu toate micile succese locale, frontul românesc rămînea o realitate supărătoare pentru mareșalul poreclit și „spărgătorul de fronturi", dat fiind renumele ce și-l cîștigase în această privință.

Mackensen a hotărît să apuce taurul de coarne. La 19 august, cu o grupare de izbire compusă din cinci divizii, se aruncă asupra sectorului de front cuprins între Panciu și Mărășești. Inamicul are o superioritate zdrobitoare în oameni. În fața celor cinci divizii nu se află decît Divizia 13 română și ceea ce mai rămăsese din Divizia 9, atît de greu încercată în timpul luptelor din zilele trecute.

... 19 august a fost o zi fierbinte de vară. Mărășești, un sat obscur, cunoscut mai ales pentru faptul că acolo se întîlneau două căi ferate importante, devenise un simbol. El intrase în istorie purtînd pecetea mîndriei și a dorului de neatîrnare al unui popor întreg. Numele său străbătea lumea ca un imn eroic al vitejiei românești[2].

Înconjurat de istorie

În timpul convalescenței mele am fost suplinit de profesorul D. Călugăreanu, iar în octombrie 1917, redeschizîndu-se școlile, am fost menținut în corpul didactic al Liceului „Matei Basarab", care a funcționat în localul Școlii comerciale din strada Traian, alături de locuința mea.

În cancelaria liceului am căutat pe cît posibil să evităm discuțiile politice, de teama urechilor indiscrete. În schimb, în primăvara lui 1918, din necesitatea de a ne controla impresiile, de a ne face o idee mai clară asupra situației, am reluat contactul cu cîțiva colegi. Vechiul grup de la „Imperial" se destrămase; de astă dată am început să mă întîlnesc regulat cu Țițeica, Giurescu-senior, Rădulescu-Pogoneanu și alții. Locul de întîlnire era de obicei „Brasserie de la Paix", germanizată sub denumirea „Friedens-Kafé", peste drum de Capșa. Era perioada tratativelor de pace de la București, a marii ofensive germane de pe frontul francez, urmată de contra-

---

[1] Erich Ludendorff (1865-1937), general și ideolog al militarismului german; în timpul primului război mondial a fost șeful Cartierului general al armatei germane, după război a avut contacte strînse cu naziștii.

[2] În lucrarea sa memorialistică intitulată **Confession d'un vieux diplomate** („Confesiunea unui bătrîn diplomat"), Auguste-Félix de Beaupoil conte de Sainte-Aulaire, ministrul Franței în România (1916-1920) scria: „A fost o luptă aprigă de cincizeci de zile cu două episoade mai importante. Mărăști și Mărășești, două victorii românești, unde germanii au fost bătuți, în ciuda superiorității lor în efective și materiale și în ciuda atitudinii echivoce a Rusiei[...] Atunci, cînd trupele române erau angajate din plin, Kerenski a dat ordinul de suspendare a operațiunilor «din cauza situației generale pe Frontul Oriental»[...]. Această «bătălie a Moldovei», această «Marnă românească», cea mai mare bătălie de pe acest teatru [de operații] în timpul întregului război, a apărat de invazie ceea ce mai rămăsese din România, o parte a teritoriului și guvernul său [...] Ea ar fi grăbit, cu ajutorul armatei de la Salonic, victoria finală. Regimentele formate din prizonieri transilvăneni [români din armata austro-ungară, ajunși prizonieri în Rusia și înrolați apoi ca voluntari în armata română] au făcut minuni. Ofițerii noștri au tras concluzia că, dacă această experiență s-ar fi extins asupra celor 700 000 prizonieri cehi, sîrbi și polonezi, care ne-au întins brațele, dar de care Antanta se dezinteresa, ea ar fi dispus pe acest front de o armată de prim ordin, echivalentă ca număr cu 75 divizii dușmane...".

ofensiva Aliaților, a înscăunării guvernului Marghiloman la Iași.

Apreciam mult rectitudinea judecății lui C. Giurescu. Deși simpatizant junimist, nu împărtășea scepticismul junimiștilor, ci privea viitorul cu fervoarea patriotului încrezător în destinele patriei. În fața lui Țițeica făceai o baie de inteligență. Era foarte optimist, convins de valoarea și eficacitatea efortului francez. După semnarea Tratatului de la București, care ne răpea Carpații și Dobrogea, l-am văzut însă descompus la față și descurajat, înfierînd acest act ca fiind „asasinarea unui popor".

Mă întîlneam zilnic cu Țițeica la ora afișării comunicatului german pe o tablă de lemn, mai întîi pe poarta Ministerului Justiției, în spatele statuii lui Mihai Viteazul, și ceva mai tîrziu, pe zidul Palatului Poștelor din Calea Victoriei. După ce ne notam numele localităților unde se dăduseră lupte, ne retrăgeam pe undeva spre a descifra pe hărțile ce purtam permanent cu mine pierderile sau cîștigurile de teren. Pe cîtă descurajare ne aruncaseră în suflet victoriile germane din primăvara lui 1918, pe atît ne însuflețeau succesele ofensivei de vară a lui Foch[1]. În special, ruperea frontului german pe Somme[2], la 8 august, cea dintîi victorie decisivă a Aliaților, anunțînd începutul sfîrșitului, ne-a produs o adevărată exaltare. Am căutat amîndoi, aplecați peste hartă, localitatea Harbonnières, punctul extrem atins de înaintarea Aliaților și, cînd am găsit-o atît de departe spre est de linia frontului, am înțeles cît de mare era victoria și cît de îndreptățite speranțele care începeau să ne încălzească inimile.

De altfel, îmi procuram regulat — ziarele de la Berlin, Viena și Budapesta, în care se publicau pe larg comentarii, uneori obiective, asupra evenimentelor de pe fronturi și din viața politică și se reproduceau comunicatele englez și francez, astfel încît eram bine informat și devenisem un fel de expert în materie, căutat și consultat de prieteni și cunoscuți.

Aveam, personal, cîțiva „clienți" care, neștiind nemțește și fiind avizi de informații controlate, mă așteptau la ora afișării comunicatului, plimbîndu-se prin fața tablelor negre de lemn ca să le fac traducerea și să le comentez situația de pe fronturi. De cîteva ori, grupul nostru a fost observat de nemți și, odată, unul din ei, probabil un agent, m-a îmbrîncit spunîndu-mi: **Können Sie sich nicht ruhig halten?**, (Nu poți să stai liniștit?), la care s-au adăugat alte cuvinte neînțelese de mine, ceea ce m-a făcut să fiu mai circumspect.

În București, viața devenea tot mai grea. La chinurile morale se adăugau lipsurile materiale. Necesitățile economiei deficitare a Puterilor Centrale făceau ca absorbirea produselor noastre de către acestea să crească pînă aproape de completa sleire. Grosul produselor luau calea Germaniei și Austriei: petrolul subsolului, grînele Bărăganului, lemnul pădurilor, carnea vitelor, lîna oilor, peștii apelor. Raționarea alimentelor de primă necesitate ajunsese sub limita normelor celor mai modeste ale timpului. 150 g pîine pe zi, la care se adăugau uneori 50 g mălai. Carnea, grăsimile, săpunul, brînza, dispăruseră cu desăvîrșire. Industria surogatelor se îngrijea să înlocuiască produsele naturale. Știința și tehnica germană puneau la dispoziția ocupantului tot felul de mijloace de fraudă în folosul patriei germane și în paguba localnicului. Mortalitatea era enormă, epidemiile secerau cu nemiluita.

Jalnica situație morală și materială creată românilor prin măsurile administrative de la începutul ocupației germane a fost prologul și avertismentul regimului de robie politică și economică impus României prin Tratatul de pace separată dictat în mai 1918 la Palatul Cotroceni. Pacea silnică, în special răsluirea Carpaților și răpirea Dobrogei, ne umpleau sufletele de durere și indignare. În cancelaria școlii, pe stradă, ne strîngeam mîinile fără nici un cuvînt, de teama lacrimilor pe care le simțeam la poarta ochilor. În clasă, un curent de înțelegere între profesor și elevi se stabilea fără să fie nevoie de o expresie verbală; privirea era suficientă. Am experimentat cu această ocazie cît de mare poate fi elocvența tăcerii. Cît îi mai era dat acestei biete țări să sufere? Cunoșteam pe de-a rîndul istoria ei zbuciumată. Dar parcă niciodată înjosirea nu fusese atît de revoltătoare ca acum.

În vară s-a pornit avalanșa evenimentelor favorabile. Mașina de război germană a început să scîrțîie, apoi s-a prăbușit. Reacțiunea nu a întîrziat să se manifeste pe teritoriul încă ocupat. Am trăit cu înfrigurare ultimele zile ale ocupației. Am participat personal și activ la manifestația din fața **Oberkommando**-ului **Mackensen** de la Athénée Palace în ziua de 3 octombrie. Am fost martor ocular la momentele dramatice ale abandonării de către nemți a ultimelor poziții din București, la evacuarea trupelor și depozitelor. Ultima mitralieră germană cu care fusese ținută în respect populația Capitalei a fost capturată pe terasa Cercului militar din Calea Victoriei și purtată în triumf ca trofeu pe brațe de elevi de liceu.

Forțele întunericului părăseau scena istoriei, forțele luminii urmau să le ia învingătoare locul. Dar oare omenirea se împarte în aceste forțe, categoric, fără drept de replică?

În învălmășeala extraordinară a acestor evenimente, în tensiunea de o acuitate nemaiîntîlnită înainte a sentimentelor, stăpînit de senzația copleșitoare că sînt înconjurat de istorie, mi-am adus aminte de imaginea pe care o găsisem între filele unei cărți cu privire la înțelepciunea romanilor: de cîte ori un general roman era purtat în triumf la Roma după victorie, carul lui aurit și umplut de flori era urmat de un centurion însărcinat să injurieze în gura mare și să ridiculizeze pe personajul sărbătorit, pentru a nu-l face să uite că era totuși un om.

Țara, de atîtea ori amenințată cu pieirea, se eliberase din nou, pornea din nou să-și ridice fruntea, să-și apuce uneltele de lucru, să-și realizeze propriul destin. Acesta era esențialul.

[1-2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9 11/1975; nr. 8/1973.

Prof. MAURICE BAUMONT
membru al Institutului Franței

EROISMUL ROMÂNESC RĂMÎNE EXEMPLAR

Istoric de reputație bine stabilită, cu o vastă arie de investigație, membru al Institutului Franței, conservator șef al Muzeului și Castelului Chantilly, profesor la Sorbona, Maurice Baumont a publicat lucrări cu un registru tematic foarte larg și variat, care se întinde de la studii ale unor probleme economice (Marea industrie germană și cărbunele, Grîul, Istoria comerțului, Avîntul economic și imperialismul colonial **etc.), sau evocări ale unor momente cruciale din trecutul Germaniei** (Abdicarea lui Wilhelm al II-lea, Cauze celebre: afacerea Eulenburg, Marea conspirație împotriva lui Hitler, Pe urmele **războiului** și revoluției în Germania **etc.), pînă la tablouri și fresce din istoria politică a Franței** (Briand — diplomat și idealist, Franța în 1870 și ducele d'Aumale, 1870—imperiu sau republică, Republica a III-a, Glorii și tragedii ale Republicii a III-a, Istoria Franței pentru toți francezii etc.) **sau sinteze de istorie universală** (Europa din 1900 pînă în 1914, Cel de-al doilea război mondial, Originile celui de-al doilea **război** mondial, Cincisprezece ani de istorie universală **etc., etc.).**

Eminentul profesor a răspuns cu **aceeași** solicitudine de întotdeauna cîtorva întrebări puse în numele **Magazinului istoric** al cărui colaborator statornic este de la primele numere ale revistei[1]. Am reunit atît răspunsurile primite la București cît și cele pe care mi le-a dat în locuința sa pariziană, unde m-a întîmpinat cu nedezmințita-i vigoare intelectuală.

Ce ne puteți spune, acum, la peste 60 ani de la izbucnirea primului război mondial, despre semnificația istorică pentru popoarele Europei a acestei ample confruntări armate la scara mondială?

— Vreau să remarc că primul război mondial a fost, în realitate, mai întîi un război european. Numai cu începere din 1917 el a devenit cu adevărat mondial, rămînînd totuși mult mai puțin mondial decît cel de-al doilea război, din 1939, care s-a extins practic la întregul glob.

Pentru Franța conflagrația din 1914-1918 a fost o încercare groaznică printre altele și din cauză că populația ei fusese deja foarte afectată pe planul creșterii demografice. Pierderile pe care le-a suferit — un milion și jumătate de morți — au fost, cu adevărat gigantice.

În altă ordine de idei, trebuie subliniat că intrarea românilor în război, în 1916, a fost primită în Franța, Anglia și Italia cu un autentic entuziasm. În acel moment se credea că balanța înclina de partea Aliaților și că Imperiile german și austro-ungar, se îndreptau spre înfrîngere. Aproape în același timp cu intrarea românilor în război, s-a produs însă prăbușirea militară a Rusiei țariste. Ofensiva lui Brusilov, care, la începutul verii 1916, făcuse o foarte mare impresie, s-a împotmolit și românii au înfruntat riscul de a fi striviți de marea superioritate numerică și în armament a inamicului. Astfel că, în acel moment, pentru destinul general al războiului **mondial**, intervenția română a avut o mare **valoare** care trebuie apreciată ca atare.

Ce ne puteți spune despre rolul românilor ce se găseau atunci în Franța, respectiv despre Comitetul național român care milita pentru dreptul tuturor românilor de a se reuni cu patria lor?

— Acțiunea românilor care se găseau în Europa Occidentală a fost, desigur, considerabilă. Ei au susținut o cauză dreaptă și au

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967, 12/1969, 5 și 7/1975.

obținut, asemenea reprezentanților altor națiuni care luptau pentru a-și desăvîrși unitatea de stat, recunoașterea unor drepturi imprescriptibile.

Ne puteți vorbi despre felul cum au fost apreciate în Franța luptele pe care românii le-au susținut împotriva armatelor cotropitoare germane?

— Am vizitat acum doi ani unele din cîmpurile de luptă din 1917 în România. Se poate spune că aceste lupte eroice ale armatelor române desfășurate la Mărășești, Mărăști, Oituz ne reamintesc de luptele pe care Franța le-a dat pe Marna și la Verdun. Din nefericire, în acel moment, România era singură, nu mai putea conta pe ajutorul militar al aliaților ei. Rezultatul a fost că România a trecut prin încercări îngrozitoare: ocupația germană în Muntenia și Dobrogea, foametea, retragerea în Moldova.

...e credeți despre procesul istoric prin care au trecut unele state din sud-estul și centrul Europei în urma primului război mondial?

— Se poate spune că sfîrșitul războiului corespunde cu prăbușirea imperiilor: țarismul a dispărut; Germania a cunoscut o revoluție, Imperiul otoman s-a năruit complet, iar cel austro-ungar a încetat practic de a mai exista. În aceste condiții, statele denumite succesoare ale Austro-Ungariei aveau să înfăptuiască unitatea lor națională; în această nouă situație istorică au fost Iugoslavia, Cehoslovacia, România și, desigur, a redevenit stat independent și Ungaria.

Întrucît cunoașteți România de mulți ani și ați vizitat-o în cîteva rînduri, puteți face unele remarci asupra schimbărilor pe care le constatați în România de astăzi, asupra impresiilor și contactelor științifice pe care le-ați avut în România?

— Am fost în România pentru prima oară în 1938, cu cîteva săptămîni înainte de Conferința nefastă de la München. Dacă compar situația României de azi cu cea din acei ani, este incontestabil că s-a înfăptuit un progres considerabil. Ceea ce frapează pe străinii care vin în România este amploarea construcțiilor; nici o țară de proporții comparabile cred că nu a construit atît cît România; intelectualii care vin în țara dv. sînt impresionați de dinamismul activității științifice, de importanța și calitatea muzeelor, a bibliotecilor. Într-adevăr, Republica Socialistă România a făcut un efort considerabil pe calea progresului și din punct de vedere cultural.

Am mulțumit venerabilului profesor, aproape nonagenar, și i-am urat să-și ducă pînă la capăt proiectele științifice, între care o nouă carte despre relațiile internaționale în secolul XX.

Cristian POPIȘTEANU

IMORTALIZÎND EROII DE LA MĂRĂȘEȘTI, MĂRĂȘTI, OITUZ

GHEORGHE NICOLESCU

Tradițională și prestigioasă instituție culturală a Bucureștilor, avîndu-și obîrșia încă în secția militară din 1914 a Muzeului Național de pe Șoseaua Kiseleff, Muzeul Militar Central din Capitală, oglindește principalele momente din istoria militară a patriei noastre, din cele mai îndepărtate timpuri pînă astăzi.

Atîtea și atîtea lupte glorioase purtate în decursul veacurilor de fiii României pentru apărarea ființei naționale, a independenței patriei, constituie o mărturie a legăturii care a existat, în toate vremurile, între popor și oastea țării. În mod firesc, eroismul dovedit de ostașii români în luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz și-a găsit exprimare în operele unor artiști plastici ale căror străduințe le prezentăm în paginile ce urmează.

La începutul lunii mai 1917, căpitanul C. Petrescu și sublocotenentul Emilian Lăzărescu au prezentat generalului Prezan, șeful Marelui cartier general, un memoriu în care se spunea: „Sacrificiile pe care le-a făcut națiunea română pentru cauza dreptății, alături de marile națiuni aliate, precum și tributul sîngelui ce l-a dat și-l va da armata noastră în acest formidabil război, ne obligă să alcătuim un **Muzeu Național Militar,** în care să ilustrăm faptele eroice ale soldaților noștri care s-au jertfit și se jertfesc pentru patrie.

Artiștii noștri, pictori și sculptori, care din fericire ne-au mai rămas, sînt chemați la o datorie sfîntă, de a colabora la făurirea unei colecții de picturi și sculpturi. Ei vor arăta, prin imagini fidele, epopeea bravei noastre armate și generațiile viitoare vor putea contempla cu mîndrie opera mare a strămoșilor lor pentru întregirea neamului".

Cei doi ofițeri formulau și o seamă de sugestii. Ei propuneau organizarea unei expoziții itinerante care — prin lucrările prezentate — să facă cunoscute țării și străinătății, faptele de arme ale ostașilor români. Sugerau, de asemenea, ca artiștii să fie repartizați pe lîngă unitățile aflate în prima linie, să li se faciliteze deplasările în zonele în care urmau să lucreze și să fie ajutați în procurarea materialului necesar realizării lucrărilor.

Cu cîtva timp în urmă, în ianuarie 1917, sculptorul Severin Talpoșin solicitase și primise autorizația de a vizita primele linii de luptă, lagărele de prizonieri și spitalele pentru a face schițele necesare elaborării unei sculpturi. În același timp, pe front se aflau numeroși pictori și sculptori, care se înrolaseră ca voluntari sau fuseseră mobilizați în armată. Mulți dintre ei nu pierdeau ocazia ca, în momentele de răgaz, să schițeze chipuri ale ostașilor sau imagini de luptă. Așadar, propunerile formulate de autorii memoriului aveau toate atributele pentru a întruni atît adeziunea Marelui cartier general, cît și pe cea a artiștilor.

La 6 mai 1917, generalul Prezan a aprobat în principiu propunerea făcută, solicitînd, totodată, întocmirea unui program și constituirea grupului de artiști. Cu ajutorul profesorilor de la Școala de Belle-Arte, Costin Petrescu și Constantin Artachino, în mai puțin de o săptămînă au fost stabilite propunerile cu cei care urmau să ia parte la acțiune. Printre aceștia s-au aflat pictorii Camil Ressu, Ștefan Dimitrescu, Nicolae Mantu, Alexis Macedonski, Teodorescu Sion și sculptorii Ion Jalea, Corneliu Medrea, Oscar Han, D. Mățăuanu, Al. Călinescu ș.a. În ziua de 11 mai, cînd li s-a adus la cunoștință, în amănunțime, conținutul planului elaborat de autorii memoriului, toți cei prezenți — așa cum menționa procesul-verbal al ședinței de la Marele cartier general — au îmbrățișat cu entuziasm „ideea creării unui muzeu militar național în care să se păstreze pentru viitorime toate lucrările ce vor reprezenta paginile cele mai alese ale istoriei războiului din 1916-1917, clipele de restriște, ca și sforțările prin care nădăjduim a se făuri viitorul neamului nostru". Artiștii n-au solicitat nici o răsplată pentru munca depusă, operele executate urmînd să rămînă proprietatea muzeului proiectat; ei au cerut, totodată, ca sumele ce ar rezulta din încasările de pe urma expozițiilor prevăzute a fi organizate să fie destinate ajutorării răniților și urmașilor celor căzuți în război, ca o dovadă că „din sufletele noastre n-a lipsit niciodată dragostea pentru cei ce s-au jertfit, înălțînd România".

Grupul a sosit pe front în perioada celor mai crîncene bătălii ale anului 1917, cele de la Mărăști și Mărășești. Prezenți în prima linie, acolo unde încleștarea a fost mai aprigă, pictori și sculptori deopotrivă, riscîndu-și

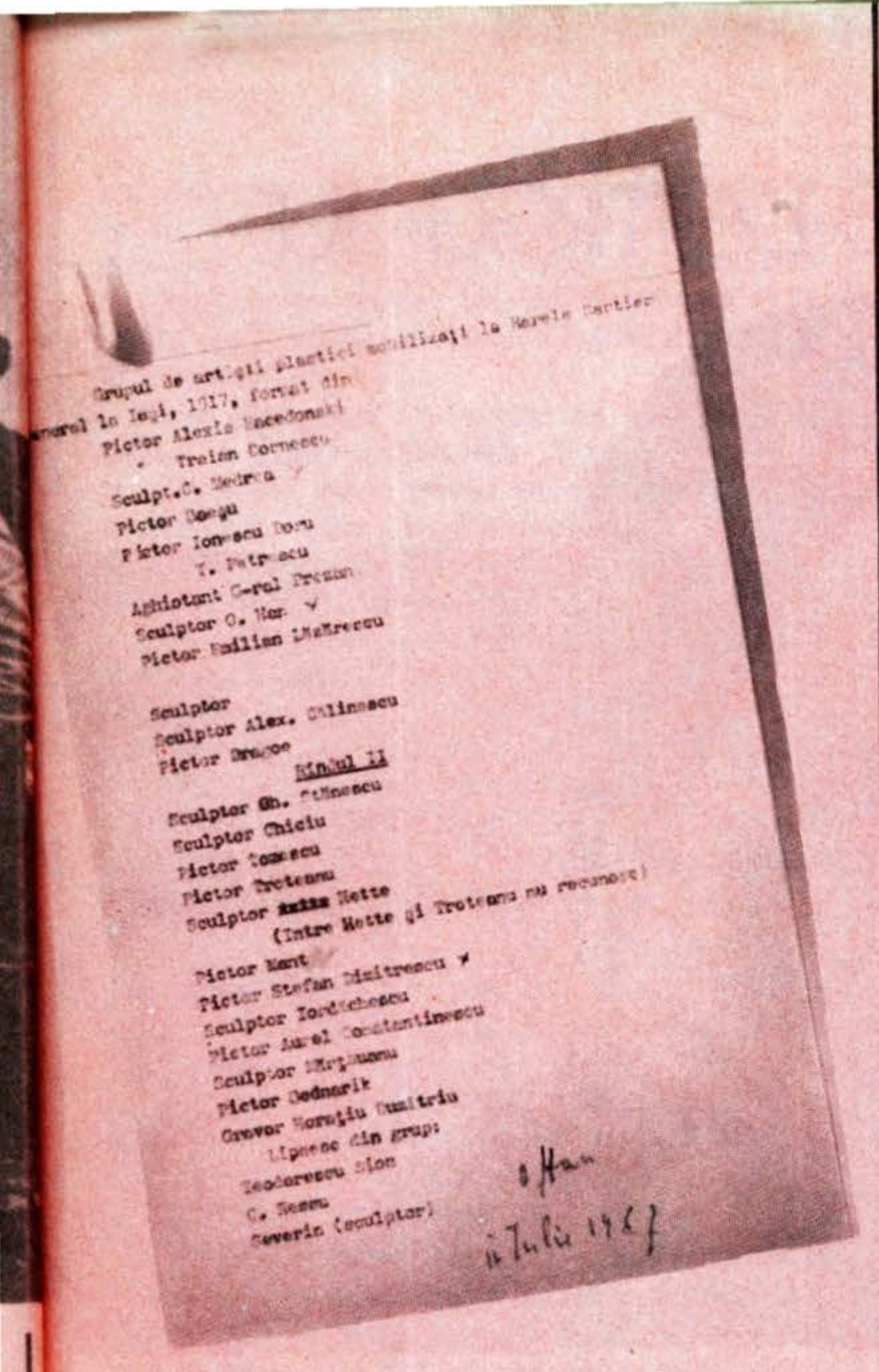
Grupul de artiști plastici mobilizați la Marele Cartier
marel în Iași, 1917, format din
Pictor Alexie Macedonski
" Traian Cornescu
Sculpt. O. Medrea
Pictor Dongu
Pictor Ionescu Dorn
T. Petrescu
Aghiotant C-rul Dragan
Sculptor O. Han
Pictor Emilian Mărărescu
Sculptor
Sculptor Alex. Călinescu
Pictor Bruno
Rîndul al II
Sculptor Gh. Cîlinescu
Sculptor Chiciu
Pictor Iamandi
Pictor Tretenaru
Sculptor Anna Hette
(Intre Hette și Tretenaru nu recunosc)
Pictor Kent
Pictor Stefan Dimitrescu
Sculptor Iordăchescu
Pictor Aurel Constantinescu
Sculptor Murnu
Pictor Dedmarik
Crevor Horațiu Dumitriu
Lîngă din grup:
Teodorescu Sion
C. Ressu
Severin (sculptor)
6 Han
în Iulie 1967

Membri ai grupului de artiști plastici prezenți pe Frontul de la Mărășești, Mărăști, Oituz. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de regretatul sculptor Oscar Han, care a identificat și persoanele din imagine. (Imaginea se va urmări de la stînga la dreapta)

uneori viața, au imortalizat momente care au devenit puncte de referință în istoria războiului[1]. În ziua de 26 august 1917, pe cînd lucra pe front la Divizionul Dragalina, în dreptul stației Independența, locotenentul Ion Jalea a fost rănit, pierzîndu-și mîna stîngă.

În septembrie, lucrările executate au fost aduse la Iași, unde o comisie a făcut selecția picturilor și sculpturilor prezentate. După această operație, grupul de artiști a luat din nou drumul frontului pentru o perioadă de aproape două luni. După încheierea armistițiului de la Focșani, au revenit în orașul de reședință al Moldovei pentru a-și desăvîrși activitatea. Artiștii au continuat să lucreze în condițiile grele de război; numeroase tablouri, desene și sculpturi au făcut obiectul unei expoziții inaugurată la 26 ianuarie 1918. A fost cea mai mare expoziție de artă cu subiecte militare deschisă, pînă atunci, în România.

Ea a cuprins, în total, 89 lucrări: 52 picturi în ulei, 31 sculpturi, patru desene și două acuarele. Camil Ressu a fost prezent cu tablourile în ulei: **Ecaterina Teodoroiu, Primul val, Ieșirea din tranșee**; Ștefan Dimitrescu a expus lucrările: **Un cămin din Cașin** (lucrare pierdută ulterior, în urma unui incendiu) și **Prepararea cinei**; Emilian Lăzărescu — **La atac (Mărășești)**; Stoica Dumitrescu — **Lupta de la Mărășești** și cîteva lucrări neterminate; Nicolae Mantu: **La Mărășești** și **Șarja.** Dintre sculptori s-au remarcat lucrările lui Corneliu Medrea: **Mutarea unui tun, Prizonieri, La mormîntul unui camarad**; ale lui Oscar Han: **Grenadier, Patrulă, Rănit**; D. Mățăuanu — **Grenadier**; Severin Talpoșin: **Moldova, La drapel.** Neputînd finaliza din cauza rănii nici o sculptură, Ion Jalea a fost prezent cu o schiță, **Cai la odihnă** și un desen, **Schițe de pe front.** Au fost expuse și lucrările unor artiști care n-au făcut parte oficial din grupul celor atașați Marelui cartier general, printre aceștia numărîndu-se și André Lavrilier, francez de origine, laureat al Premiului Romei, ce-și exprimase dorința de a lucra în echipa română.

În pofida momentelor dificile prin care trecea țara, expoziția, dat fiind tematica ei, a fost primită cu mult interes de populația ieșeană și din alte localități. Au vizitat-o mii de persoane, din vînzarea biletelor, a cataloagelor și a donațiilor realizîndu-se 5 581 lei, care au fost donați pentru ajutorarea orfanilor de război. Între 10 martie și 15 aprilie 1918, expoziția a fost deschisă la Chișinău unde, de asemenea, a avut un mare flux de vizitatori, încasările realizate — 10 700 lei — fiind, de asemenea, donate pentru ajutorarea orfanilor de război. În acest timp, alți 20 pictori și sculptori și-au manifestat dorința de a se alătura grupului constituit pe lîngă Marele cartier general, pentru a contribui la realizarea Muzeului Militar Național. Printre aceștia s-au numărat sergentul Ioan Luchian, Aurel Frățilă, N. Constantinescu, George Spirea și Nicolae Pop. Toți solicitanții au fost invitați să ia parte, la un concurs de selecționare ce urma să aibă loc la 1 aprilie 1918, lucrările trebuind să fie depuse pînă la 15 martie 1918.

Treptat, ideea realizării unui muzeu militar a început să capete un răsunet tot mai larg în rîndurile artiștilor plastici și ale forurilor competente. Considerîndu-se că muzeul nu se putea constitui numai cu lucrările realizate pînă atunci, s-a hotărît ca acestea să fie supuse unei noi trieri valorice, adăugîndu-li-se și cele mai izbutite creații realizate prin organizarea unor expoziții anuale de opere cu subiect militar. De asemenea, s-a propus crearea, pe lîngă Muzeul Național, atașat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, a unei secții de lucrări avînd ca tematică războiul din 1916-1918.

Creația plastică realizată de-a lungul războiului, are meritul de a fi imortalizat momente semnificative din această perioadă a istoriei noastre, de a fi adus în atenția opiniei publice ideea alcătuirii unui muzeu militar național. În anul 1923, muzeul a devenit realitate. Cele mai multe dintre operele create de artiștii plastici în timpul bătăliilor din 1917, se află astăzi în fondurile Muzeului Militar Central — mărturii ale eroismului și patriotismului ostașilor români.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967.

Pagini din jurnalul Ecaterinei Teodoroiu

Prof. VASILE CĂRĂBIŞ

Fiica ţăranilor Vasile şi Elena Toderoiu, Ecaterina Toderoiu (sau Teodoroiu, cum a rămas cunoscută din diverse lucrări de istorie) s-a născut în satul Vădeni, judeţul Gorj, la 16 ianuarie 1894.

Numele de familie al eroinei de la Jiu a fost şi este încă discutat de către istorici. Ea apare înscrisă în actul de naştere şi în catalogul claselor primare ca Toderoiu, de altfel aşa cum se şi semna.

Soţii Vasile şi Elena au avut opt copii: trei băieţi şi cinci fete. După absolvirea a patru clase primare, Ecaterina a urmat în Bucureşti o şcoală de infirmiere şi tot aici a făcut parte dintre cele dintîi cercetaşe[1] de sub comanda Arethiei Piteşteanu.

Înainte de declanşarea războiului, a părăsit Capitala, înapoindu-se la Tg. Jiu, unde s-a înscris ca cercetaşă în Legiunea „Domnul Tudor", înfiinţată la 9 decembrie 1914. În timpul primei faze a războiului, din vara şi toamna anului 1916, a participat la luptele de pe Valea Jiului.

După cum relata, într-un raport, maiorul Liviu Teişan, fostul comandant al Legiunei de cercetaşi „Domnul Tudor", Ecaterina s-a înrolat ca voluntar în Compania 8, Regimentul 18 Gorj, cerînd cu insistenţă „a i se admite să rămînă pe front, ca să ajute pe un frate al ei şi pe toţi ceilalţi din unitatea sa [...]. A îmbrăcat uniforma militară şi a pus o raniţă şi o capelă, şi-a luat o armă găsită pe cîmp, pe care n-a părăsit-o niciodată, aducînd-o cu sine şi la spital".

„Fecioara de la Jiu — spunea istoricul C. Kiriţescu — simte că e chemată să joace un

[1] Cercetăşie — organizaţie cu caracter sportiv pentru educarea tineretului şcolar, înfiinţată în 1908 de generalul englez R. Baden-Powell. A existat şi în România între 1913-1937. Tinerii erau instruiţi spre a face diferite servicii cetăţenilor sau armatei în timp de război.

rol mai mare decît acela de a lega rănile la spital. Ea ascultă îndemnul sufletului ei de gorjancă mîndră, aruncă şorţul de infirmieră şi apucă strîns puşca. De aci înainte va fi în mijlocul soldaţilor, vitează în luptă, neînfrîntă la oboseală."

După spargerea Frontului de la Jiu, Ecaterina a căzut prizonieră. Datorită dibăciei şi curajului, ea a reuşit să scape din mîna inamicului, regăsindu-şi compania prin împrejurimile Cărbuneştilor. Luptînd pînă în apropiere de Filiaşi, a fost rănită de un obuz la ambele picioare. De aici a fost transportată la Spitalul Liceul Naţional din Iaşi, unde a fost îngrijită de sora Natalia Eliescu. Pentru „probele de vădită vitejie, mai ales în luptele ce s-au dat la 6 noiembrie 1916, în apropiere de Filiaş", a primit Medalia „Virtutea militară de război" clasa a II-a şi a fost avansată la gradul de sublocotenent.

Într-un carnet mic de buzunar Ecaterina şi-a notat impresiile din prima parte a Frontului de la Jiu. Sînt pagini emoţionante, scrise în vremea cînd eroina se afla pe patul spitalului din Iaşi, în primele zile după ce a fost rănită in luptele de pe Valea Jiului.

„1916, decembrie 12.

Văzînd căci nu-i timpul de a sta nepăsătoare, indiferentă de fraţii mei (Nicolae şi Ion) plecaţi la luptă, am dat, cît am dat, ajutor răniţilor ce-i aveam în spitalul nr. 9 Gimnaziul Tudor Vladimirescu din Tg. Jiu şi apoi am plecat spre front. Am luat direcţia Tg. Jiu-Buliga şi apoi Buliga — la graniţă cu Vulcan; apoi la Lupeni, din Lupeni la dealul Oboroca, din Oboroca la munţii Scoruşelor. În sfîrşit, am trecut munţii din cei care i-am învăţat la geografie, în şcoală. În lungul drum, pe care eu l-am călcat, am întîlnit de prima dată la fosta graniţă veche un soldat din Regimentul 58 infanterie, care se numea Drăgulescu Petre şi care încetase din viaţă pentru patrie. Tot acolo am găsit şi o sticlă cu tinctură de iod, uitată sau pierdută de sanitarii noştri români. Am luat-o, am dus-o la postul de ajutor ca să desinfectăm rănile soldaţilor căzuţi răniţi în luptă. În Vulcan am mai putut descoperi şi telefoanele ce le avusese duşmanii în case şi cu care puteau să comunice cu trupele lor. Ajunsă în Lupeni prea tîrziu noaptea, am rămas de am dormit cu soldaţii pe lîngă foc; acei soldaţi duceau hrană la luptătorii din front. M-am apucat şi eu cu un camarad să ducem şi noi pîine şi mîncare cu varză pentru domnii ofiţeri ce se găseau cu oamenii pe front.

În drumul nostru am mai găsit şi gloanţe pierdute de soldaţii noştri. Le-am luat şi le-am dus la băieţii ce se găseau în front. Se simţeau pe deplin fericiţi văzîndu-ne şi pe noi în focul lor. Tot în munţii Scoruşelor am făcut cunoştinţă cu d-nul maior Murat, din Reg. 43 inf. Acesta ne-a reţinut, sfătuindu-mă să nu merg prea înainte unde vin obuzele şi nenumărate gloanţe ce vestesc moartea a fiecărui om.

[...] Şi fără să-mi fie teamă [după ce o ghiulea ucisese pe maiorul Murat], am mai dat ajutor la cei răniţi şi am plecat înapoi peste trei

Sarcofagul eroinei, sculptat de Miliţa Pătraşcu (Tg. Jiu)

zile. Am venit iar la serviciul spitalului nostru din Tg. Jiu, continuînd serviciul.

În ziua de 12 octombrie 1916 au sosit duşmanii în comuna Skiela. Atunci a început să se evacueze Tg. Jiu şi comunele vecine. În acelaşi timp am început să evacuăm şi noi răniţii din spitale. În scurt timp s-a terminat cu evacuarea lumei. Duşmanul soseşte furios în satul Porceni şi înainta grozav spre Tg. Jiu. Dar şi vitejii noştri soldaţi se împotriveau fără pereche, aşa că au dat o crîncenă luptă în lunca Cartiului. Cu cît duşmanul înainta mai tare, ai noştri ţineau piept şi mai cu plăcere, numai să nu-i lase să intre în Tg. Jiu şi în comunele noastre. Duşmanul fiind mai mult şi înarmat mai bine, tot înainta. Ajuns în apropiere de comuna

Vădeni, în lunca Vădenilor ai noştri s-au împotrivit cu furie şi s-a dat din nou o şi mai crîncenă luptă, căci era bariera oraşului Tg. Jiu. Au ţinut piept cu aceeaşi vitejie ca şi mai înainte eroii noştri şi n-a intrat picior măcar de duşman în oraşul Tg. Jiu, numai prizonieri duşmani veneau cu [ca] turmele.

Fiind în serviciu la spital n-am ştiut cînd au plecat ai mei părinţi. Am rămas pînă în ultimul moment în bătaia gloanţelor.

Fără să ştiu de o prietenă de a mea dacă a plecat sau nu, am plecat s-o vizitez şi s-o întreb de părinţii mei. Mergînd în direcţia ce ducea la prietena mea, numai că văd 4 (patru) soldaţi germani cum că intraseră pe podul Jiului ca să observe unde este trupa noastră română. Văzîndu-i, şi cum hainele lor erau altfel decît ale ostaşilor noştri, am înţeles că aceştia sînt inamici şi că au intrat în Tg. Jiu şi fără să mai întîrziez vreo clipă, am strigat: oameni, alergaţi şi puneţi mîna pe arme şi să luptăm, căci inamicul a venit.

Germanii s-au răspîndit şi au intrat şi în grădina publică şi văzîndu-mă şi auzind că dau alarma, au început să tragă zeci de gloanţe după mine. Însă în zadar au tras — nu m-au lovit. Auzindu-mă lumea, au sărit gardurile nişte miliţieni [rezervişti trecuţi de vîrsta combatanţilor] şi trei cercetaşi camarazi de ai mei şi cu iuţeală au putut reuşi să-l alunge pe inamic îndărăt peste pod. Atunci cei de sus arătaţi şi cu cîţiva miliţieni ce-au mai venit, s-au aşezat pe marginea Jiului pe dig şi trăgeau în germanii de peste Jiu, care vreau ca să vină în Tg. Jiu. La această victorie, adică la alungarea lor şi la lupta de la dig, n-am putut să fac mai mult decît să car gloanţe cu fusta la soldaţii miliţieni, gardişti şi cercetaşi, ca să ţină piept inamicului. Tot aici am scăpat viaţa la trei soldaţi care, fiind loviţi şi ameţiţi, căzuseră în apa Jiului; i-am scos şi i-am dus la spital, de unde nu ştiu unde i-a dus, la fel şi cu d-l. sub. lt. Popescu Ioan. S-a ţinut piept aşa pînă la ora patru după 12 (14 octombrie a.c.) cînd a sosit o companie din Reg. 59 inf. care după puţină luptă la dig a trecut podul şi prin apă şi a bătut cumplit pe inamic care venise foarte mulţi la pod şi aveau şi mitraliere. Atunci am văzut luaţi iar mulţi prizonieri şi lucruri multe de la inamic.

În munţii Oboroca, furioasă luptă, unde au căzut 500 soldaţi români, din care 300 răniţi şi 200 morţi. Cei 200 de ostaşi zac în cinci morminte. Ceva mai sus de Oboroca s-a dus iar o crîncenă luptă la care au murit 11 soldaţi şi 200 răniţi. Cei 11 zac toţi într-un mormînt din care trei sînt din Bat. I Vînători şi 8 din Reg. 43 bat. 3. N-am ştiut cum se numesc. La Poiana Mihai-Bravul iar s-a dat o luptă furioasă, unde au murit: sublt. Popescu Grigore din R. 59, mort în ziua de 12 septembrie 1916; sublt. Popescu Vasile R. 43, mort în ziua de 12 septembrie 1916 şi bravul sergent Ciobanu Dumitru din comp. de mitralieră, R. 18 Gorj, mort pe ziua de 12 septembrie; soldatul Verbonie Ioan, R. 18 Gorj, mort pe ziua de 12 septembrie. Aceşti eroi ai Gorjului şi ai patriei au luptat la Poiana Mihai Bravul. Îmi voi continua zilele viitoare tot ce voiesc să scriu...

Lili Toderoiu. Iaşi-Moldova. Spitalul Liceul Naţional, nr. 266."

Lunile din iarna şi primăvara anului 1917 au fost folosite pentru reorganizarea armatei şi refacerea potenţialului ei de luptă. În iulie 1917, armata română a reluat operaţiile militare împotriva Germaniei.

Însănătoşită, Ecaterina Toderoiu ar fi putut să rămînă infirmieră la spitalul din Iaşi. Dar ea a plecat iarăşi pe front, participînd la bătălia de la Muncel.

În seara zilei de 21 august (stil vechi) dintr-o tranşee de pe dealul Secului, spre pîrîul Zăbrăucioru, Ecaterina s-a ridicat, îmbărbătîndu-şi soldaţii. Strigătul ei a atras atenţia adversarului. O răpăială de mitralieră şi eroina a căzut lovită de două gloanţe.

Prin Ordinul de zi nr. 1, din 23 august 1917, colonelul Pomponiu, comandantul Regimentului 43/53 Lupeni, a anunţat încetarea din viaţă a Ecaterinei Toderoiu, în fruntea plutonului său: „Pildă rară a unui cald entuziasm, unit cu cea mai stăruitoare energie, aceea pe care unii au numit-o cu drept cuvînt «Eroina de la Jiu», şi-a dat jertfa supremă lipsită de orice trufie, de orice deşartă ambiţie, numai din dragostea de a apăra pămîntul ţării noastre cotropit de duşman[...]. Ecaterina Toderoiu a fost la înălţimea celor mai viteji apărători ai ţării sale pe care i-a întrecut prin puterea cu care îşi frîngea slăbiciunea femeiască, ştiind să dovedească vigoarea bărbăţiei de trup şi de suflet şi calităţile întregi ale unui ostaş îndrăzneţ, neobosit şi plin de entuziasm de a se face folositor cu orice preţ. Aceea care în vitejia-i comunicativă a murit în clipa cînd se descoperea spre a-şi îndemna ostaşii cu vorbele: «Înainte băieţi, nu vă lăsaţi, sunteţi cu mine», are drept din clipa aceasta la cinstirea veşnică a tuturor românilor. Pentru dragostea-i de ţară, pentru simţul rar al datoriei, pentru energia şi avîntul cu care şi-a împlinit ceea ce socotea misiunea ei pînă la jertfa supremă, o citez la ordin de zi, pe regiment, dînd-o ca pildă ostaşilor".

În iunie 1921, rămăşiţele pămînteşti ale eroinei, au fost transportate din Cimitirul comunei Filioneşti-Putna, şi înhumate în faţa Catedralei din Tg. Jiu. Ulterior, prin strădania Arethei Gh. Tătărescu, deasupra criptei de beton armat a fost aşezat mausoleul de marmură sculptat de Miliţa Pătraşcu, evocînd pe cele patru feţe, scene din viaţa eroinei naţionale, Ecaterina Toderoiu.

200 premii – 200 cîștigători

Ediția 1977 a Concursului Magazin istoric **s-a încheiat! Răspunzînd la cele 100 întrebări, grupate sub titlul** Memoria independenței, **cititorii au parcurs peste 100 numere ale revistei, străbătînd, cu inima și mintea, drumul glorios de lupte și jertfe care a dus la proclamarea, în ziua de 9 Mai 1877, a deplinei independențe de stat a României.**

Pe adresa redacției au sosit 4 862 scrisori cu răspunsuri la concurs. Semnatarii lor sînt oameni cu cele mai diverse profesii — muncitori din uzine și fabrici, țărani cooperatori, profesori, tehnicieni, medici, funcționari, studenți, militari, elevi — locuitori din toate colțurile țării, cititori de peste hotare...

Fraza precedentă pare copiată, aproape cuvînt cu cuvînt, din nr. 1/1976, unde vorbeam despre Concursul 100 premii, 100 cîștigători, **dar repetarea formulării oglindește o constantă a situației, care nu poate decît să ne bucure pe toți — și pe cititori, și pe noi, cei din redacție.**

Dintre buletinele primite, 2 147 conțin răspunsurile exacte la toate întrebările. Proporția de dezlegători integrali ni se pare deosebit de ridicată, ținînd seama de dificultatea chestionarului. De aceea, numele tuturor acestor cîștigători morali vor fi publicate în numerele următoare ale revistei

În foarte mare parte, ceilalți participanți au răspuns corect la peste 90 întrebări și ar fi devenit candidați la premiere, dacă „sutiștii" nu ar fi fost atît de mulți. În orice caz, procentul răspunsurilor ni se pare cu totul remarcabil, dovedind o preocupare crescîndă față de problemele istoriei.

Ca și în trecut, foarte multe buletine au fost însoțite de cuvinte de apreciere la adresa revistei. Nici spațiul, nici modestia nu ne permit să le reproducem pe larg. Ne vom limita la un singur exemplu, care vine de dincolo de granițele României: „Trecutul furtunos al poporului român — ne scrie Dumitru Ciobanu, **din Begejci, R.S.F. Iugoslavia — petrecut prin lupte aprige, de a menține libertatea și dragostea de moșie străbună a fost cuprins în revistă, clar și plin de adevăr... Închei, dorindu-vă mult succes în misiunea ce ați întreprins-o ca** Magazinul istoric **să ducă adevărul său istoric acolo unde-l așteaptă cititorii, în țară și peste hotare."**

Unii dintre cîștigători (ca și mulți participanți) și-au indicat și profesia. Făcînd un sumar bilanț al celor care au obținut premii, constatăm că printre ei se află: un lăcătuș mecanic, un excavatorist, o asistentă medicală, un inginer, un medic, doi tehnicieni principali, doi tehnicieni, un muncitor frigotehnist, un lăcătuș mină, un maistru, trei învățători, un ofițer, șapte profesori, șase elevi, un registrator medical, un contabil, o secretară dactilografă, zece pensionari.

Mulțumind tuturor participanților pentru efortul depus și pentru frumoasele cuvinte trimise revistei, redacția îi felicită pe cei 200 cîștigători ai premiilor, desemnați, ca și la concursurile precedente, prin tragere la sorți.

PREMIUL I

DOUĂ CASETOFOANE M. K.-122

1. RISTA MIRCEA – Timișoara
2. TĂTARU I. TITU – Timișoara

PREMIUL II

DOUĂ EXCURSII TURUL R.S.R.

1. CARPEN GABRIEL CĂTĂLIN – Vălenii de Munte, jud. Prahova
2. RĂCUCIU IOAN – Constanța

PREMIUL III

DOUĂ EXCURSII CIRCUITUL MARILOR TRECĂTORI ALE CARPAȚILOR

1. BLĂJUȚ ANTON – Galați
2. COMAN ȘTEFAN – Vișeu de Sus, jud. Maramureș

PREMIUL IV

PATRU EXCURSII ORAȘELE MEDIEVALE ALE TRANSILVANIEI

1. STĂNESCU TEODOR – București
2. MARIA POP – Band, jud. Mureș
3. RĂDULESCU V. DUMITRU – Tîrgoviște, jud. Dîmbovița
4. CARAMLĂU A. PETRE – București

PREMIUL V

CINCI CEASURI POLIOT

1. GHERGA AUREL – Caransebeș, jud. Caraș Severin
2. CRISTESCU D. LAURENȚIU – București
3. NIȚU RODICA – Întorsura Buzăului, jud. Covasna
4. CÂRMACIU VERONICA – Gheorghe Gheorghiu Dej, jud. Bacău
5. PETRESCU MIHAELA – Craiova

PREMIUL VI

CINCI RADIOTRANZISTOARE ALFA-2

1. VASILE ȚURCANU – Drăgășani, jud. Vîlcea
2. DODE V. MIRCEA – Medgidia, jud. Constanța
3. BĂRBUȚĂ GH. CONSTANTIN – Bolintin Vale, jud. Ilfov
4. CORNEA MARIA – Tg. Mureș
5. MUNTEANU MARTA – București

PREMIUL VII

ZECE APARATE FOTO SMENA

1. ȘERBAN STANCA – București
2. MÎRZA OCTAVIAN – Șilagiu, jud. Timiș
3. NICA FLORIAN – București
4. MIHAI BERNACEK – Iași
5. ION RĂVESCU – Domnești, jud. Argeș
6. MIRĂUȚĂ EUFROZINA – Rădăuți, jud. Suceava
7. BELCEA DUMITRU – Lumina, jud. Constanța
8. MOISEI GH. MARCEL – Galați
9. DULGHERU ECATERINA – Săftica, jud. Ilfov
10. SIRETEANU VICTOR – Rădăuți, jud. Suceava

PREMIUL VIII

ZECE MAPE DIPLOMAT

1. BACULESCU CORNEL – București
2. STOIA CRISTIAN – București
3. LUCIA MÂNZA – Bacău
4. DAN GRECU – Cluj-Napoca
5. BĂEȘIU N. NICOLAE – Baia de Fier, jud. Gorj
6. ORGHIDAN ANDREI-IANCU – Brașov

(Continuare în p. 62.)

AL. PAPIU-ILARIAN

CORNELIU ALBU

„Iată, în văi depărtate se cam arată zeița înțelepciunii, Minerva, cu strălucitoarele-i veșminte din care se revarsă și către noi o binecuvîntată rază! Veniți iute cu toții! Veniți, grăbiți, să ne aruncăm în consolatricele-i brațe! Haideți să arătăm pismuitorilor noștri că și noi încă suntem din acei fii ai pămîntului care adoră știința, artele și măestriile, cu un cuvînt tot ce este înalt, frumos și divin! Îți vedea că toți vor cerca atunci a da mîna cu pace cu românul. Atunci toți într-un glas vor striga: prieten ție, române, și eu mă voi face!".

Cel care, în decembrie 1845, cerea studenților români din Cluj să promoveze cultura printre românii din Transilvania era Al. Papiu-Ilarian, feciorul preotului Ioan Pop Bucur din Budiul de Cîmpie (azi comuna Papiu-Ilarian), județul Mureș. Peste treizeci de studenți români de la Liceul Academic din Cluj care avea un început de Facultate de filozofie și alta de drept, sub influența lui Papiu și a lui Nicolae Neagoe (episcopul de mai tîrziu al Caransebeșului) s-au dovedit adevărați vestitori ai vremurilor noi, doritori să-și vadă neamul viețuind pe picior de egalitate socială, economică și politică, alături de celelalte națiuni conlocuitoare ale Transilvaniei. Începutul l-au făcut păstrîndu-și numele românesc ce le fusese maghiarizat de autoritățile școlare cu ocazia înmatriculării. Au înființat apoi o bibliotecă, unde se puteau citi reviste și cărți românești și au scos revista Diorile (**Zorile), caligrafiată în întregime cu litere latine. Prin revistă se urmărea combaterea indiferentismului, activarea sentimentului național, cunoașterea literaturii române și a gramaticii și aprofundarea cunoștințelor cu privire la trecutul glorios al poporului român. Pentru realizarea unui program atît de îndrăzneț nu dispuneau decît de elanul lor tineresc, de** Testamentul critic **al lui A.T. Laurian și** Istoria pentru începutul românilor în Dacia **a lui Petru Maior pe care „n-o mai lăsau din mînă".**

De la Cluj, drumurile juristului Papiu au dus la Tabla Regească (Curtea de Apel) a Transilvaniei din Tg. Mureș, unde a început să-și facă stagiul de avocat. Aici a locuit împreună cu Avram Iancu, cei doi discutînd adesea despre viitorul poporului român.

Un neînfricat revoluționar...

Declanșarea revoluției din Austria și Ungaria[1] a dat prilej românilor din Transilvania de a-și expune revendicările lor[2]. Reprezentanții aristocrației maghiare din Transilvania doreau să se elibereze de sub dominația austriacă, dar în același timp să suprime autonomia Transilvaniei și s-o alipească Ungariei. Ei acționau sub lozinca **Unio vagy halàl!** (Uniune sau moarte!), fără să țină seama de realitățile demografice și de voința poporului majoritar. După numeroase întruniri publice, la Tîrgu Mureș, juriștilor români li s-a cerut să semneze și ei petiția căpeteniilor maghiare din oraș prin care guvernanților din Cluj li se sugera să urgenteze uniunea forțată a Transilvaniei cu Ungaria. „Subscriu — a ripostat Papiu — dar pretind ca iobăgia să se șteargă fără despăgubiri, să se respecte și să se garanteze naționalitățile și limbile și să se realizeze o egalitate deplină politică și civilă". Erau tot atîtea deziderate demne de o mișcare revoluționară care însă au fost respinse.

În fața acestei situații, juriștii români țineau numeroase consfătuiri, pregătind convocarea poporului într-o adunare. Contîndu-se pe sprijinul școlărimii din Blaj și Sibiu, care urma să plece în vacanță, cît și pe cel al învățătorilor, preoților și țăranilor s-a hotărît ca poporul să fie convocat la Blaj pentru ziua de 30 aprilie, „chiar dacă pentru aceasta ar trebui să se treacă prin apă,

[1-2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1973; 7 și 9/1972, 6/1973.

prin foc și prin toate pericolele vieții".

Deși autoritățile au luat severe măsuri pentru a împiedica ținerea adunării, în noaptea de 29 spre 30 aprilie 1848, Al. Papiu-Ilarian a pătruns în Piața Blajului în fruntea cîtorva mii de iobagi. Încercările episcopului Lemeni de a sparge adunarea, ca și manevrele autorităților civile de a-l ademeni pe Papiu la sediul episcopiei pentru tratative — dar cu scopul de a-l aresta — n-au izbutit.

Cu ocazia marii adunări naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848, zile în șir Al. Papiu-Ilarian, cunoscut ca „tribunul de la Budiu", a explicat poporului rezoluția și jurămîntul depus și l-a îndemnat să nu părăsească Blajul pînă nu vor fi semnate protocoalele adunării, pentru ca cele hotărîte să nu fie răstălmăcite sau falsificate.

Recunoștința și dragostea pentru tribuni, exponenți ai curentului democrat-revoluționar, s-a manifestat pregnant în acele zile. După ce s-a dat citire „petiției naționale", Laurian, Bărnuțiu, Papiu, Avram Iancu și Buteanu au fost „răpiți" de popor și purtați pe brațe. Adunarea le-a mulțumit tribunilor prin Popasu, protopopul Brașovului. Papiu a fost ales membru și apoi secretar al Comitetului Național. Cu drept cuvînt s-a spus despre el că „a fost unul dintre cei mai valoroși, mai entuziaști, mai neînfricați și mai revoluționari tineri din acele vremuri viforoase", mereu în fruntea maselor care „au alergat la Blaj cu merindea în spate, cu pieptul aprins de dorul libertății, cu speranța într-un viitor mai frumos, învingînd toate amenințările, decretele, amăgirile și maltratările inamicilor".

Evenimentele ce au urmat l-au constrîns pe Papiu să se refugieze în Țara Românească unde, în vara anului 1848, a activat în calitate de comisar de propagandă în județul Dîmbovița.

După înăbușirea revoluției maghiare de către oștile imperiale ruse și austriace, pentru a putea funcționa ca profesor la o eventuală universitate românească transilvană, Al. Papiu-Ilarian s-a înscris ca student la Universitatea din Viena, de unde urmărea atent evenimentele din Transilvania.

În capitala Austriei, studentul Al. Papiu-Ilarian, la vîrsta de 24-25 ani, a elaborat și tipărit primele două volume din monumentala lui operă **Istoria românilor din Dacia Superioară** pe care o proiectase în șase volume[1]. Lucrarea „e o expresie sinceră — după cum remarca istoricul Alexandru Lapedatu — a elanului tineresc sincer, al unui tînăr cu adîncă simțire națională, cu remarcabilă intuiție istorică, cu temeinice cunoștințe ale trecutului patriei și neamului său și, pe lîngă toate acestea, un frumos și ordonat talent literar care participase el însuși la lucrările și actele revoluționare, fie direct, ca actor important, fie, indirect, ca observator serios".

Cei care erau aspru criticați în opera lui istorică au dus împotriva studentului Papiu o susținută campanie de denigrare. Considerat element periculos, a fost nevoit să se transfere la Universitatea din Padova. Dar și aici îl așteptau necazurile: bursa ce-i fusese acordată a fost sistată, opera lui istorică a fost interzisă și confiscată.

...și un neobosit cercetător al istoriei

Revine în capitala Austriei ca doctor în Drept, iar în toamna anului 1854, în urma recomandării lui A.T. Laurian, a fost chemat în Moldova de Grigore vodă Ghica ca profesor de Drept la Trei Ierarhi.

A exercitat, ca profesor, o mare influență asupra studențimii ieșene. Cursurile lui, de un înalt nivel științific, și pătrunse de patriotism, țineau la unirea și independența națională. În cursul de statistică, al cărui manuscris se păstrează și astăzi la Academia Română, el raportează statistica la totalitatea teritoriilor locuite de români. De asemenea, Papiu atrăgea atenția studenților că „limba na-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1974.

Marea adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848 (detaliu dintr-o stampă de epocă aflată la Biblioteca Academiei R.S.R.)

ţională este fundamentul culturii, pentru că fără limbă nu se poate concepe literatură, nici cultură, nici fericire".

Oriunde s-a aflat în timpul vieţii, Al. Papiu-Ilarian a vegheat asupra intereselor românilor din Transilvania. În lucrarea **Independenţa constituţională a Transilvaniei,** tipărită la Iaşi în iunie 1861 şi apoi tradusă în franceză, italiană şi germană, el a adus cea mai însemnată contribuţie de atunci a literaturii noastre istorice cu privire la chestiunea românilor din Imperiul habsburgic, conchizînd: „e bine să intrăm în Alba Iulia pe poarta pe care a intrat Mihai Viteazul în cetatea de sub munţii de aur ce răsună încă de vitejiile lui Horea şi Iancu".

După ample cercetări ştiinţifice, juristul şi istoricul român a elaborat colecţia **Tezaur de monumente istorice pentru România** (trei volume, Bucureşti, 1862-1864), cuprinzînd cronici străine, descrieri istorico-geografice, documente din arhive străine etc. **Tezaurul** este cea mai valoroasă lucrare istorică ce apăruse pînă atunci la noi, cea mai metodică şi mai îngrijită, punînd bazele istoriei noastre critice.

Dualismul austro-ungar din 1867 a încorporat Ungariei Transilvania, anulîndu-i autonomia. Ca protest şi replică, Al. Papiu-Ilarian, împreună cu A. T. Laurian a întemeiat, chiar în acel an, Societatea „Transilvania" cu scopul de a veni în ajutorul studenţilor români din afara graniţelor României; de la 1878, societatea a acordat ajutoare şi „junilor aplecaţi în arte, industrie, comerţ şi meserii".

Pentru activitatea lui patriotică şi ştiinţifică, în 1868, Papiu a fost ales membru al Societăţii Academice Române. Discursul său de recepţie ţinut la 14 septembrie 1869 a luat înfăţişarea unei sărbători culturale omagiind **Viaţa şi operele lui Georgiu Şincai de Şinca.** A realizat ulterior o monografie a marelui cărturar care a rămas neegalată. Elogiul adus fruntaşului Şcolii ardelene a fost patetic: „Tu, Şincai, ne-ai redat conştiinţa răsvrătirii, semeţia nepieritoare a latinităţii în noi, tu o ai reînviat; tu ai făcut să se cunoască fraţii din depărtare, calea limbei tu ne-o ai deschis." Ion Heliade- Rădulescu, preşedintele Societăţii Academice a subliniat: „Azi e ziua cea mare în care se eternizează memoria lui Gheorghe Şincai, unul din cei mai mari români, martir al naţiunii. Să trăiască România."

Al. Papiu-Ilarian a fost ales secretar la Secţia istorică a Societăţii Academice Române, unde s-a preocupat de tipărirea operelor clasicilor, a alcătuit misiuni pentru cercetarea bibliotecilor străine (Ungaria, Rusia) şi a inaugurat achiziţionarea de documente istorice, de la particulari şi mănăstiri. De atunci datează şi semnalarea manuscriselor lui Ioan Budai-Deleanu, fapt de cea mai mare însemnătate pentru istoria noastră literară şi ştiinţifică. Al. Papiu îl informa la Braşov pe G. Bariţ: „Am dat peste toate manuscrisele lui Budai-Deleanu din Lemberg. Acest român, cutez a zice, e mai mare lingvist decît S. Klein, Şincai, Maior şi egal cu ei în istorie."

Numele lui Papiu se leagă şi de alte realizări remarcabile ale Societăţii Academice Române. După ce, la sesizarea lui B.P. Hasdeu, s-a adus de la Moscova manuscrisul latin al operei lui Dimitrie Cantemir **Descriptio Moldaviae,** Papiu şi Iosif Hodoş au fost însărcinaţi cu traducerea ei. Lucrarea a apărut în 1875 cu următoarea notiţă lămuritoare: „d. Papiu lovit de un morb grav şi îndelungat, apucase a traduce numai două coale în româneşte".

Sesiunea Societăţii Academice Române din 1874 s-a deschis fără ca el să fie prezent. Hărţuit de conservatori, care-l urau încă de pe vremea secularizării averilor mănăstireşti, considerîndu-l primejdios pentru antigermanismul şi antidinasticismul său, destituit din postul de procuror general la Curtea de Casaţie şi dat în judecată pentru „îndemn la rebeliune" şi ca urmare a atitudinii avute ca apărător al muncitorilor portuari din Giurgiu[1] — toate acestea au dus la îmbolnăvirea lui Papiu-Ilarian. A decedat la Sibiu în dimineaţa zilei de 23 octombrie 1877, anul în care străduinţele lui neîntrerupte pentru libertatea şi independenţa ţării s-au realizat prin lupta întregului popor pentru cucerirea neatîrnării României.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1973.

PLANŞELE NOASTRE

① Din tezaurul artistic al Egiptului antic: **sus** — medalion găsit în mormîntul lui Tutankhamon, reprezentînd un scarabeu cu aripile desfăcute; **jos** — medalion din vremea faraonului Sesostris III **(Suezul de la Nechao la Darius,** p. 52)

② ③ Staţiuni balneare româneşti de vechi renume (fotografii din prima jumătate a sec. XX)

④ Doi demnitari într-un fragment dintr-o pictură murală din vremea regelui asirian Tiglatpalassar III — 745-727 î.e.n. **(O bibliotecă de acum 4 500 ani,** p. 42)

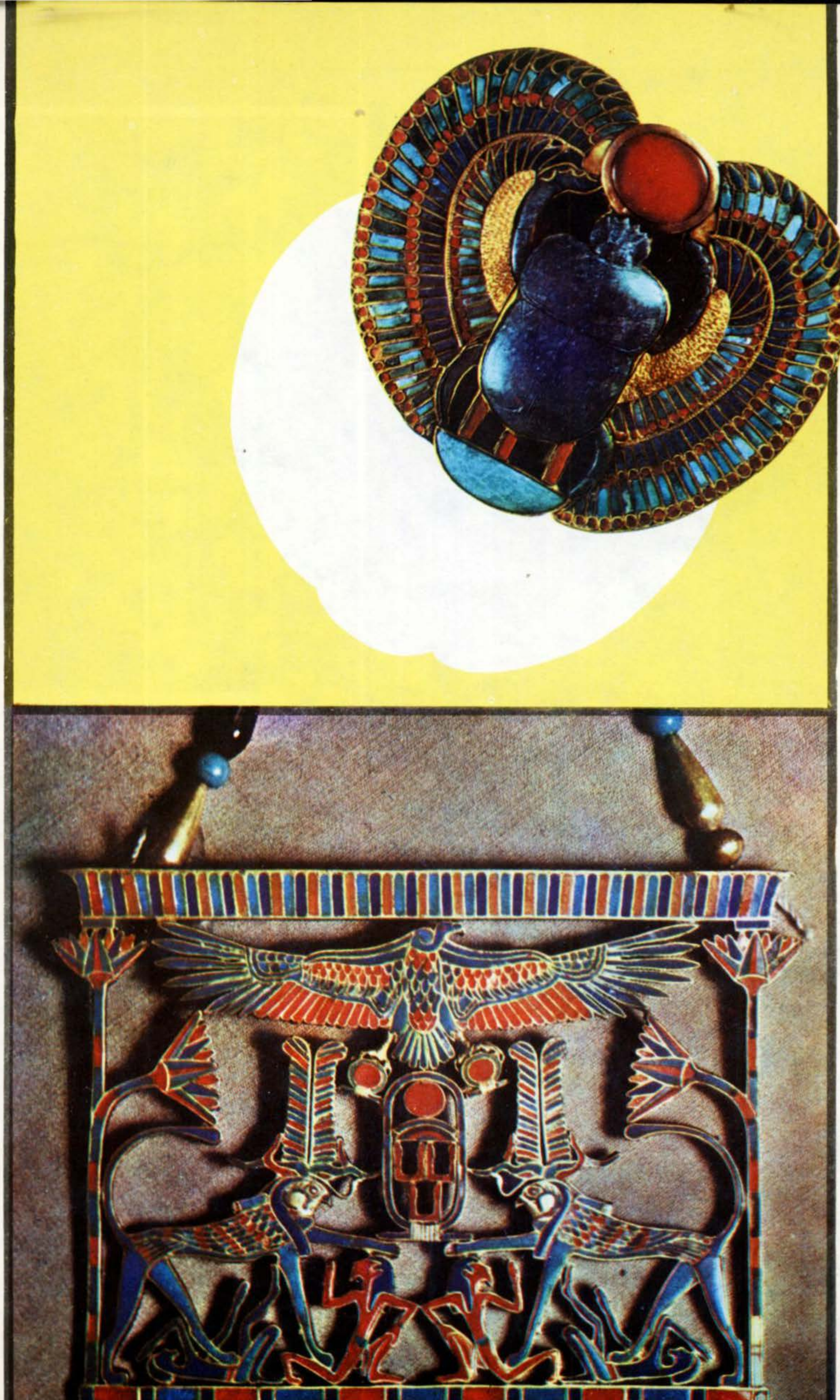

album istoric românesc

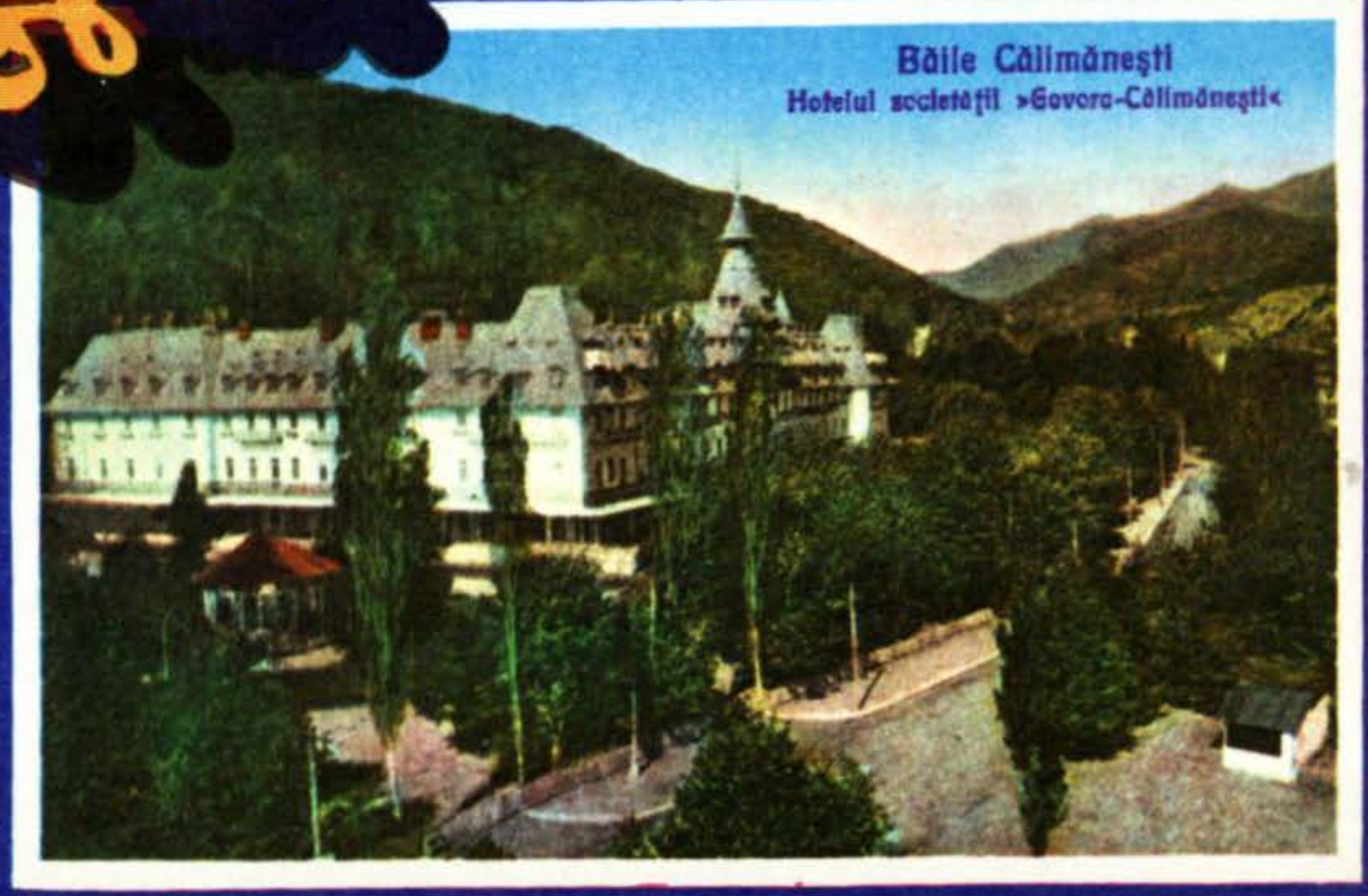

Ocna Sibiului

Herculane

Predeal
Vedere spre Şoseauă

Techirghiol. Vila Atanasiu.

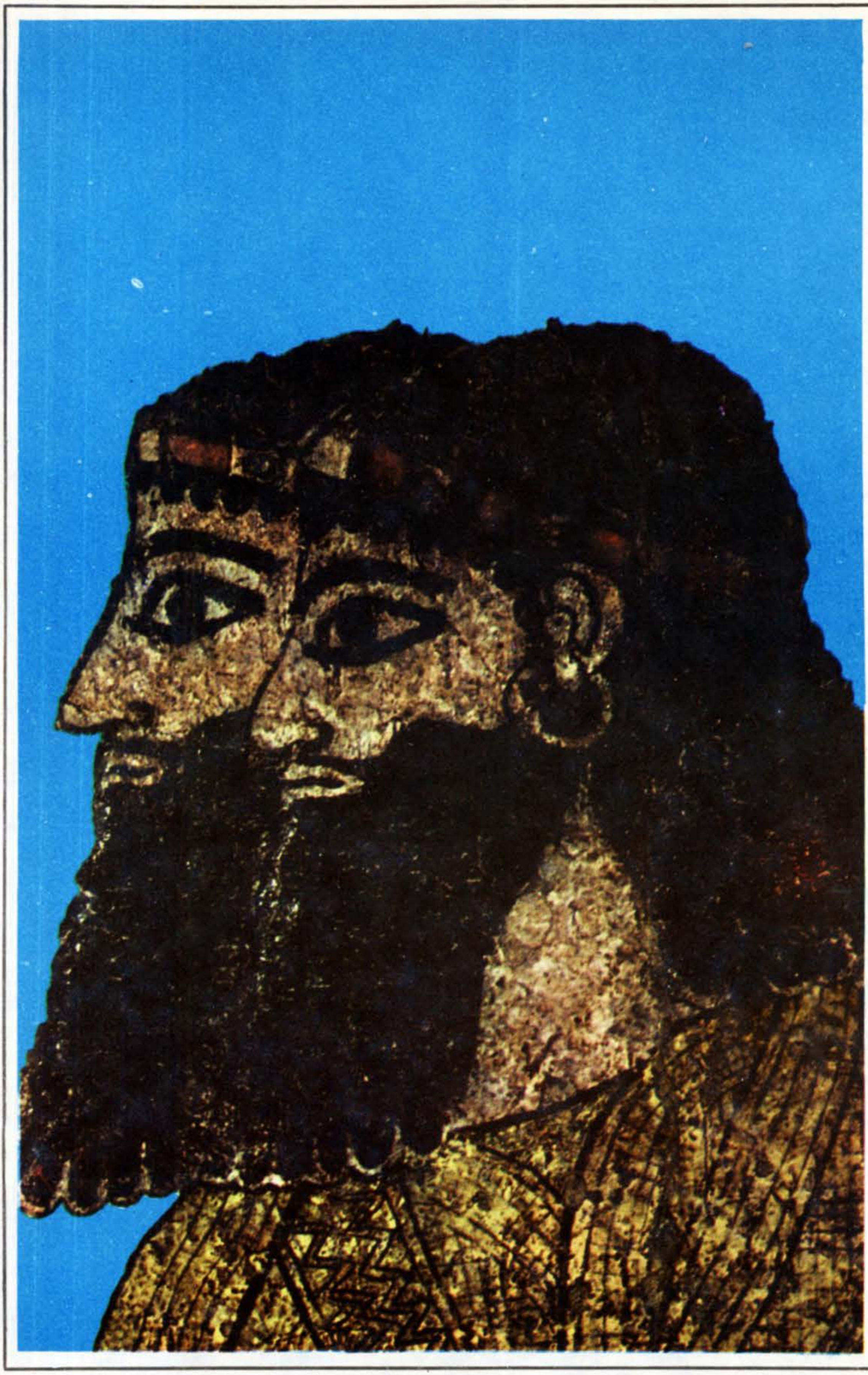

Pagini din insurecția vietnameză

ZECE ZILE CONTRA OPTZECI DE ANI

General VO NGUYEN GIAP

Din august 1945 pînă în decembrie 1946 — de la victoria insurecției generale, relatată pe larg de revista noastră în nr. 3/1975, pînă la declanșarea rezistenței împotriva colonialiștilor francezi — Vietnamul a trecut printr-o perioadă crucială, extrem de complexă.

La sfîrșitul anului 1944, după întoarcerea sa din China, Ho Și Min[1] indicase amînarea insurecției, în scopul intensificării acțiunii politice în rîndul maselor. În decembrie același an, a fost creată „armata pentru acțiunea de propagandă și pentru eliberare" (denumirea accentua caracterul politic al acțiunii), a cărei comandă i-a fost încredințată lui Vo Nguyen Giap[2]. Ca unul dintre principalii organizatori și conducători ai insurecției, generalul Giap a relatat în două lucrări: Guerre du peuple. Armée du peuple **(„Războiul poporului. Armata poporului") și** Des journées inoubliables **(„Zile de neuitat") evenimentele acestei perioade istorice scurte, dar foarte importante din istoria țării sale. Din tabloul redat de autor se detașează imaginea vie și captivantă a președintelui Ho Și Min, strateg clarvăzător, „om al virajelor decisive". Prezentăm cititorilor noștri un fragment condensat din lucrarea generalului vietnamez,** Zile de neuitat, **apărută la Hanoi în anul 1975.**

F.D.

În primăvara anului 1941, într-o peșteră rece și umedă din Pac Bo[3], sub președinția unchiului Ho s-a ținut a 8-a ședință plenară a Comitetului Central al partidului. Unchiul Ho socotea că, dacă primul război mondial a stat la originea U.R.S.S., cel de-al doilea război mondial va da naștere altor țări socialiste și revoluția va triumfa în numeroase țări. Comitetul Central al partidului a considerat eliberarea națională drept o sarcină revoluționară urgentă, arătînd că există condiții obiective favorabile unei insurecții victorioase, printre care și eventuala intrare a trupelor aliate în Indochina. „Pregătirea pentru insurecție, a hotărît el, este sarcina centrală a partidului și a poporului nostru în etapa actuală".

Minia populară se dezlănțuie

La începutul iernii 1941-1942 fasciștii japonezi au pornit cu toate forțele la cucerirea Oceanului Pacific. În China, armata roșie a trebuit să lupte atît împotriva cotropitorului nipon, cît și a trădătorului Cian Kai-Și. Țara noastră, cu cei patru mii de ani ai ei de istorie, împreună cu cei doi vecini ai săi, Cambodgia și Laos, nu reprezenta decît un petic de pămînt la capătul Pacificului, între India și China, căruia colonialiștii îi dăduseră denumirea vagă de Indochina franceză. Steagul Imperiului soarelui-răsare a fluturat și deasupra Indochinei franceze, ca și la Hong-Kong, în Birmania, în Malayesia engleză, în Filipinele „protejate de Statele Unite". În nopțile de iarnă ale acelui an unchiul Ho a prezis victoria revoluției: „În 1945 această operă va fi terminată". Cu aceste cuvinte își încheiase el **Istoria Vietnamului,** pe care o scrisese în versuri, redactată și litografiată în acea perioadă. Ulterior, serviciile Muzeului Revoluției au găsit un exemplar din carte, vîrît într-o tulpină de bambus.

---

[1] Născut în anul 1890, Ho Și Min a fost președinte al Comitetului Central al Partidului celor ce muncesc din Vietnam (1951-1969), președinte al Republicii Democrate Vietnam (1946-1969), unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Indochina (1930) și ai Frontului Democratic de Luptă pentru Independența Vietnamului (Viet Min, din 1941), deținînd și funcția de prim-ministru al Republicii Democrate Vietnam (1946-1955). A murit în anul 1969.

[2] Vo Nguyen Giap, născut în 1912, a intrat de foarte tînăr în rîndurile partidului comunist. Gazetar și istoric, a urmat Facultatea de drept la Hanoi. Conducător al detașamentelor de partizani împotriva ocupanților japonezi și francezi din Indochina (1940-1945), a dobîndit gradul de general și a devenit ministru în guvernul prezidat de Ho Și Min. Actualmente este membru al Biroului Politic al Partidului celor ce muncesc din Vietnam, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Apărării Naționale al Republicii Socialiste Vietnam.

[3] În provincia Cao Bang, aproape de graniță.

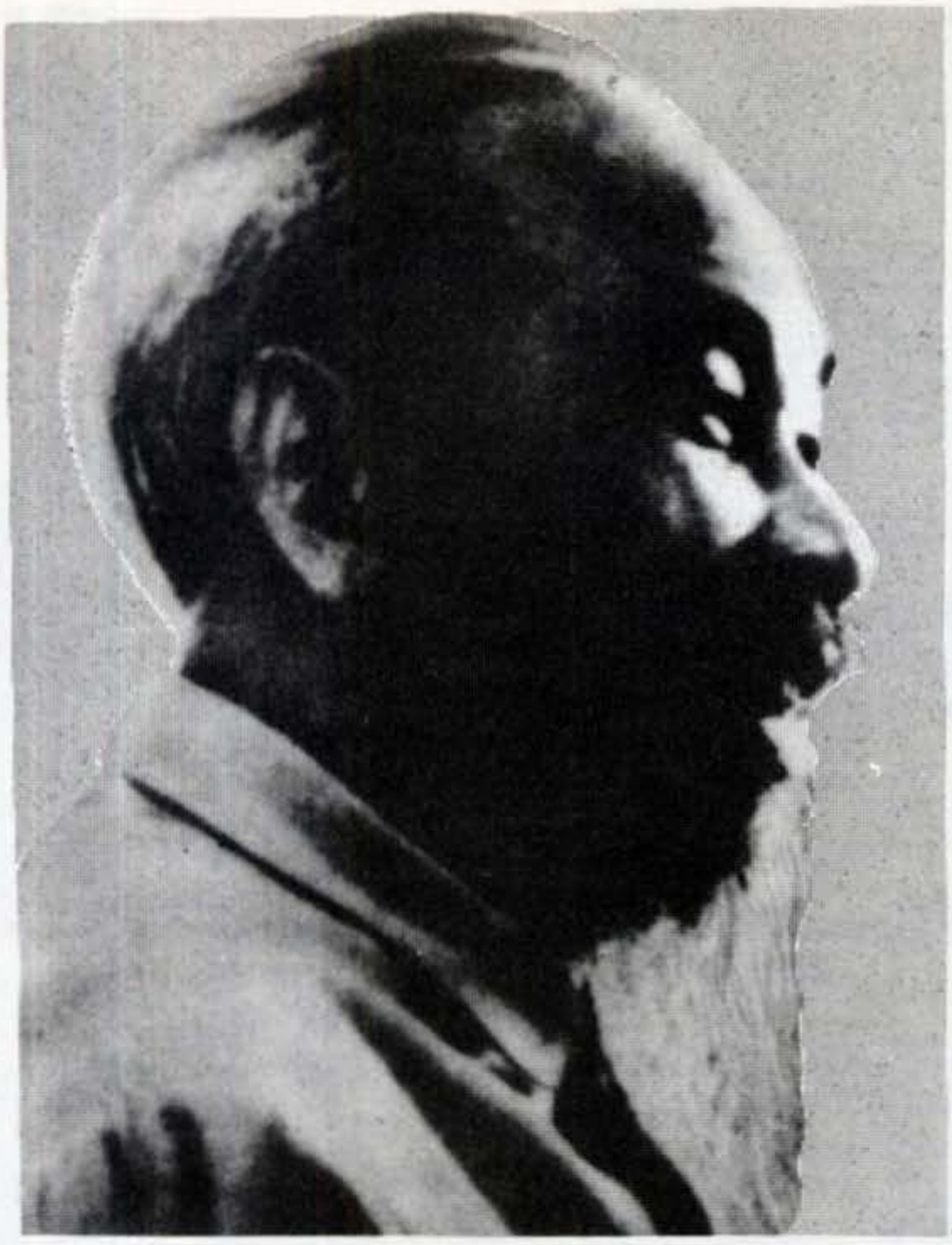

Ho Şi Min

Înainte de insurecţia din august 1945, în ţară nu existase decît o singură armată străină, formată din 60 000 japonezi. După ce am preluat puterea însă, din nord au năvălit aproape 200 000 soldaţi ciankaişişti; alţi 5 000 soldaţi englezi şi indieni, ca şi zeci de mii de oameni din corpul expediţionar francez, au debarcat în ţara noastră. În plus, mii de soldaţi coloniali francezi, dezarmaţi de japonezi, au fost reechipaţi, iar cei care fugiseră în China s-au înapoiat şi ei. Pe de altă parte, zecile de mii de soldaţi japonezi care se mai găseau în ţară reprezentau, în continuare, un motiv de nelinişte. Japonia capitulase, dar forţele ei din Indochina nu suferiseră pierderi grele. Cît priveşte forţele ciankaişiste, franceze şi engleze, acestea erau, oricum, elemente ale unor armate victorioase.

La Conferinţa de la Potsdam, de la sfîrşitul lunii iulie 1945, Aliaţii au hotărît să împartă Indochina în două zone, pentru a proceda la dezarmarea trupelor japoneze care se predaseră. Trupele britanice au fost desemnate pentru zona situată la sud de paralela 16, iar trupele lui Cian Kai-Şi pentru zona de nord. Firește, în această problemă importantă nimeni nu-şi dăduse osteneala să consulte poporul nostru. Sub presiunea americană, Franţa a fost îndepărtată.

Trupele lui Cian Kai-Şi nu-şi făcuseră încă apariţia cînd, în seara zilei de 22 august 1945, ofiţeri francezi s-au prezentat alături de Misiunea americană care sosise la Hanoi cu avionul. Japonezii i-au găzduit la Hotelul „Metropol" unde se mai găseau numeroşi civili francezi. Văzînd uniforme franceze, populaţia vietnameză a protestat cu vehemenţă şi, în ciuda baionetelor japoneze, cordoanele care barau intrarea în hotel au fost rupte. În faţa mîniei populare, jandarmii niponi s-au grăbit să-i escorteze pe ofiţerii francezi la cartierul lor general, instalat în fostul palat al guvernatorului general.

Cu cîteva luni mai înainte, cînd ne aflam încă la bazele noastre, auzisem vorbindu-se despre o declaraţie a lui de Gaulle cu privire la noul statut politic pe care Franţa intenţiona să-l acorde Indochinei. Potrivit acestei declaraţii, Indochina ar fi alcătuit o federaţie compusă din cinci „ţări" diferite (Laos, Cambodgia, Tonkin, Annam şi Cochinchina, Vietnamul fiind împărţit în trei părţi), fiecare bucurîndu-se de o „autonomie internă". Un guvern federal — în frunte cu un „guvernator general", reprezentînd Franţa — s-ar fi aflat la conducerea destinelor federaţiei şi ar fi reunit în mîinile sale puterea executivă şi puterea legislativă. În felul acesta, politica colonialistă a imperialiştilor francezi faţă de ţara noastră ar fi rămas neschimbată. La vestea iminentei predări a Japoniei, guvernul francez a trecut imediat la acţiune. Grupuri formate din ofiţeri, funcţionari administrativi şi spioni aflaţi în China, Ceylon şi Madagascar au primit ordinul să pătrundă, prin orice mijloace, în Indochina. Unii au fost lansaţi cu paraşutele în numeroase puncte din ţara noastră, în nord, în centru şi sud; alţii au venit pe mare. Nu li se spusese nimic despre marile schimbări petrecute în ultimul timp, de aceea mulţi dintre ei au pornit în căutarea vechilor mandarini şi a notabilităţilor satelor. Majoritatea au căzut în mîinile noastre, iar unii dintre ei în cele ale japonezilor. La puţină vreme de la reîntoarcerea noastră în Hanoi, am fost informaţi că, în momentul capitulării japoneze, guvernul francez trimisese în Indochina corpul său expediţionar din Extremul Orient, care era mobilizat de cîtva timp. Generalul Leclerc[1], care se distinsese în bătălia pentru eliberarea Franţei, a fost desemnat comandant-şef, iar amiralul Argenlieu[2], un fost călugăr care făcea parte din anturajul lui de Gaulle, a fost numit înalt comisar. Nave scăpate întregi din al doilea război mondial au ridicat ancora spre Indochina. De pe cealaltă emisferă, tunurile îşi îndreptaseră ţevile spre forţele revoluţionare.

Unchiul Ho în fruntea a 5 000 comunişti

Apariţia la Hanoi a unei delegaţii alcătuite din vreo zece ofiţeri francezi l-a preocupat în mod deosebit pe unchiul Ho şi pe tovarăşii săi apropiaţi. De ce veniseră francezii mai înainte

[1] Philippe Marie de Hauteclocque, zis Leclerc (1902-1947), mareşal al Franţei, a luat parte la campaniile din Tripolitania şi Tunisia, la debarcarea în Normandia (1944) şi la eliberarea Parisului. În 1945 a fost numit comandant-şef al Forţelor franceze din Indochina şi a semnat, în numele Franţei, actul de capitulare a Japoniei. A murit într-un accident de avion; în 1952 a primit titlul postum de mareşal al Franţei.

[2] Georges Thierry d'Argenlieu (1889-1964), a participat la atacul asupra Dakarului (1940). A fost înalt comisar pentru Pacific (1941-1943), a comandat Forţele navale franceze libere. Între 1945 şi 1947 a fost înalt comisar în Indochina.

chiar de sosirea trupelor ciankaişiste? Care era atitudinea Aliaţilor, îndeosebi a Statelor Unite şi a lui Cian Kai-Şi, faţă de Indochina? Acesta era lucrul pe care voiam să-l aflăm.

O delegaţie a puterii populare s-a dus la Misiunea americană şi, în urma întrevederii, am căpătat certitudinea că dezarmarea trupelor japoneze la nord de paralela 16 revenea tot armatei lui Cian Kai-Şi. În afară de aceasta, am observat că americanii şi francezii din Hanoi nu se înţelegeau prea bine. În timp ce Franţa căuta cu febrilitate să revină în Indochina, maiorul Patti, din nu se ştie ce pricini, manifesta simpatie pentru lupta antijaponeză a Viet Min-ului. În faţa avîntului insurecţiei generale în întreaga ţară, japonezii, care abia pierduseră războiul, s-au arătat descumpăniţi. Atacurile noastre armate în Viet Bac[1] şi în alte părţi trebuiau să le dea de gîndit. Dacă se arătau ostili revoluţiei, care va fi soarta după ce trupele aliate îi vor dezarma? Prin urmare, nu era în interesul lor să pună piedici revoluţiei.

La 23 august, la Huê [capitala monarhiei şi a guvernului-marionetă projaponez — **n.r.**], 150 000 persoane au defilat pe străzi, făcînd o demonstraţie de forţă. Comitetul insurecţional i-a scris împăratului Bao-Dai[2], cerîndu-i să abdice, iar forţele armate ale insurecţiei au ocupat instituţiile publice şi au pornit în urmărirea trădătorilor. În faţa presiunii puternice a forţelor revoluţionare, Bao-Dai s-a declarat gata să părăsească tronul. La 25 august 1945, insurecţia a cucerit majoritatea provinciilor din Nam Bo (Cochinchina) şi 800 000 locuitori din Saigon-Cholon au ieşit pe străzi. Reprezentantul împăratului Bao-Dai, care tocmai sosise la Huê, a fost nevoit să demisioneze. Văzînd desfăşurarea de forţe populare, garnizoana japoneză, care număra zeci de mii de oameni, a trebuit să lase lucrurile să-şi urmeze cursul.

La Huê au fost trimişi Tran Huy Liêu, Nguyen Luong Bang şi Cu Huy Can. La 30 august, porţile care permit accesul în Cetatea imperială s-au deschis larg pentru a primi delegaţia puterii revoluţionare. Bao-Dai şi-a citit actul de abdicare, a predat sigiliul şi sabia, însemne ale monarhiei, devenind simplu cetăţean al unei ţări libere. O mulţime uriaşă a asistat la ultimele clipe ale dinastiei Nguyen.

Astfel, sub conducerea Partidului Comunist din Indochina, care număra pe atunci 5 000 membri, Viet Min-ul, sprijinit de întregul popor, a dobîndit, în cadrul insurecţiei generale, o măreaţă victorie din nordul pînă în sudul ţării. Revoluţia din august triumfase. Într-un răstimp de zece zile, puterea revoluţionară a fost instaurată în toată ţara: regimul colonial, vechi de 80 ani, s-a prăbuşit, la fel ca milenara monarhie feudală. Steagurile galbene cu trei dungi ale guvernului marionetă de atunci, simbol vremelnic al dominaţiei japoneze, au fost smulse aşa cum ai smulge nişte frunze mîncate de viermi. În curînd, ele aveau să fie date uitării pentru totdeauna.

[1] Regiune muntoasă situată la nord de Fluviul Roşu, unde s-a retras guvernul central popular pentru a conduce lupta poporului vietnamez pe calea independenţei şi libertăţii.

[2] Bao-Dai îşi începuse domnia în anul 1932.

„Aceasta este voinţa compatrioţilor mei“

Unchiul Ho locuia în satul Ga, într-o casă de cărămidă, modestă, dar curată. La sosirea noastră se afla în toiul unei discuţii cu bătrînul stăpîn al casei.

Generalul Vo Nguyen Giap

Pînă nu de mult, în Viet Bac, unchiul Ho fusese un bătrîn de naţionalitate Nung. Iar astăzi, bătrînul ţăran din deltă se simţea foarte la largul lui în hainele vopsite în „cu nâu“[3]. Era slab ca întotdeauna, cu pomeţii ieşiţi în afară şi cu vinele de pe frunte şi de la tîmple proeminente. Dar, datorită frunţii înalte, bărbuţei negre şi ochilor săi strălucitori, întreaga-i fiinţă răspîndea o neobişnuită forţă morală.

Plini de entuziasm, l-am informat despre situaţia insurecţiei la Hanoi şi în provincii. Ne-a ascultat cu atenţie, cu chipul senin. Aşa era el: nici bucuria, nici tristeţea nu-l puteau scoate din calmul său.

I-am spus că Biroul permanent al Comitetului Central al partidului intenţiona să organizeze cît mai curînd cu putinţă ceremonia prezentării guvernului. Potrivit hotărîrii Congresului naţional de la Tân Trao,

(Continuare în p. 41)

[3] Tubercul foarte răspîndit în Vietnam, folosit de ţărani pentru a-şi vopsi hainele în cafeniu închis.

MATEI BASARAB
și epoca sa

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Prin bunicul său, Vîlsan din Caracal, **Matei Basarab**[1] **descindea din puternica familie a** Craioveștilor. **Această origine i-a justificat, de altfel, adoptarea numelui de „Basarab" îndată după suirea treptelor tronului, considerîndu-se nepotul lui Neagoe Basarab și deci urmașul acestuia. Era fiul lui** Danciul din Brîncoveni **(jud. Olt), fost mare vornic — în timpul domniilor lui Ștefan Surdul (1591-1592) și Alexandru cel Rău (1592-1593) — și oștean al lui Mihai Viteazul, în oastea căruia a căzut în luptă, la Alba Iulia. Mama lui a fost jupîneasa** Stanca **tot din Brîncoveni.**

„S-a ridicat în chip de domn"

Ocupînd de timpuriu dregătoria de postelnic, pe care a deținut-o, cu unele întreruperi, pînă în 1608, cînd este amintit în documentele vremii cu titlul de paharnic, Matei a devenit, în 1628, mare agă, ceea ce însemna comandantul dorobanților sau al doilea comandant de oaste, primul fiind marele spătar (firește, deasupra lor stătea domnitorul). În anul 1613, Matei a luat în căsătorie pe Elena din Fierăști (Ilfov), sora învățatului boier Udrișteș Năsturel. Doamna Elena a ocrotit toată viața biserica, literatura și arta, împreună cu fratele ei, care a ajuns logofăt în timpul domniei cumnatului său, fiind, totodată, unul din reprezentanții de seamă ai diplomației acestuia.

Drumul lui Matei Basarab către tronul Țării Românești* va fi înlesnit considerabil de reacția boierilor de țară împotriva elementelor grecești, a căror tendință de dominație politică inspira serioase îngrijorări.

O dată cu înălțarea, în octombrie 1629, a lui Leon Tomșa în scaunul domnesc, jefuirea țării a luat proporții tot mai mari. Aga Matei din Brîncoveni, care primise „județul Romanaților ca să-l ție de birărie", a fost obligat de Leon vodă Tomșa, să plătească dările tuturor celor fugiți. În toamna anului 1630, boierii olteni din județele Dolj, Romanați și Mehedinți, în frunte cu Aga Matei, văzînd „că nu mai pot birui", s-au ridicat împotriva lui Leon Tomșa și s-au retras în Transilvania, unde principele Gheorghe Rákóczy I (1630-1648) i-a primit cu bucurie, beneficiind, totodată, de ajutorul lor ostășesc în lupta contra imperialilor, care sprijineau pretențiile Ecaterinei de Brandenburg, văduva lui Gabriel Bethlen, la succesiunea tronului principiar al Transilvaniei. În același an, boierii olteni au revenit în țară cu trupe de strînsură, hotărîți să-l alunge din scaun pe Leon Tomșa. Dar, în bătălia care s-a dat în „șesul Bucureștilor", la 21 august 1631, boierii pribegi au fost înfrînți și nevoiți să se retragă la Mănăstirea Tismana, iar de aici — după ce au reușit să reziste unui asediu de trei zile — s-au întors iarăși în Transilvania. După această luptă, agăi Matei i s-a confiscat averea fiind învinuit de hiclenie, pentru că „s-a ridicat în chip de domn, cu oaste".

Matei Basarab a rămas în Transilvania pînă în vara anului 1632. Acum, boierilor pribegi le-a fost de mare ajutor intervenția diplomatică a lui Gheorghe Rákóczy I, care, prin solii săi, a stăruit la Poartă pentru înlocuirea lui Leon vodă sub motiv că acesta nu se arăta capabil să asigure liniștea în țară. Susținut de Mehmet Abaza, pașa din Silistra, Matei Basarab s-a îndreptat cu oștile spre București, ajungînd în cetatea de scaun la 20 septembrie 1632. Dar o parte din marii boieri, îndeosebi greci, nu voiau domn pe Matei Aga, ci pe Radu Iliaș — fiul domnului Moldovei, Alexandru Iliaș — care venise cu oaste pînă lîngă București. Matei și-a organizat repede armata, punîndu-și „tabăra pre marginea orașului, dăspre Dudești", în timp ce Radu Iliaș își așezase tabăra „la Colintina, din jos de mănăstirea lui Dan dvornicul" (adică Mărcuța[2]).

În urma luptei de lîngă Plumbuita, după stăruitoare intervenții la Poartă, la 15 decembrie 1632, sultanul, printr-un capugiu sosit la București, a recunoscut pe noul domn al Țării Românești. În felul acesta, după mulți ani în care Poarta a ținut țara într-o situație de instabilitate a fost ales acela care — după cum spune cronicarul Radu Popescu —

---

* **În imagine:** stema Țării Românești. Detaliu dintr-o gravură aflată la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

[1-2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1969; 8/1973.

„au dres ţara foarte bine, care-şi după orînduiala lor: boiarii, slujitorii, ţăranii, cît tuturor le era bine în zilele lui, precum am auzit pe bătrînii noştri mărturisind de aceasta, că ţara iubea pre domn şi domnul pre ţară".

La primul sunet de goarnă

Domnia lui Matei Basarab reprezintă, în limitele regimului boieresc şi ale suzeranităţii otomane, o perioadă de întărire a autorităţii centrale domneşti şi de acţiune politică largă pe tărîmul relaţiilor externe, după cum a cunoscut şi însemnate realizări în domeniul culturii şi al artei.

Un element important în politica internă şi externă a acestui domn a fost constituirea unei însemnate forţe militare. Astfel, el a ajuns să dispună de o oaste puternică a cărei bază socială era formată din corpul de mică boierime al curtenilor sau roşilor[1]. Numele acestora din urmă venea de la culoarea dolmanului (uniformei) pe care o purtau încă de la înfiinţare. Cronicarul sas Georg Kraus spune că roşii erau „oameni liberi şi boieri, toţi călări". Ei au participat cu vitejie la războaiele lui Matei Basarab. În afară de roşii, domnul muntean a acordat o atenţie deosebită şi dorobanţilor. După unele ştiri datînd din 1641, Matei Basarab avea — în afară de 4 000 lefegii călări — şi „alţi 4 000 pedeştri, scutiţi de orice dare şi plătiţi, în caz de război, de către domn cu cîte un taler şi jumătate pe lună: sînt oameni foarte viteji în stare a mînui orice armă". Dorobanţii de ţară alcătuiau marea majoritate a breslei dorobanţilor. În **Letopiseţul cantacuzinesc,** întîlnim precizarea că „acest neam dorobănţesc" era „tot dintr-acest pămînt al Ţării Româneşti". Matei Basarab a interzis însă rumânilor să intre în rîndul dorobanţilor, care se recrutau atunci numai dintre ţăranii liberi. Prin organizarea dată armatei, domnul muntean era în stare să ridice — aşa cum se consemna la 1640 — „la primul sunet de goarnă 25 000 soldaţi", iar oastea sa totală putea ajunge la 40 000 oameni.

În vremea domniei lui Matei Basarab, economia Ţării Româneşti a cunoscut progrese notabile. La aceasta a contribuit atît perfecţionarea uneltelor de producţie cît şi fertilitatea şi calităţile minunate ale pămîntului românesc, despre care Paul Strassburg, sol suedez la Poartă, spunea într-o însemnare din 1632, că în toată lumea creştină nu este pămînt mai roditor decît cel al Ţării Româneşti. Matei a fost voievodul care a dat un caracter organizat şi sistematic meşteşugurilor, între care mineritul ocupa un loc deosebit. Înţelegînd rolul pe care-l avea exploatarea bogăţiilor miniere în realizarea unor importante venituri ale statului, el s-a gîndit, la cîţiva ani după ce organizase exploatarea minieră de la Baia de Aramă să procedeze la fel şi cu minele de la Baia de Fier. În acest scop a silit pe proprietarii Băii de Fier, boierii Danciul Pîrîianu şi Vlad Bîrsescu, să-i vîndă această proprietate.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7 şi 8/1971.

Pe lîngă atelierele meşteşugăreşti, au apărut acum şi primele începuturi de „industrie" cu caracter manufacturier. Domnul însuşi a înfiinţat o sticlărie şi o moară „făcătoare de hîrtie", ultima fiind menită să satisfacă nevoile activităţii tipografice care se desfăşura în acea vreme. S-a înfăptuit în acelaşi timp şi o reformă fiscală, hotărîndu-se să plătească „careşi după orînduiala lui", revenindu-se la o impunere individuală în locul celei colective, practicată pînă atunci. Este vorba de aşa-numita reformă care, în documentele interne, poartă numele de „taler" şi în temeiul căreia toate dările se repartizau după avere.

Creşterea obligaţiilor faţă de stat şi faţă de feudali a dus la împotrivirea din ce în ce mai accentuată a ţăranilor. Dar politica fiscală a voievodului n-a fost dictată de vreo pornire a sa împotriva lucrătorilor pămîntului. Este greu de admis că acela care se ridicase contra birurilor aruncate asupra ţăranilor de Leon vodă Tomşa, să fi recurs, la rîndu-i, la aceleaşi practici. E mai degrabă de presupus că Matei Basarab a trebuit, peste voinţa lui, să facă faţă unor cereri tot mai mari ale Porţii. O mărturiseşte singur în scrisoarea expediată, la 8 septembrie 1635, ambasadorului francez la Constantinopol, căruia îi vorbeşte „despre această biată ţară şi despre noi înşine şi de nesuferitele cheltuieli ce avem, din care s-a născut sărăcirea şi nimicirea acestui popor, şi nici nu au compătimire de noi cine am nădăjdui să vie în ajutorul năcazurilor noastre".

„Pre limba românească"

Dacă, din punct de vedere al sarcinilor fiscale, epoca aceasta a însemnat o perioadă plină de nevoi pentru masa populaţiei, în schimb, în domeniul artelor, învăţămîntului şi tipăriturilor, momentul Matei Basarab reprezintă o etapă de însemnate manifestări. Deşi nu era el însuşi un cărturar, ci mai degrabă un ostaş îmbătrînit în războaie, Matei vodă, care — spune Paul de Alep — „nu cunoştea decît limba sa cea românească" a fost un mare sprijinitor al culturii.

Într-o vreme în care fenomenul cărturăresc românesc ajunsese să fie conştient de propriile sale resurse, cînd prin eforturile lui Udrişte Năsturel, Grigore Ureche, Simion Ştefan şi atîţia alţii, grija pentru istoria naţională şi pentru limba poporului român dezmorţea mînţile şi lărgea orizontul năzuinţelor pe plan artistic, în Ţara Românească formele tradiţionale — atît în arhitectură cît şi în pictură — erau remodelate şi readaptate, topindu-se în creuzetul unei noi viziuni artistice. Este meritul epocii lui Matei Basarab de a fi pus bazele noului stil muntenesc. În timpul acestui domn au fost zidite, după ultimele cercetări, 45 biserici, împodobite cu picturi şi icoane.

În domeniul învăţămîntului, în timpul domniei lui Matei Basarab s-au înfiinţat noi şcoli. Astfel, în 1646, s-a întemeiat la Tîrgovişte, de către Paisie Ligaridis, prima şcoală superioară al cărei sistem de predare era pu-

ternic influențat de umanismul grec și de cultura bizantină. O importantă activitate au desfășurat în această perioadă dascălii Daniel și Staicu, ultimul îmbinînd activitatea didactică cu cea de traducător și de autor al primei gramatici românești.

Așa cum în arhitectură epoca lui Matei Basarab marchează începutul unui nou stil, tot astfel, în cultura scrisă, tradiția s-a îmbinat cu elemente novatoare. În această privință Udriște Năsturel, cărturar de vastă erudiție, una dintre figurile proeminente din timpul domniei lui Matei Basarab, a adus o contribuție de seamă la înflorirea culturii române.

Și în literatura istorică s-a petrecut o evoluție: relatarea nu s-a mai limitat la simpla înșirare a faptelor, ci a căutat să stabilească o legătură între evenimente, să le explice, reflectîndu-se atmosfera contemporană. În centrul narațiunii stă figura lui Matei Basarab, de la lupta lui victorioasă pentru cucerirea puterii pînă la lupta de la Finta, ultima lui ciocnire cu Vasile Lupu.

La curtea voievodului muntean se instaura, în mod treptat, o concepție înaintată cu privire la rolul educativ al cărților în instruirea unor pături mai largi ale poporului. Astfel, în prefața **Molitvelnicului** tipărit în 1635 la Mănăstirea Cîmpulung din județul Muscel, însuși domnitorul Matei Basarab a ținut să se adreseze „pravoslavnicului și binecinstitorului neam al patriei noastre Vlaho-transalpine", pentru a chema să ia aminte asupra cărții care constituie „hrana sufletească" și căreia trebuie să i se aplice o „înmulțire diferită". În acest scop, tipografia — „bogăția mai de preț și mai cinstită decît toate bogățiile pămîntești" care „scoate rod iscusit" — trebuie „păstrată [...] în întreținerea nepieritoare". Acum, în acest **Molitvelnic** se afirmă ideea de protecție a Țării Românești asupra altor popoare creștine din Balcani. La fel de pregnantă este și ideea conștiinței etnice și a unității poporului român, cînd Matei Basarab aduce mulțumiri în numele tuturor românilor, „fie moldovlahi și ungrovlahi".

Matei își încheia prefața cu îndemnuri adresate viitorilor domni români de a nu lăsa în părăsire propășirea culturii și a cărții. De altfel, în vederea reînființării tipografiei, el a trimis cu daruri la mitropolitul Petru Movilă pe ieromonahul Meletie, care lucrase la tipografia de la Kiev. Petru Movilă i-a dăruit domnului muntean o tipografie chirilică și i-a trimis pe meșterul tipograf ucrainean Timotei Verbițki, urmat mai tîrziu de un alt meșter, din Liov, Ivan Kunotovici. După apariția a trei cărți slavone, tipografia Țării Românești, mutată la Govora, a început seria cărților românești, inaugurată cu **Pravila de la Govora,** din 1640, numărul tipăriturilor din epoca sa ridicîndu-se la 23. În 1652 a apărut „pre limba românească", la Tîrgoviște, **Îndreptarea legii,** tradusă de Daniil Panonianul; orînduiala cuprinsului, ca și supravegherea tipăriturii se datorau mitropolitului Ștefan, care primise în prealabil aprobarea domnului.

Al doilea Mihai vodă!

Matei Basarab s-a sprijinit îndeosebi pe relațiile sale de bună vecinătate cu Transilvania principilor Gheorghe Rákóczy I și Gheorghe Rákóczy II, nutrind resentimente și neîncredere în Vasile Lupu — pe care după cuvîntul lui Miron Costin — „nu-l încăpea Moldova, ca pre un om cu hire înaltă și împărătească, mai multu decît domniască". Primul tratat de alianță dintre Matei Basarab și Gheorghe Rákóczy I s-a încheiat la 17 iulie 1633. El se întemeia pe colaborarea politică între cele două state și pe sprijinul reciproc în caz de nevoie. Acest tratat a fost reînnoit în repetate rînduri (1635, 1636, 1638, 1640, 1647), servind ambilor domnitori în raporturile lor cu Poarta otomană. În anul 1636, de pildă, cînd sultanul Murad IV (1623-1640) hotărîse schimbarea lui Rákóczy I cu Ștefan Bethlen, Matei Basarab a asigurat pe aliatul său de întreg sprijinul Țării Românești. Semnificativ în această privință este răspunsul pe care Matei Basarab l-a dat lui Gheorghe Rákóczy I, consemnat de Ioan Kemény[1] în memoriul său din 1637, răspuns care dovedește loialitatea domnului muntean față de vecinul său aflat într-o situație dificilă: **„noi fiind aliați, cauza pentru care luptăm este comună, și astfel se cuvine să purtăm împreună toate greutățile".** La rîndul său, Sigismund Kornis, comandantul trupelor transilvănene, care obținuse la 10 octombrie 1636 victoria de la Salonta, împotriva trupelor turcești ce-l sprijiniseră pe Ștefan Bethlen recunoștea într-o scrisoare, din 7 august 1637, că în situația lor grea de atunci prietenia și ajutorul lui Matei Basarab le-a fost de mare folos.

După cum se știe, între Matei Basarab și Vasile Lupu s-au petrecut o serie de neînțelegeri însoțite de ciocniri armate, care au ținut aproape 20 ani, cauzate în primul rînd de dorința lui Vasile Lupu de a ocupa și tronul muntean. El a fost îndemnat și susținut continuu de boierii greci de la Poartă, care urmăreau să anihileze influența unor familii boierești părtașe la conducere. În ciuda acestor conflicte însă, între cele trei țări române s-a ajuns, totuși, la un sistem de alianță comună, sub forma înțelegerilor bilaterale dintre Transilvania și celelalte două. Posibilități mai largi de acțiune s-au ivit în anul 1644 în urma împăcării intervenite între domnul muntean și cel moldovean, împăcare pecetluită prin refacerea bisericii Stelea din Tîrgoviște de către Vasile Lupu și prin zidirea Mănăstirii Soveja (Putna) — sugestiv supranumită Dobromira (Pace bună) — de către Matei Basarab. Alianța care s-a stabilit între cele trei țări române avea în vedere de fapt lupta de eliberare de sub dominația Porții otomane. Deși în cadrul sistemului de alianțe dintre cele trei principate, Gheorghe Rákóczy încerca să cîștige o poziție dominantă, Matei Basarab se bucura de mai multă autoritate, contemporanii socotindu-l drept **„prea luminatul stăpîn și voievod al acestor țări dacice".** Autoritatea sa în ca-

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1974 și 2/1977.

drul acestui sistem de alianță, venea din faptul că Matei Basarab era hotărît să continue politica lui Mihai Viteazul. Rezidentul împăratului habsburgic Ferdinand III (1637-1657) la Constantinopol, Rudolf Schmidt, într-un raport al său din 1643 vorbea de Matei ca despre „un principe așa de viteaz, încît prin el — dacă un mare potentat l-ar ajuta cum trebuie — se vor face multe lucruri bune împotriva turcilor". Căci aceștia **„se tem de Matei și-l consideră aproape ca pe un al doilea Mihai vodă".**

De altfel, domnul muntean s-a manifestat întotdeauna ca un adversar neînduplecat al Porții. Așa i-a apărut, de pildă, călătorului anonim ce l-a însoțit pe solul polon, Jerzy Krasinski, în 1636, în drumul acestuia spre Constantinopol. Oprindu-se cîtva timp la curtea lui Matei Basarab, însoțitorul lui Krasinski povestește că el și-a dat seama, în timpul unei convorbiri pe care solul a avut-o cu domnitorul, de „marea ură a acestuia [a lui Matei Basarab] față de turci, precum și de puternica sa dorință de dezrobire a creștinilor de sub jugul păgîn". La rîndul său, Petru Bogdan Bakšić avea să scrie în notele sale din 1640 că Matei Basarab era „un mare prieten al principilor creștini" și că „luase măsuri ca turcii să nu se mai poarte, în țara sa, cu atîta îndrăzneală, cum făceau mai înainte".

„Generalissim al întregului Orient"

De aceea nu întîmplător, el avea să adere la acțiunea diplomatică a regelui polon Vladislav IV (1632-1648), care preconiza alcătuirea unei ligi pentru declanșarea unei campanii antiotomane. De reținut, că în vederea acestei acțiuni, se conta și pe colaborarea Țării Românești și a Transilvaniei. Matei Basarab și Gheorghe Rákóczy I trebuiau să aibă gata 25 000 ostași. De asemenea, merită a fi subliniat faptul că rolul principal în războiul cu Poarta era destinat domnului muntean, considerat **„generalissim al întregului Orient".** Alegerea era, într-adevăr, bine gîndită de către Liga creștină. Făcînd un portret condensat lui Matei Basarab, Miron Costin punea accentul pe calitățile sale ostășești: „Matei vodă, domnul muntenescu, omu fericit preste domniile aceii țări, nemîndru, blîndŭ, direptu om de țară, **harnic la războaie, așea neînfrîntŭ și nespăimat, cît poți să-l asemeni cu mari oșteni ai lumii".**

În vederea începerii de către ligă a unei acțiuni, Matei Basarab nu s-a mulțumit să aștepte sosirea trupelor aliate, dar a luat și inițiativa unei răscoale generale a sîrbilor și bulgarilor împotriva jugului otoman, prin intermediul oștenilor mercenari proveniți din rîndul populațiilor balcanice, care treceau în serviciul său, ca și prin circulația călugărilor sîrbi și bulgari ce veneau în Țara Românească după ajutoare, sau prin trecerea continuă a negustorilor. Comunitățile bulgare au trimis și o solie la domnul muntean, făgăduindu-i, între altele, că vor începe răscoala imediat ce vor primi înștiințare de la dînsul, propunîndu-i, totodată, lui Matei să-l încoroneze ca țar la Tîrnovo, dacă îi va elibera de sub jugul otoman. Dar, deși Matei Basarab se pregătise de luptă și „sta întotdeauna la îndemînă cu armata sa de elită", expediția generală împotriva Imperiului otoman n-a putut fi dusă la îndeplinire, deoarece nobilimea polonă a refuzat să voteze în Dietă sumele cerute de rege pentru ridicarea armatei. Pe de altă parte, în cursul anului 1648, au murit atît regele Poloniei, Vladislav IV, inițiatorul alianței. cît și principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy I, și tot în acel an a început războiul de eliberare a Ucrainei și s-a încheiat Pacea din Westfalia[1], evenimente care au schimbat datele situației politice din sud-estul Europei. Începînd cu anul 1650 au avut loc noi tratative care au dus la o alianță între Ucraina, Moldova și Țara Românească — bază a unui bloc antiotoman, la care urmau să adere grecii, sîrbii și bulgarii. Dar nici acest proiect nu s-a putut concretiza, deoarece Vasile Lupu a fost răsturnat din domnie în anul 1653 de către marele logofăt Gheorghe Ștefan, ajutat de Matei Basarab și de Gheorghe Rákóczy II (1648-1660).

Ultimul an al domniei lui Matei Basarab a fost tulburat de răscoala seimenilor și dorobanților[2], nemulțumiți de faptul că nu li se plătise solda pe două luni, făgăduită de domn înainte de bătălia de la Finta.

Matei Basarab a închis ochii la 9 aprilie 1654, după ce cîtva timp mai înainte îl îndurerase moartea soției sale, Elena. A fost înmormîntat în biserica domnească din Tîrgoviște, iar mai tîrziu osemintele i-au fost reînhumate la Mănăstirea Arnota (Vîlcea), ctitoria sa.

Domnia lui Matei Basarab a însemnat o adevărată epocă în istoria poporului român. „Om de țară", cum notează cronicarul Bălenilor, „în stare să satisfacă și să răspundă la cererile poporului", cum se exprimă, la 9 iulie 1650, croatul Petru Parcevici, exponent al boierimii pămînteне, dar împăcînd în timpul domniei pe toți boierii, fie români sau greci. Matei Basarab a întrunit în persoana lui înțelepciunea bătrîneții, calmul, echilibrul, modestia, vitejia militară și eroismul. De asemenea, el s-a dovedit un diplomat iscusit, în momentele cînd Poarta, nemulțumită de puterea și avuția lui, instigată de intrigi, căuta să-l mazilească. Planurile sale politice antiotomane i-au atras simpatia popoarelor din Balcani, iar orientarea filo-creștină imprimată de el politicii externe a Țării Românești se va afirma cu tărie în tot cursul veacului XVII. Așa după cum, prin ridicarea activității culturale și artistice, prin înălțarea a numeroase ctitorii, Matei Basarab a înscris o pagină luminoasă în afirmarea spiritualității românești în ansamblul culturii europene a acelei epoci.

---

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 4/1976; 10/1972.**

dicționar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae), v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sigini
sindi
singi
sithoni
suci
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Corpilii

Populație locuind la est de Munții Rodopi și pe cursul inferior al rîului Hebrus (Marița de azi), menționată de numeroase izvoare antice (Strabon, Appianus, Herodianus, Solinus etc.). V. Pârvan era de acord cu savantul german Norbert Yokl care „compară pe bună dreptate numele poporului tracic din Rhodope Oriental, **corpiloi**, cu marele neam getic din nordul Dunării **carpoi**".

Gh. BICHIR

Trausii

Trib tracic[1] care locuia în zona Munților Rodopi, trausii au intrat în atenția izvoarelor istorice datorită obiceiului lor de a-și plînge nou-născuții pentru necazurile ce-i așteaptă în viață și de a se bucura, în schimb, la înmormîntări, cînd pasămite, morții scăpau de griji, trăind de acum înainte fericiți. Primul care menționează acest obicei este Herodot, urmat și de alte izvoare. După cum sublinia istoricul grec, trausii, ca și geții care se credeau nemuritori, se deosebeau de ceilalți traci. Această comparație cu geții a dat naștere în timpurile noastre unor speculații, după care trausii nu ar fi fost un trib sudtracic, ci ar fi aparținut ramurii nordice a tracilor. Niște izvoare mai tîrzii ca Hesychios, de pildă, îi denumesc popor scitic, iar Ștefan din Bizanț arată că grecii îi numeau și agatirși. Aceste date concordă cu ipoteza că trausii sînt veniți dinspre nord în Tracia, și anume, poate din Carpați (de aici confuzia cu agatirșii). Trebuie subliniat că prin popor scitic nu se înțelege neapărat o origine etnică scitică. Mai degrabă este vorba de un trib din zona de interferență cu cultura scitică, deci din spațiul carpato-dunărean. Chiar despre geți, Tucidide spune că au împrumutat unele obiceiuri scitice în privința modului de luptă (arcași călări). Așadar, credem că

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1-12/1976, 1-4, 6, 7/1977.

este verosimil să-i considerăm pe trausi ca un trib desprins din ramura nord-tracică și pătruns, înspre Munții Rodopi, probabil în a doua jumătate a secolului VII, cînd au avut loc mișcări de triburi datorită luptelor dintre sciți și cimerieni[1]. Ar fi hazardat să-i considerăm pe trausi rude apropiate ale geților, dar această ipoteză nu trebuie pierdută din vedere, putînd fi confirmată cîndva cu ajutorul arheologiei.

Este probabil că trausii, ca și agatirșii sau siginii, reprezintă triburi dizlocate din locul lor de baștină, în urma frămîntărilor din sec. VII î.e.n.. Prin aceasta ei au vehiculat elemente de cultură materială și spirituală în zone mai depărtate de locul de baștină.

Trerii

Ceea ce cunoaștem despre treri se poate împărți, în mare, în două capitole: știrile despre ei ca o populație tracică din sudul Dunării și știrile despre o semințe purtînd același nume, care, alături de cimerieni, a făcut incursiuni în prima jumătate a sec. VII. î.e.n. în Asia Mică. Se pune deci întrebarea dacă este vorba de unul și același neam sau dacă două populații de origini diferite purtau un nume asemănător, ceea ce i-ar fi determinat pe istoricii antici să-i confunde. Tucidide, cel mai vechi izvor, spune că trerii locuiau spre țara tribalilor[2], ceea ce ar însemna o zonă la vest sau nord-vest de Sofia. De asemenea, Plinius cel Bătrîn vorbește de trerii de pe valea Strymonului (Struma), deci la apusul Munților Rodopi. Rezultă deci că un trib cu acest nume locuia în sec. V. î.e.n., desigur și mai tîrziu, în vestul lumii tracice. Pe de altă parte, tot un popor cu numele de treri devenise cunoscut în veacul VII î.e.n. prin alianța lui cu cimerienii. Din unele date furnizate de Strabon s-ar părea că ei veneau în Asia Mică, ca și cimerienii, dinspre Caucaz, ceea ce, dacă nu reprezintă cumva vreo confuzie, este evident în contradicție cu plasarea lor în Tracia. Uniunea lor cu cimerienii a dus chiar la confundarea celor două popoare; Strabon, de pildă, vorbește de cimerieni, arătînd că poartă, uneori, și numele de treri. Din această mențiune, unii cercetători moderni au dedus că cimerienii erau ei înșiși traci, fapt ce rămîne discutabil. În tot cazul, trerii își aveau individualitatea lor. Se vorbește despre un rege al lor, pe nume Kobos, care, puțin după mijlocul sec. VII, a fost înfrînt de sciții conduși de regele Madyas. Locul acestor evenimente este tot Asia Mică. Sub Kobos se pare că trerii asiatici și-au atins apogeul istoriei lor. După această dată, ei mai sînt pomeniți o dată de Strabon, care menționează că apele Lacurilor Bistonis și Aphnitis au inundat orașele (!?) trerilor. Este vorba despre două lacuri de lîngă țărmul răsăritean al Mării de Marmara, în Asia Mică, lîngă cetățile grecești Cizic și Abidos.

Prin orînduirea logică a acestor date se poate stabili că o parte dintre trerii din Tracia s-au desprins la începutul sec. VII de neamul lor și au pătruns, împreună cu cimerienii, în Asia Mică, unde, după ce au fost înfrînți de sciți, s-au așezat în colțul de nord-vest al Anatoliei. Se știe că mai multe seminții tracice au pătruns, în repetate rînduri, în Asia Mică, unde au întemeiat chiar și state (frigienii, bitinii). Rudele lor rămase în Tracia nu au jucat un rol însemnat în istoria triburilor tracice.

Al. VULPE

Utii

Numele ca atare nu-l avem atestat în izvoarele scrise ale antichității. Despre utii ca neam geto-dacic se vorbește însă prin deducție. Ptolemeu, de pildă, citează, printre așezările mai însemnate din Dacia, și localitatea Utidava, situînd-o între Angustia (Brețcu, jud. Covasna) și Marcodava (Transilvania centrală). Atîta vreme cît a existat un centru geto-dacic cu un astfel de nume, este de presupus că denumirea acestuia vine de la populația utilor. În legătură cu utii, V. Pârvan pune și Rîul Utus din Moesia, ca urmare a coborîrii geților în aceste regiuni din sud.

Constantin PREDA

---

[1] Populație de neam tracic din nordul Mării Negre, care a migrat în prima jumătate a mileniului I î.e.n. în Asia Mică.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1976.

ZECE ZILE CONTRA OPTZECI DE ANI

(Urmare din p. 35)

Comitetul național de eliberare prezidat de unchiul Ho urma să devină Guvernul provizoriu.

Ca și cum ar fi cerut confirmarea, unchiul Ho ne-a spus pe un ton vesel:

— Și-atunci, înseamnă că eu sînt președintele?

Din acel moment a început perioada cea mai glorioasă, dar și una dintre cele mai dificile din istoria poporului nostru. Unchiul Ho acceptase misiunea anevoioasă de a conduce, printre stînci primejdioase, corabia statului vietnamez care se născuse. Această înaltă misiune s-a angajat s-o ducă cu bine la îndeplinire în fața istoriei, în fața națiunii. Trei luni după aceea, i-a declarat unui ziarist străin: „Nu rîvnesc cîtuși de puțin onoruri și bogății. Dacă îmi asum președinția țării, o fac pentru că aceasta este voința compatrioților mei. Acționez ca un soldat care pleacă pe front din ordinul poporului."

Unchiul Ho a ajuns la Hanoi la căderea nopții. Era emoționat, se vedea bine pe chipul lui. Astfel și-a făcut el intrarea în oraș. După cîteva zile, Hanoiul avea să devină capitala Republicii Democrate Vietnam, primul stat de democrație populară din sud-estul Asiei. La începutul lunii septembrie, unchiul Ho s-a prezentat în fața națiunii sub numele de Ho Și Min, pe care îl folosise cu cîțiva ani mai înainte pentru a trece neobservat în ochii gomindaniștilor chinezi. Pentru revoluționari, perioada în care trebuiau să se ascundă trecuse; puteau să se întoarcă și să trăiască în mijlocul poporului lor. Dar activitățile de partid au rămas clandestine. Cadrele nu s-au prezentat în această calitate și aproape toți militanții au lucrat ca activiști ai Frontului Viet Min-ului. Partidul nu a vrut să-l atîțe pe inamic împotriva poporului și a clasei muncitoare.

Deși trecuseră multe zile de la nașterea ei, puterea revoluționară nu era încă recunoscută de nici o țară. Dar, ca să aibă casă și masă, generalii ciankaișiști au fost siliți să intre în contact cu noi, să se adreseze unchiului Ho cu „Domnule Președinte", cînd îl întîlneau. În corespondența lor însă ei scriau doar „Domnul Ho Și Min", considerîndu-ne un guvern de fapt și nu de drept.

Astăzi, cînd hoardele lui Cian-Kai Și nu mai sînt decît niște fantome ale trecutului, este greu să ne închipuim acele ore dramatice, cînd aproape 200 000 soldați au năvălit asupra nordului țării noastre.

Pentru a supraviețui, Republica Democrată Vietnam a trebuit să-și încordeze toate forțele, să lupte cu tot curajul și inteligența. În aceste împrejurări critice și presante, cum a spus unchiul Ho mai tîrziu, „partidul a trebuit să recurgă la toate mijloacele de luptă — unele chiar foarte dureroase — pentru a salva situația". Inima unchiului Ho a vibrat la tot ce privea partidul, țara și poporul.

În românește de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN SIRIA

O BIBLIOTECĂ DE ACUM 4500 ANI

RÉGINE DALNOKY

Cu mult înainte de „miracolul grec", Orientul Apropiat a fost leagănul unor civilizaţii considerate printre cele mai vestite din lume. „Lumina vine din Orient", obişnuia să spună André Parrot, arheologul care a studiat oraşul Mari (pe Eufrat). „Săpăturile acestea, declara el în 1961, ne-au dezvăluit lucruri a căror importanţă e greu de crezut că va putea fi depăşită".

Cele mai vechi lexicoane

În anul 1964, o expediţie arheologică italiană, sub conducerea lui Paolo Matthiae, a început să cerceteze o regiune din nordul Siriei, Tell Mardikh, şi a descoperit 16 000 tăbliţe scrise cu caractere cuneiforme, un material epigrafic de excepţie*.

Tell Mardikh se află în Podişul sirian de nord, la vreo 60 km sud de Alep. Dimensiunile excepţionale ale aşezării — aproape 56 hectare — şi rezultatele prospecţiilor de suprafaţă trebuiau să elucideze problema apariţiei culturii urbane în Siria de Nord. La originea lui Tell Mardikh se află o aşezare pe planul unui sat de dimensiuni modeste. În jurul anului 2400 î.e.n., pe aceste structuri vechi s-a ridicat o adevărată cetate, împărţită în oraşul de sus şi de jos şi înconjurată cu fortificaţii. Ea a fost incendiată de două ori: prin anul 2250, apoi către 2000-1900. Aceste distrugeri se recunosc în straturile succesive de sub fundaţiile Palatului regal din perioada următoare prin prezenţa unor niveluri arse. Majoritatea structurilor arhitecturale dezgropate în prezent aparţin celei de-a doua perioade de înflorire a cetăţii (anii 1900-1650), căreia se pare că i-a pus capăt o expediţie hitită în a doua jumătate a secolului XVII î.e.n. Astfel Tell Mardikh şi-a pierdut definitiv rolul de prim plan pe care îl avusese la sfîrşitul mileniului III şi începutul mileniului II, dar oraşul a continuat să fie locuit. În urma celor douăsprezece expediţii arheologice întreprinse, au fost realizate următoarele rezultate: 1) sub ruinele de la Tell Mardikh a fost identificată antica Ebla, cetate al cărei nume figurează în cîteva texte akkadiene şi sumeriene; 2) s-a identificat o nouă limbă semitică[1], numită de către arheologul însărcinat cu studierea tăbliţelor limba eblaită şi 3) s-a stabilit mai bine rolul politic, economic şi cultural jucat de Ebla în istoria Orientului Apropiat în mileniul III. Arhivele Palatului regal de la Tell Mardikh — a căror importanţă o vom cunoaşte abia cînd fiecare tăbliţă va fi restaurată, citită şi studiată — au fost datate în epoca veche a bronzului (2400-2050 î.e.n.). Ele sînt cele mai vechi dovezi de scriere semitică ştiute pînă în prezent.

Încă de pe acum însă au fost distinse mai multe tipuri de texte.

1) **Comerciale, economice şi administrative:** rapoarte comerciale în care sînt înregistrate cantităţile de pînzeturi şi veşminte trimise în alte oraşe situate între Anatolia şi Palestina sau centre cum ar fi Byblos, în apropiere de Beiruth, şi Assur, în apropiere de Mosul (în nordul Irakului). Un număr mic de tăbliţe privesc agricultura şi creşterea vitelor, iar unele dintre ele dovedesc existenţa unui adevărat trafic internaţional.

2) **Istorice şi juridice:** scrisori oficiale, ordonanţe regale, edicte, liste ale cetăţilor supuse, repartiţia de recompense, tratate internaţionale şi cîteva rare extrase din coduri şi legi.

3) **Lexicale:** urmînd tradiţia din Mesopotamia, şcoala scribală din Ebla utiliza serii

*În imagine: o descoperire care coboară în trecut cronologia siriană cu 1 000 ani: tăbliţele de la Ebla.

[1] Semiţii reprezintă un grup de popoare din sud-vestul Asiei şi din nordul şi estul Africii.

de nume de animale, păsări, peşti, obiecte, persoane, scrise în limba eblaită. Arheologii italieni au descifrat mai multe zeci de tăbliţe — adevărate vocabulare bilingve sumerian-eblait — care permiteau scribilor să traducă şi să transcrie toate tratatele comerciale şi militare dintre Ebla şi oraşele sumeriene. Sînt cele mai vechi lexicoane cunoscute pînă în prezent.

4) **Literare** (într-un număr redus): texte mitologice, imnuri închinate divinităţilor, incantaţii şi culegeri de proverbe.

Ebla, capitala unui imperiu imens

Pînă de curînd Siria mileniului III î.e.n. a fost considerată un mediu permeabil la influenţele mesopotamiene şi puţin favorabil dezvoltării unei civilizaţii urbane şi naşterii unei culturi proprii. Conform ultimelor date arheologice, această părere trebuie însă total revizuită.

În mod obişnuit, pînă acum, Siria şi Palestina acestei epoci au fost acceptate ca zone ale vieţii nomade. Tăbliţele de la Ebla ne demonstrează însă contrariul, şi anume că Orientul Apropiat era un mozaic de state mici, fiecare cu regele lui, care întreţineau raporturi strînse între ele. Imperiul eblait pare să fi jucat un rol de prim plan în această zonă, dar sînt greu de stabilit frontierele lui politice, judecînd după sfera sa de influenţă comercială. Aceasta cuprindea o zonă ce se întindea la sud pînă în Sinai, incluzînd toată Palestina, Libanul, Siria de azi; la vest pînă în Cipru, la nord pînă în Anatolia, la est pînă în podişurile înalte ale Mesopotamiei. Izvoarele mesopotamiene confirmă puterea acestui stat: ele menţionează cîteva lupte între cele două puteri, Ebla şi Akkad, al căror sfîrşit este puţin cunoscut. Tăbliţele au permis de asemenea reconstituirea dinastiei regilor din Ebla şi cronologia domniei lor. Primul s-a numit Igris-Khalam, urmat de Irkab-Damu, apoi de Ar-Unnum, Ibrium şi, în sfîrşit, Ibbis Sipish Pentru primii trei, regulile venirii la tron nu au putut fi stabilite, dar despre Ibrium şi succesorul lui se crede că erau tată şi fiu.

Organizarea statului se făcea după o schemă precisă. În fruntea lui se afla regele care purta titlul sumerian de **En** (rege), tradus în eblaită prin **Malik.** Regina, în eblaită **Malil-tum,** deţinea o poziţie privilegiată în ierarhia de stat, numele ei fiind permanent menţionat alături de cel al soţului. Afacerile interne şi administraţia reveneau prinţului moştenitor, iar afacerile externe — fiului cel mai mic. Un sfat al înţelepţilor, compus din persoane de vîrstă înaintată, veghea la buna funcţionare a puterii politice, atribuţiile sale permiţîndu-i chiar să impună o anumită linie de conduită familiei regale. Regii cetăţilor care nu erau supuse Eblei se numeau **En,** cei ai oraşelor subordonate purtau titlul sumerian de **Lugal** sau **Di-Ku,** ceea ce însemna cîrmuitor. Potrivit tăbliţelor, pe teritoriul Eblei trăia o populaţie de aproximativ 260 000 locuitori, oraşul însuşi, împărţit în zona de sus şi cea de jos, avînd o populaţie de circa 30 000 persoane. În oraşul de sus se aflau patru centre administrative: palatul regelui, palatul cetăţii, palatul servitorilor şi grajdurile[1]. Ansamblul acestor edificii purta numele de **Emi Shita,** adică „guvernul". Oraşul de jos era împărţit în patru cartiere, corespunzînd celor patru porţi. Politica externă a Eblei este consemnată, pînă în prezent, în trei texte: primul relatează campania militară a generalului Enna Dagan împotriva regelui din Mari, Iblul II, al doilea este o scrisoare prin care regele Eblei, Irkab Damu, cere regelui Khamazi să-i trimită trupe, iar al treilea este un tratat încheiat între un rege necunoscut al Eblei şi Dudiya, regele Assurului. Textul precizează cu deosebită claritate statutul negustătorilor, numărul şi mărimea taxelor percepute pentru mărfuri, sancţiunile pentru cei care violau legea etc.

Cronologia coboară cu 1 000 ani

„Arhivele" de la Tell Mardikh furnizează informaţii deosebit de bogate despre principalele divinităţi venerate în Ebla şi despre cultul ce li se oficia. Se pare că numărul zeităţilor era foarte mare — vreo 500. Cultul era oficiat de o castă de preoţi şi preotese incluzînd două clase de profeţi, al căror echivalent apare în **Vechiul testament.** Pe prima treaptă a panteonului din Ebla se afla marele zeu Dagan, ce aminteşte de Dagan al filistinilor, al cărui templu, după cum menţionează tradiţia biblică, a fost distrus de Samson. Imediat după el venea divinitatea feminină Ishtar, ale cărei atribuţii nu le cunoaştem. Celelalte divinităţi erau tipic siriene: Resep sau Rasap; Shipish sau Shamash, divinitate solară; Kamos pe care-l regăsim divinizat în Palestina în mileniul I sub numele de Kemosh. Numele acestor zei sînt menţionate pe tăbliţele care conţin lista ofrandelor făcute de familia regală. Religia populară e cu mult mai greu de stabilit.

Fondată probabil în mileniul IV î.e.n. de către sumerieni, Ebla a dezvoltat o reţea de comunicaţii extrem de densă între diferitele state-cetăţi din această zonă. Structura oraşului răspunde acestei activităţi principale: în curtea de audienţe a palatului se făceau tranzacţii şi se organizau caravane în prezenţa regelui sau a reprezentantului acestuia. În oraşul de jos erau reuniţi probabil meşteşugarii care transformau materiile prime în produse finite destinate exportului. Descoperirea acestei aşezări — care înainte de a fi identificată era situată, conform tradiţiei, în sudul Turciei — a coborît cronologia siriană cu aproximativ 1 000 ani. Ea ne-a dăruit o mai amplă cunoaştere a Orientului Mijlociu, care vehicula o cultură strălucitoare în mileniul III î.e.n.

Traducere de
Cristina CORCIOVESCU

---

[1] Pe vremea aceea localnicii nu cunoşteau nici calul, nici cămila. Traficul comercial se făcea cu ajutorul măgarilor.

CAVALERII TEUTONI ÎN BANATUL SEVERINULUI

IOAN HAȚEGAN

De două ori, în evul mediu, călugării-ostaşi aparţinînd Ordinului cavalerilor teutoni au fost prezenţi pe pămîntul ţării noastre. Prima dată i-a adus regele Ungariei Andrei II, în 1211, aşezîndu-i în Ţara Bîrsei, pentru a apăra hotarul de acolo de atacurile cumanilor şi a asigura întinderea autorităţii Coroanei Sfîntului Ştefan la răsărit de Carpaţi. Dar, peste 14 ani, au fost alungaţi de rege, întrucît cavalerii încălcaseră „contractul" încheiat şi încercaseră să se sustragă autorităţii monarhului (1225).

A doua încercare de a apăra graniţele — de data aceasta, împotriva pericolului otoman — cu ajutorul teutonilor a aparţinut lui Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei (1387-1437) şi din 1410 suveran al Sfîntului Imperiu romano-german.

Opoziţia bănăţenilor...

Încă din 1397 — anul următor înfrîngerii de la Nicopole (25 septembrie 1396) — Sigismund s-a adresat marelui maestru al Ordinului, solicitîndu-i ajutorul pentru apărarea graniţei carpato-dunărene a regatului său; această primă încercare nu a avut însă succes, şi regele a trebuit să colaboreze, în lupta antiotomană, cu Mircea cel Bătrîn şi să apeleze la priceperea condotierului italian, Pippo Spano[1], devenit comite de Timişoara. Astfel, el a mai putut duce o politică militară activă pe Dunăre antrenînd la aceasta şi pe voievodul muntean Dan II. Dar viteazul Pippo Spano a murit în 1426, iar presiunea otomană a devenit tot mai puternică. Înfrînt în Serbia, în 1428, Sigismund a trebuit să încheie cu Imperiul otoman un armistiţiu pe trei ani. El spera ca în acest răstimp să întărească Banatul Severinului şi să încredinţeze cavalerilor teutoni apărarea acestui bastion, ca şi a mai multor fortăreţe dunărene. În acest scop, Sigismund se adresase din nou marelui maestru teuton, încă înainte de încheierea armistiţiului cu turcii. La sfîrşitul anului 1429, un grup de cavaleri a fost aşezat în Banatul Severinului sub conducerea lui Klaus von Radewitz (numele apare în diverse variante, iar prenumele se află în documente şi în forma latinizată, Nicolaus); acesta cumula demnităţile de ban al Severinului, preceptor al Ordinului, preceptor al „fraţilor" (călugării-ostaşi) aflaţi în Ungaria şi cea de comite al Monetăriei regale de la Sibiu; ultima funcţie denotă că veniturile realizate de această monetărie fuseseră cedate teutonilor. Aşa se explică de ce von Radewitz a bătut şi monede.

Banatul Severinului, unde au fost aşezaţi cavalerii teutoni, era un ţinut cu vechi tradiţii în apărarea trecătorilor dunărene, misiune pe care pînă atunci o îndepliniseră cu succes românii bănăţeni. Organizaţi în districte autonome şi ilustraţi adesea, pe cîmpul de luptă, prin fapte de bravură — răsplătite de însuşi

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1977.

Sigismund de Luxemburg — ei aveau obligația să participe atît la campaniile militare cu armele proprii, cît și la refacerea sau consolidarea cetăților și fortificațiilor dunărene, sau a acelor interioare, fie cu brațele, fie cu bani. În schimbul acestor îndatoriri, ei se bucurau de o largă autonomie administrativă.

Așezarea teutonilor pe aceste meleaguri a însemnat reducerea românilor la rolul de forță auxiliară, numai în caz de mare pericol urmînd să participe la luptele cu turcii. Un document din februarie 1430 a consemnat faptul că organizarea militară a Banatului Severinului se baza pe 20 forturi și cetăți, care aveau, ca efective, 1 333 oșteni și slujitori, 144 pușcași, 643 cnezi și 1 616 țărani liberi; toți aceștia treceau, acum, în subordinea noului ban de Severin, von Radewitz. Districtelor românești le mai revenea și sarcina aprovizionării cavalerilor cu grîu, ovăz, hamei, porci, oi etc. În plus, inspectînd fortificațiile bănățene, teutonii au făcut o listă cu toate reparațiile și întăririle pe care le considerau necesare pentru refacerea sistemului de apărare; costul total al acestor reparații era de 314 822 guldeni, sumă enormă și cu neputință de strîns. Populația localnică s-a împotrivit acțiunilor cavalerilor teutoni, dincolo de care intuia tendințele lor cotropitoare. Un lung conflict i-a opus pe nobilii și cnezii bănățeni banului de Severin; refuzînd să recunoască autoritatea administrativă a acestuia, ei nu se prezentau în fața lui la judecăți și nici nu-și trimiteau înlocuitori, pretinzînd a fi judecați doar de regele însuși. Pe de altă parte, și oamenii de rînd și-au manifestat ostilitatea față de cavaleri, neparticipînd decît în număr mic la repararea fortificațiilor.

...și eșecul cavalerilor

Astfel, în 1432, cînd armistițiul ungaro-turc a expirat, cavalerii teutoni s-au găsit singuri în fața atacurilor otomane care au reînceput cu vigoare. Cel mai puternic dintre ele s-a produs în aprilie sau mai 1432, cînd, după cît se pare, însuși sultanul Murad II a venit în nordul Dunării. Trupelor otomane a trebuit să li se alăture și domnul muntean Vlad Dracul cu oastea sa. Atacul principal a fost îndreptat împotriva cetății Severinului, apărată de teutoni și ceva forțe locale. După un asediu puternic, cetatea a fost cucerită, iar apărătorii ei trecuți prin ascuțișul sabiei. Celelalte fortificații dunărene au căzut și ele, rînd pe rînd, în mîinile turcilor, care au jefuit crîncen întregul ținut.

Înfrîngerea teutonilor a avut mai multe cauze. În primul rînd, dispersarea lor în mai multe locuri, în grupuri mici; în al doilea rînd, lipsa de sprijin din partea puterii centrale, regele Sigismund fiind plecat în Germania, pentru treburile împărătești de acolo. În fine, trebuie adăugată și rezerva manifestată de cnezii bănățeni, care se vedeau direct amenințați de tendințele expansioniste ale cavalerilor. După înfrîngere, numărul acestora scăzuse atît de mult, încît cei rămași în viață nu-și mai puteau îngădui rolul de apărători ai hotarului dunărean; astfel, deși au mai rămas trei ani aici, misiunea lor se poate considera încheiată odată cu această nenorocoasă înfruntare din 1432. În primăvara anului 1435, cavalerii teutoni au părăsit pămîntul românesc.

Eșecul încercării lui Sigismund de Luxemburg de a-și apăra hotarele cu ajutor străin are la bază orientarea monarhului, care, dintr-o miopie politică, adoptase soluția unei stricte defensive, coroborată cu încheierea unui armistițiu și a unor tratate cu turcii. În acest fel, el a anihilat sistemul de alianțe antiotomane închegat cu atîta trudă de florentinul Pippo Spano cu Serbia — prin despotul ei, Ștefan Lazarovici — și cu Țara Românească — la început, prin Mircea cel Bătrîn, apoi prin Dan II. Altă greșeală a lui Sigismund a fost îndepărtarea românilor bănățeni de la atribuțiile lor militare, după ce aceștia dovediseră, decenii de-a rîndul, marea lor capacitate de luptă pe care el însuși o recunoscuse și o răsplătise de atîtea ori. Apoi, nu trebuie uitat că o forță militară redusă, venită de pe meleaguri străine — oricît de viteză ar fi — nu-și poate îndeplini cu succes misiunea ce i-a fost încredințată fără sprijinul populației locale. Dar mai presus de toate, o concluzie se desprinde din acest episod: cei mai potriviți apărători ai pămîntului nu pot fi alții decît cei care s-au născut și au trăit pe el, care îl muncesc și se hrănesc cu roadele lui: oamenii pămîntului, care nu și-au părăsit niciodată ținuturile moștenite din străbuni, ci au ținut piept tuturor furtunilor abătute asupra lor. Acest adevăr l-a înțeles perfect Iancu de Hunedoara, care, devenit în 1438 ban al Severinului, apoi comite al Timișoarei și, în 1441, voievod al Transilvaniei, și-a bazat întreaga sa concepție militară pe valorificarea resurselor inepuizabile ale maselor largi populare, ceea ce explică și succesele repurtate de el[1]. După efemera trecere a cavalerilor teutoni prin țara noastră, odată cu Iancu de Hunedoara începe o filă nouă în istoria luptelor pentru apărarea pămîntului românesc.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1977.

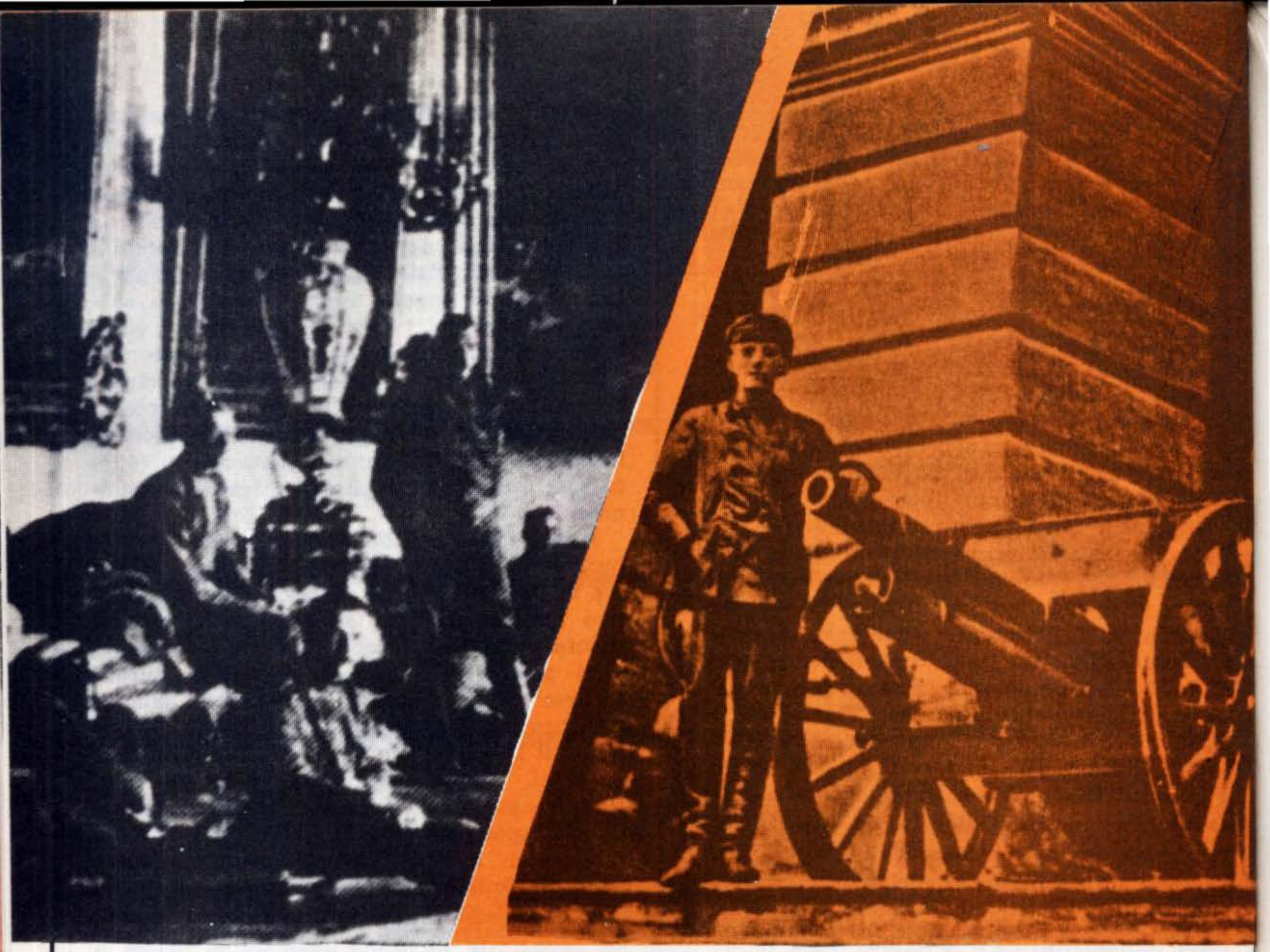

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (III)

Acad. I. I. MINȚ

Extrasele prescurtate din cartea acad. I. I. Minț, pe care continuăm să le publicăm în acest număr[1], se referă la perioada de la mijlocul lunii octombrie 1917 pînă în ajunul insurecției armate*. Ele descriu activitatea încordată a partidului bolșevic, a conducerii sale și a Comitetului militar-revoluționar în vederea pregătirii insurecției, precum și contramăsurile pe care încearcă să le ia Guvernul provizoriu.

Situația generală, raportul de forțe au continuat să evolueze în favoarea forțelor revoluționare. Pe zi ce trecea, masele se convingeau de necesitatea înlăturării lui Kerenski, Sovietul din Petrograd se bucura de o autoritate crescîndă, manifestîndu-se tot mai evident ca un organ purtător al puterii, unitățile garnizoanei din Capitală ieșeau de sub controlul guvernului, izolarea politică a acestuia din urmă se accentua. Activiștii partidului bolșevic și ai Comitetului militar-revoluționar al Sovietului din Petrograd puneau la punct pregătirile concrete, rețeaua organizatorică a conducerii insurecției, detaliile tehnice, sistemul de legături, semnalele, parolele. Garda Roșie își desăvîrșea organizarea.

Dacă alegerea momentului și formele în care urma să se desfășoare insurecția erau ținute secret, în schimb pregătirea politică a cuceririi puterii se făcea aproape public. Din scrisorile lui V.I. Lenin, publicate în ziarul Rabocii Puti, **nu mai persista nici un dubiu asupra orientării generale a partidului bolșevic. Problema necesității trecerii puterii în mîna Sovietelor era dezbătută în mitinguri de masă și în unități militare. A doua zi după ședința din 10 octombrie a C.C. al partidului bolșevic, care adoptase rezoluția lui Lenin cu privire la insurecția armată, a avut loc Congresul Sovietelor din Regiunea Nordică, unde se aflau unele din cele mai importante centre ale țării, inclusiv orașele Petrograd și Moscova. În rezoluția adoptată de congres aproape în unanimitate se arăta: „De partea Sovietelor se află nu numai dreptul, ci și forța. A trecut**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6 și 7/1977.

***În imagini**: tun instalat la intrarea Institutului Smolnîi, devenit sediul Statului major al insurecției (dreapta) și elevi ai școlilor de ofițeri, trimiși în ultima clipă de Guvernul provizoriu să asigure paza Palatului de Iarnă din Petrograd.

vremea cuvintelor. A sosit momentul cînd numai o acțiune hotărîtă și unanimă a tuturor Sovietelor poate salva țara și revoluția și rezolva problema puterii centrale".

Toate acestea nu puteau, firește, să scape atenției Guvernului provizoriu, care începînd din 13 octombrie, era zilnic preocupat de luarea unor măsuri de contracarare, intensificate pe măsura apropierii datei de 20 octombrie, considerată a fi data fixată de bolșevici pentru acțiunea hotărîtoare. Evenimentele ulterioare aveau să demonstreze ineficiența măsurilor preconizate de guvern, lipsa acestuia de decizie și de forțe pentru realizarea lor. La jumătatea lui octombrie însă, revoluționarii nu puteau aprecia exact slăbiciunea adversarului. Ei erau conștienți doar că, față de măsurile luate de guvern, nu aveau încă asigurate toate forțele necesare pentru a obține victoria cu minimum de vărsare de sînge.

În privința datei insurecției, acad. Mințe are un punct de vedere deosebit de al multor istorici și opus unor autori occidentali, care consideră că nu fusese fixată o dată precisă. Deși, cum era și normal — arată I. I. Mințe — ziua marii acțiuni nu a fost înregistrată în vreun document, data respectivă era coroborată de conducerea partidului bolșevic cu cea de 20 octombrie. În demonstrația pe care o face, autorul se bazează pe faptul că ziua respectivă fusese inițial fixată pentru deschiderea celui de-al II-lea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie, iar Lenin insista pentru declanșarea insurecției înainte de acest eveniment. În acest sens I. I. Mințe interpretează cuvintele dintr-o scrisoare a lui Lenin cu privire la „... ajunul zilei critice din 20 octombrie...".

Dar, în condițiile în care Guvernul provizoriu a întreprins măsuri de contracarare a pregătirilor revoluționarilor, data insurecției a fost amînată. S-a păstrat, totuși, criteriul coroborării ei cu data ținerii Congresului Sovietelor, deoarece puterea trebuia cucerită înainte de deschiderea congresului. Aceasta pentru ca actul revoluționar să fie legitimat de congres, care să dispună imediat după deschidere de puterea politică necesară. Cum C.C.E. al Sovietelor amînase congresul pentru 25 octombrie, insurecția trebuia să aibă loc puțin înainte de deschiderea lucrărilor acestei adunări.

De altfel, ideea că evenimentele se desfășurau după anumiți termeni stabiliți ne este certificată și de mărturia ziaristului progresist american John Reed. Relatînd o discuție avută la 21 octombrie cu un cunoscut activist bolșevic — Volodarski — ziaristul american arată că acesta i-a expus în modul următor considerațiile lui Lenin: „La 24 octombrie va fi prea devreme. Insurecția trebuie să aibă o bază în întreaga Rusie, iar pînă la 24 nu vor fi sosit încă toți delegații la congres. Pe de altă parte, la 26 octombrie va fi prea tîrziu. În momentul acela congresul va fi organizat, iar un mare corp organizat pășește mai greu la acțiuni rapide și decisive. Trebuie să acționăm la 25 octombrie, ziua deschiderii, astfel încît să-i putem spune: «Iată puterea! Ce veți face cu ea?»"[1].

[1] John Reed, **Zece zile care au zguduit lumea**, Editura Politică, București, 1956, p. 64.

De o parte și de alta a baricadei

Măsurile întreprinse de guvern au obligat partidul bolșevic să amîne insurecția. Dar a amîna nu însemna a renunța; întreaga situație era atît de maturizată pentru o asemenea acțiune, și fuseseră puse în mișcare forțe atît de mari, încît Guvernul provizoriu nu mai era în măsură să zădărnicească insurecția. Erau însă necesare pregătiri mai intense, mobilizarea mai multor forțe și, mai ales, atragerea unei părți cît mai mari din garnizoană etc. Comitetul militar-revoluționar a purces la rezolvarea acestor sarcini. La 20 octombrie, Biroul organizatoric al Comitetului militar-revoluționar (C.M.R.), a prezentat în cadrul unei ședințe plenare închise un raport în care propunea organizarea unui serviciu permanent în legătură cu unitățile militare din oraș și suburbii, a informat despre trimiterea de comisari ai C.M.R. în unitățile garnizoanei și la depozitele militare. C.M.R. a adoptat măsuri de pază în Petrograd, cu scopul de a preîntîmpina acțiunile contrarevoluției; asemenea acțiuni puteau fi prilejuite de faptul că Sfatul uniunii trupelor de cazaci fixase pentru 22 octombrie o „procesiune religioasă". S-a hotărît ca în unități să fie trimiși agitatori care să obțină anularea „procesiunii".

În tot cursul zilei de 20 și a nopții spre 21 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a continuat să trimită comisari la regimente. Pretextul oficial pentru numirea comisarilor era necesitatea apărării Sovietului din Petrograd în fața unui eventual atac al contrarevoluției. În realitate, sarcina lor era de a stabili un control asupra activității comandamentelor, de a izola pe ofițerii și pe adepții Guvernului provizoriu și de a asigura îndeplinirea dispozițiilor Comitetului militar-revoluționar. Comitetului de întreprindere al Uzinei de cartușe din Petrograd i s-a comunicat interzicerea de a se livra car-

tuşe fără semnătura membrilor Comitetului militar-revoluţionar P.E. Lazimir, Dzerjinski şi Antonov-Ovseenko.

„Vom învinge definitiv în cîteva zile!“

La 21 octombrie, Comitetul militar-revoluţionar a ales un birou format din cinci membri: V.A. Antonov-Ovseenko (bolşevic), P.E. Lazimir (eser de stînga), N.I. Podvoiski (bolşevic), A.D. Sadovski (bolşevic), G.N. Suharkov (eser de stînga).

C.M.R. a comunicat lui Polkovnikov, comandantul-şef al Regiunii militare Petrograd, că a numit comisari la toate uzinele şi depozitele de arme şi muniţii şi că a hotărît trimiterea a opt membri ai C.M.R. la Statul major al regiunii în calitate de comisari care să asigure cooperarea şi controlul. Polkovnikov a refuzat să-i primească pe comisari, dar era atît de derutat şi lipsit de încredere în propriile forţe, încît a rugat C.M.R. să trimită o delegaţie pentru tratative.

A doua zi, la 22 octombrie, Comitetul militar-revoluţionar a comunicat soldaţilor garnizoanei nerecunoaşterea comisarilor C.M.R. de către comandamentul Regiunii militare. „Prin aceasta — se spunea în document — comandamentul s-a rupt de garnizoana revoluţionară şi de Sovietul din Petrograd al deputaţilor muncitorilor şi soldaţilor. Rupînd cu garnizoana revoluţionară a Capitalei, comandamentul devine un instrument direct al forţelor contrarevoluţionare“. Declinîndu-şi orice răspundere pentru acţiunile comandamentului Regiunii militare, Comitetul militar-revoluţionar declara: „Soldaţi din Petrograd! 1) Asigurarea ordinii revoluţionare împotriva uneltirilor contrarevoluţiei vă revine vouă sub conducerea Comitetului militar-revoluţionar. 2) Nici o dispoziţie către garnizoană nu este valabilă dacă nu poartă semnătura Comitetului militar-revoluţionar.“

În cursul aceleiaşi zile, Comitetul militar-revoluţionar a convocat pe reprezentanţii tuturor comitetelor de regiment din garnizoană, care au declarat că unităţile nu vor executa decît ordinele semnate de C.M.R. Garnizoana a fost definitiv smulsă din mîinile comandamentului contrarevoluţionar.

Tactica bolşevicilor deruta guvernul. Presa „fixa“ în fiecare zi noi termene ale insurecţiei. Ziarele informau despre „planuri“ închipuite ale bolşevicilor, „trasee“ ale deplasării lor. Toate acestea provocau nervozitate în tabăra şi aşa speriată a contrarevoluţiei. La 20 octombrie, insurecţia nu a avut loc; atunci, a început să se vorbească despre declanşarea ei la 22 octombrie.

Ziua de 22 fusese declarată „Ziua Sovietului din Petrograd“, care urma să fie marcată prin mitinguri şi adunări în cursul cărora trebuiau să fie adunaţi, prin chetă, bani pentru fondul Sovietului.

În aceeaşi zi, urma să aibă loc şi „procesiunea religioasă“. Vîrfurile căzăcimii urmăreau să sperie masele populare printr-o demonstraţie de forţă, reţinîndu-le de la participarea la o eventuală acţiune a bolşevicilor. Dar ele nu ţinuseră cont de starea de spirit a cazacilor de rînd. La 21 octombrie, la consfătuirea pe garnizoană a comitetelor de regimente, reprezentanţii Regimentelor 4 şi 14 de pe Don au declarat că resping insistenţele preoţilor din unităţi şi nu vor lua parte la „procesiune“. Ţinînd cont de starea de spirit a maselor, C.C.E al Sovietelor a recomandat anularea demonstraţiei căzăceşti. Liderii cazacilor au fost nevoiţi să renunţe. Lenin îi scria cu multă satisfacţie lui I.M. Sverdlov: „contramandarea demonstraţiei cazacilor este **o mare victorie. Ura! Să pornim la atac cu toate forţele** şi vom învinge definitiv în cîteva zile!“

De „Ziua Sovietului din Petrograd“, în tot oraşul au avut loc mari mitinguri. Bolşevicii stăpîneau în întregime auditoriul, menşevicii nici nu erau lăsaţi să vorbească. Pretutindeni se adoptau rezoluţii cerînd trecerea puterii în mîinile Sovietelor. La multe mitinguri au luat cuvîntul delegaţi la Congresul II al Sovietelor din Rusia sosiţi deja la Petrograd, ca S.M. Kirov, I.Z. Erman şi alţii, relatînd despre avîntul revoluţionar ce cuprinsese întreaga ţară. Acest lucru le întărea celor din Petrograd convingerea că vor fi sprijiniţi de oamenii muncii din întreaga Rusie. „Ziua Sovietului din Petrograd“ s-a transformat într-o zi a mobilizării şi trecerii în revistă a forţelor revoluţiei. Muncitorii, marinarii, soldaţii Capitalei erau gata de acţiune.

La 23 octombrie, Comitetul militar-revoluţionar a adresat populaţiei Petrogradului un apel în care o informa despre numirea de comisari în unităţile militare şi în punctele cele mai importante din Capitală şi din împrejurimi şi o chema să le acorde acestora tot sprijinul.

Comitetul militar-revoluţionar a luat asupra sa controlul asupra descărcării proviziilor ce soseau pe calea ferată. În scopul luptei împotriva crizei alimentare, comitetele de regiment şi de alte formaţiuni au primit dispoziţia să îndrepte toate forţele la descărcarea trenurilor. Totodată, C.M.R. a întărit paza de la Smolnîi, destinîndu-i unităţile necesare şi stabilind acolo un serviciu permanent al curierilor din partea regimentelor. Au fost luate măsuri pentru a nu permite sosirea de pe front a unor unităţi credincioase Guvernului provizoriu. „Unităţi

militare puteau veni în ajutorul Guvernului provizoriu — scria Podvoiski — numai călcînd peste cadavrele ostaşilor cîtorva regimente, care apărau toate intrările în oraş încă din ziua de 23 octombrie. Nu mai erau regimente, de fapt, ci uniuni de luptători gata de orice sacrificiu pentru a termina cu orice preţ cu odiosul guvern, cu moşierimea şi burghezia".

Un ordin „strict secret"

Între timp, Kerenski, reîntors de pe front, s-a dedicat pregătirii reprimării bolşevicilor. În cadrul unei consfătuiri din 20 octombrie, la care au luat parte ministrul de Război, cel al Afacerilor Interne şi comandantul-şef al Regiunii militare, au fost aprobate o serie de măsuri suplimentare în vederea înăbuşirii insurecţiei. La periferiile oraşului au fost dispuse puternice baraje militare. Spre locurile unde se presupunea că ar fi posibile acţiuni ale maselor au fost trimise patrule şi detaşamente de cavalerie. Paza oraşului a fost încredinţată unităţilor militare în care guvernul avea mai multă încredere. Pentru întărirea punctelor de pază ale Palatului de Iarnă a fost adusă o subunitate de ciclişti. A fost supus unei supravegheri deosebite manejul Mihailovski, unde se afla divizionul de automobile blindate. La Palatul Anicikov au fost trimişi soldaţi şi două sotnii de cazaci. Prin oraş circulau patrule ale Regimentului 9 cavalerie de rezervă şi ale cazacilor.

La 20 octombrie, presa a publicat o informaţie care relata că, la ordinul lui Kerenski, ministrul de Justiţie, P.N. Maliantovici, a cerut procurorului Curţii de apel să emită o nouă dispoziţie pentru arestarea lui Lenin. Referindu-se la ordinul dat de comandantul suprem, procurorul a solicitat comandamentului Regiunii militare să acorde tot sprijinul pentru arestarea lui Lenin.

În noaptea spre 20 octombrie, acest comandament a trimis un ordin către regimentele Brigăzii 2 de gardă. Nu este exclus ca scrisorile lui Lenin, în care el îşi expunea propunerile concrete cu privire la organizarea insurecţiei, să fi ajuns cunoscute comandamentului. În orice caz, ordinul enumera aproape toate acele puncte strategice despre care scrisese Lenin: „Avînd în vedere că obiectivele principale ce urmează a fi cucerite sînt: Palatul de Iarnă, Institutul Smolnîi, Palatul Mariinsk, Palatul Tavriceskii, comandamentul Regiunii militare, Banca de stat, Oficiul de tipărire a actelor de stat, poşta, telegraful şi centrala telefonică, toate eforturile trebuie să fie îndreptate spre menţinerea acestor instituţii în mîinile noastre. Pentru aceasta este necesar ca, ocupînd linia de-a lungul rîului Neva pe de-o parte şi linia canalului inelar şi a Fontancei — pe de alta, să fie oprit orice acces al rebelilor spre partea centrală a oraşului".

Începînd încă cu 13 octombrie, Guvernul provizoriu sublinia în toate comunicatele sale cu privire la pregătirea reprimării „răzmeriţei" că acţionează în contact deplin cu C.C.E. esero-menşevic al Sovietelor.

La 17 octombrie, biroul esero-menşevic al C.C.E. a hotărît amînarea deschiderii Congresului II al Sovietelor pentru 25 octombrie, în loc de 20. C.C.E nu a îndrăznit să anuleze congresul, aşa cum solicita Guvernul provizoriu, deoarece un asemenea act ar fi provocat revolta maselor. Dar planul eserilor şi menşevicilor era simplu — să cîştige timp, să-şi asigure controlul asupra congresului.

La 18 octombrie, C.C.E. esero-menşevic a publicat un apel împotriva unei eventuale insurecţii, iar Centroflotul a lansat şi el avertismente în acest sens. Primarul Petrogradului ameninţa că insurecţia ar întrerupe activitatea de aprovizionare a oraşului cu alimente. În general, s-a recurs la orice — la şantaj, calomnii, ameninţări, pentru a speria masele, a semăna îndoieli şi neîncredere în rîndurile luptătorilor revoluţionari.

În felul acesta, contrarevoluţia luase măsuri atît de serioase împotriva insurecţiei care se pregătea, încît a fi trecut la acţiune într-o zi-două ar fi însemnat a intra în capcana pregătită de adversar.

La 22 octombrie, A.I. Konovalov a aflat că C.M.R. a interzis executarea dispoziţiilor comandamentului Regiunii militare Petrograd dacă ele nu sînt contrasemnate de Comitetul militar-revoluţionar. Konovalov a luat imediat legătura cu Kerenski şi au hotărît anularea deciziei C.M.R. Considerînd că Polkovnikov nu este suficient de ferm, Kerenski a început să dea ordine direct şefului de Stat major al regiunii, generalului I.I. Bagratuni. Acestuia i s-a ordonat să ceară C.M.R. să-şi anuleze decizia, sub ameninţarea că, în caz contrar, se vor lua măsurile cele mai hotărîte. În aceeaşi zi de 22 octombrie, seara, Bagratuni a intrat în legătură cu Statul major al Frontului de Nord şi a dispus să fie pregătite pentru deplasarea la Petrograd o brigadă de infanterie, un regiment de cavalerie şi o baterie de artilerie.

În seara zilei de 23 octombrie, Kerenski a convocat o consfătuire secretă cu comandamentul Regiunii militare Petrograd şi comandanţii brigăzilor din garnizoană. Şeful de Stat major al regiunii, generalul Bagratuni a raportat despre măsurile luate pentru reprimarea insurecţiei. După o dezbatere amplă, planul zdrobirii bolşevicilor a fost adoptat. Fiecare unitate militară a garnizoanei

a primit misiuni concrete. S-a hotărît să se ceară Cartierului general accelerarea trimiterii unor trupe de pe front credincioase guvernului. Toate școlile militare și de iunkeri din Petrograd și împrejurimi au primit ordinul de a se afla în stare de luptă și a trece la acțiune imediat ce li se va comunica. „Operația" de zdrobire a insurecției se preconiza să înceapă prin închiderea ziarelor bolșevice **Rabocii Puti** și **Soldat,** pentru a le lua bolșevicilor posibilitatea de a chema masele la luptă.

Informațiile primite de Comitetul militar-revoluționar cu privire la activitatea din ultimele zile a Guvernului provizoriu demonstrau în mod clar că acesta se pregătea cu multă grabă în vederea înăbușirii acțiunii revoluționare. Iar atunci cînd un soldat din Regimentul „Finlanda" a adus la C.M.R. o copie a unui „ordin strict secret" către regimentele garnizoanei cu privire la măsurile pentru înfrîngerea așteptatei insurecții, a devenit evident că guvernul hotărîse să treacă primul la acțiune.

A permite dușmanului să ia inițiativa însemna a pune în pericol succesul insurecției ce se afla la ordinea zilei și fusese minuțios pregătită. De aceea, Comitetul militar-revoluționar a hotărît să zădărnicească planurile Guvernului provizoriu și, conform celor cerute de Lenin, să înceapă insurecția înainte de deschiderea celui de-al II-lea Congres al Sovietelor din Rusia, adică nu mai tîrziu de 24 octombrie.

Introducere, note și traducere de Vladimir ZAHARESCU

Independența României în documente

„Luni 9/21 mai, dară, s-a petrecut în capitala României un fapt dorit de seculi și care va fi înscris cu litere de aur în analele române.

Ideea pentru care au luptat atîția domni iluștri, atîția mari patrioți și atîtea generațiuni, s-a împlinit."

Astfel comunica cititorilor săi revista Familia *proclamarea independenței de stat a României, într-un articol consacrat istoricei ședințe din 9 mai 1877 a Adunării deputaților din București.*

Relatarea gazetei transilvănene, împreună cu alte 304 documente din anii 1876—1884, este reprodusă în primul volum din seria Independența României. Documente, *publicată de Editura Academiei sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului, a Academiei Republicii Socialiste România, a Institutului de istorie „N. Iorga" și a Academiei de Științe Sociale și Politice. „În cadrul aceleiași serii de mărturii documentare consacrate războiului pentru independență, acestui prim volum intitulat DOCUMENTE ȘI PRESĂ INTERNĂ îi urmează altele două: vol. II (în două părți) CORESPONDENȚĂ DIPLOMATICĂ STRĂINĂ și vol. III, PRESĂ STRĂINĂ. Ele sînt rodul activității de depistare și valorificare a unor noi izvoare, desfășurată mai mulți ani de un larg colectiv de cercetători (coordonator* Ionel Gal, *director general al Arhivelor Statului) în urma căreia tezaurul de documente referitoare la lupta românilor pentru dobîndirea independenței patriei s-a îmbogățit cu noi mărturii, inedite, aduse în țară de Direcția generală a Arhivelor Statului, sub formă de microfilme și xerografii din arhivele fostelor Ministere de Externe din Franța, Anglia, Belgia, Germania, Italia, Austro-Ungaria, Rusia, Statele Unite ale Americii. Acestora li se adaugă extrase din presa internă și externă de epocă, prețioasă sursă de informații referitoare la evenimentele de acum un secol. Din paginile documentelor se conturează tabloul cuprinzător al țării și al oamenilor ei, luptători pe cîmpurile de bătălie sau mobilizați în ample acțiuni de sprijinire a armatei, tablou dinamic în care peste vuietul canonadelor frontului se suprapune activitatea cabinetelor ministeriale și a oficiilor diplomatice, o elocventă imagine a contribuției tuturor românilor la dobîndirea victoriei, marcată deopotrivă de jertfa miilor de ostași, de strădaniile bărbaților politici, de dăruirea tuturor fiilor și fiicelor țării.*

Documentele și articolele reproduse surprind, de cele mai multe ori cu obiectivitate, natura reală a relațiilor țărilor române cu Poarta otomană, statutul lor juridic internațional din a doua jumătate a sec. XIX, eforturile asidui ale diplomației românești pentru înfăptuirea Unirii din 1859 și pentru pregătirea dobîndirii deplinei independențe, însemnătatea pe care au avut-o în acest sens inițiativele cu caracter economic ale statului român modern.

Rapoartele atașaților militari și ale corespondenților de presă străini conțin mărturii grăitoare despre contribuția armatei române la dobîndirea victoriei, subliniind strălucitul eroism al celor care și-au vărsat sîngele pentru independența și suveranitatea patriei și care, așa cum se subliniază într-unul din documente, „nu numai că au dat dovezi strălucite de calitățile lor militare, dar și-au cîștigat și un nume stimat în Europa".

Relatări emoționante reflectă influența puternică a războiului pentru independență asupra populației din Transilvania și Bucovina, acțiunile românilor din aceste provincii pentru sprijinirea luptei fraților lor de peste Carpați.

Numeroase alte documente completează în mod substanțial informațiile cuprinse în lucrările publicate în anii precedenți, cele trei volume de documente constituind prețioase instrumente atît de lucru cît și de informare pentru cercetători, cadre didactice, studenți și elevi, pentru toți cei dornici să cunoască evenimentele de acum o sută de ani.

Ion LĂCUSTĂ

Povestea unui premiu literar:

MONTPELLIER, 1878

La 1 iunie 1878, Iacob Negruzzi scria în revista **Convorbiri literare:** „Griviţa şi Montpellier sînt astăzi două nume nedeslipite şi deopotrivă scumpe românilor, căci reprezintă două victorii strălucite, prin care românii au afirmat dreptul şi voinţa lor de a fi".

Ce izbîndă îi sugera această măgulitoare apreciere?

În anul 1869, la Montpellier luase fiinţă o „Societate a limbilor romanice".

Întrunindu-se la Avignon, în 1875, pentru fixarea definitivă a statutului, felibrii[1] printre care Frédéric Mistral[2], Graziadio Ascoli[3], Charles de Tortoulon[4] şi alţii au hotărît organizarea, în anul 1878, a „Marilor jocuri florale", tradiţională manifestare, datînd de pe vremea romanilor. Ca temă a concursului din 1878 a fost fixat **Cîntecul gintei latine** sau **Cîntecul latinului**; pentru cea mai reuşită, cuprinzătoare şi frumoasă poezie, cîştigătorului urma să-i fie decernată o cupă.

Aflînd din presa vremii despre această întrecere, Vasile Alecsandri a trimis poezia **Cîntecul gintei latine,** considerînd competiţia un bun prilej pentru cunoaşterea ţării şi a poporului nostru peste hotare.

Poetul se afla la Mircești cînd a primit telegrama prin care era anunţat că: „Juriul [...] vă decerne, în unanimitate, premiul pentru **Cîntecul latin**".

Vestea l-a emoţionat profund. „Nu puţin — scria poetul — m-am bucurat de acest triumf, mai cu seamă că el a contribuit a redeştepta simpatiile confraţilor noştri latini pentru ţara noastră". Din motive materiale şi, mai cu seamă, de sănătate, Alecsandri nu a putut răspunde imediat invitaţiei de a merge la Montpellier pentru a fi sărbătorit. La 9 mai 1878, el i-a trimis lui Frédéric Mistral o scrisoare, mulţumindu-i în chip cordial: „Veţi fi, sînt sigur, mai impresionat aflînd că România a tresărit de bucurie văzînd că surorile ei latine îi trimit, sub forma unui succes literar, manifestarea nepreţuită a simpatiei lor, în împrejurările în care se află". Alecsandri se referea la faptul că ţara noastră se găsea în preajma Congresului de pace de la Berlin, prin care României urma să i se recunoască existenţa ca stat independent.

Succesul literar al marelui nostru poet a fost elogios comentat în ţară. Studenţii din Iaşi, printre care Ion şi Gheorghe Nădejde, i-au trimis o telegramă de felicitare în care scriau: „Istoria literaturii noastre vă păstrează pagini de aur". Într-un articol omagial, ziarul **Observatorul,** din 14 iunie, îl numea „regele poeţilor români".

Printre cei care i-au adresat caldele lor felicitări s-au numărat şi oameni simpli, ca acel bărbier care a primit din partea poetului un răspuns glumeţ şi plin de căldură: „Condeiul a primit felicitările briciului şi mulţumesc voios, căci amîndouă ştiu a trage perdaf".

Premierea a avut un deosebit ecou şi peste hotare. Frédéric Mistral a tradus poezia în limba franceză, iar compozitorul italian Marchetti a pus-o pe muzică, **Cîntecul gintei latine** devenind imn al jocurilor florale.

Cu ocazia Congresului literar internaţional, desfăşurat la Londra, între 9-16 iunie 1879, şi prezidat de Victor Hugo, Alecsandri a fost invitat oficial să participe.

Bardul de la Mircești a putut răspunde abia în primăvara anului 1882 invitaţiei de a merge la Montpellier. I s-a făcut o primire sărbătorească. În cinstea lui, au fost organizate, timp de trei zile, serbări, conferinţe, turnee; în toasturile rostite a fost numit un „Victor Hugo al românilor".

La 12 mai 1882, Alecsandri a plecat la Avignon, fiind, de asemenea, primit cu toate onorurile, iar de aici, însoţit de Mistral, a mers în satul Maillane, „reşedinţa de vară" a poetului francez. La despărţire, Mistral i-a oferit cupa şi o fotografie cu dedicaţie pe care Alecsandri a păstrat-o pe masa lui de lucru de la Mircești pînă în ultima clipă a vieţii.

În 1932 cupa a fost donată Academiei Române de Marie Bogdan, fiica poetului. În 1969, odată cu organizarea Muzeului de Istorie a Republicii Socialiste România, ea a intrat în patrimoniul acestuia. Este un splendid obiect de artă, din bronz, înalt de 38 cm, avînd figurată, în basorelief, legenda lui Romulus şi Remus. Deasupra basoreliefului se află o dedicaţie în provensala veche şi o inscripţie în limba latină: **SURGE LUCE** (Înalţă-te la lumină!).

Anca VASILESCU

---

[1] Nume dat, din 1854, poeţilor şi prozatorilor care scriau în dialectul provensal — **n.r.**

[2] Frédéric Mistral (1830-1914), poet francez; a scris mai mult în dialect provensal. Laureat în 1904 al Premiului Nobel — **n.r.**

[3] Graziadio Ascoli (1829-1907); filolog italian, profesor la Academia din Milano. Membru de onoare al Academiei Române (1877) — **n.r.**

[4] Charles de Tortoulon, filozof francez — **n.a.**

SUEZUL DE LA NECHAO LA DARIUS

BERNARD SIMIOT

Suez... Nume propriu de dramatică şi tenace actualitate, tipărit în toate caracterele alfabetelor umane de către zeţarii presei scrise, pronunţat în toate accentele pămîntului de către crainicii şi comentatorii de radio sau televiziune. Nume înşelător de simplu — doar două silabe şi numai patru litere —, sub care se ascund noţiuni multiple, variate şi complexe. În primul rînd, numele:

— unui istm, care datează de mii şi mii de milenii, adică de atunci cînd scoarţa pămîntului s-a vindecat de convulsii, aşternîndu-se definitiv în conturele şi reliefurile ei de astăzi;

— unui port, care datează de secole şi care a servit atît ca popas pelerinilor veniţi la Mecca de peste mări şi ţări, cît şi ca bază navală în luptă pentru supremaţie pe Oceanul Indian;

— unui canal maritim, care datează de exact 108 ani, unind Mediterana cu Marea Roşie pe o lungime de 161 km, o lăţime de 70-125 m şi o adîncime de cel puţin 11 m.

Suez... Un singur nume pentru trei entităţi distincte. Pe care ne-o evocă ei cu prioritate, atunci cînd îl întîlnim izolat, fără nici o precizare însoţitoare? Pe cea mai tînără dintre entităţi. Pe cea care, dacă socotim după categoriile de vîrstă ale istoriei, se află încă în fragedă copilărie: canalul.

De ce această prioritate? Dintr-o frivolă preferinţă pentru recent în dauna străvechiului? Nu. Dintr-un firesc respect pentru o biruinţă abia centenară a omului, **care a materializat** un vis multimilenar al omului.

Ca şi în atîtea alte cazuri, drumul de la năzuinţă pînă la înfăptuire a fost foarte lung, foarte greu şi jalonat de nenumărate eforturi, dezamăgiri, eşecuri şi jertfe. Căci încercarea de a trece puntea dintre posibilitate şi realitatea unui canal navigabil în zona Suezului au făcut-o generaţii de-a rîndul, la cele mai diferite etape de dezvoltare a societăţii umane.

Aceste tentative, mereu repetate, imensa cheltuială de iniţiativă, ingeniozitate şi energie pe care ele au prilejuit-o, formează tema principală a lucrării lui Bernard Simiot, *Suéz—50 siècles d'histoire* (Paris, 1974), lucrare ce urmează a apărea în versiunea românească la Editura Politică, sub titlul *Suez — 50 de secole de istorie*. Mergînd pe filiera marii cronologii, autorul trasează liniile principale de forţă ale evenimentelor care au agitat acest frămîntat teritoriu, placă turnantă între trei continente — Asia, Africa şi Europa.

Pentru a da o imagine a modului cum se deapănă firul celor cincizeci de veacuri de istorie, pasajele care urmează au fost spicuite din primele cinci capitole ale cărţii. Titlul, subtitlurile şi notele aparţin redacţiei Magazin istoric.

La 23 aprilie 1885, primindu-l pe Ferdinand de Lesseps[1] în Academia Franceză, Renan[2] îi spusese creatorului Canalului de Suez, sărbătorit atunci ca un fel de erou al zilelor noastre: „S-ar putea ca vestitele cuvinte «Am venit să vă aduc nu pacea, ci războiul» să vă fi trecut adesea prin minte. Istmul ce a fost tăiat a devenit o strîmtoare, aşadar un cîmp de bătaie. Un singur Bosfor a fost suficient pînă în prezent pentru a crea lumii încurcături. Dumneavoastră aţi creat un al doilea, mult mai important decît primul, căci el nu face numai legătura între două mări închise, ci slujeşte drept coridor de comunicaţie pentru toate mările de pe glob. În cazul unui război maritim, el va prezenta cel mai mare interes, care de care se va întrece să-l ocupe. Aşadar, domnule de Lesseps, aţi marcat locul marilor bătălii ce se vor da în viitor".

Curînd faptele aveau să confere cuvintelor bătrînului sceptic valoarea unei profeţii. În anul 1915, urmărind să taie calea maritimă care lega Anglia de Indii, de unde se aduceau importante materiale strategice, unităţi turceşti au lansat o operaţie în zona canalului, operaţie care a eşuat în ultimul moment. 25 ani mai tîrziu, diviziile blindate ale mareşalului Rommel aveau să se ciocnească trei ani la rînd cu forţele britanice ale lui Wawell şi Montgomery, fiind oprite în cele din urmă la vest de Cairo, în imediata apropiere a oraşului[3].

Aserţiunea lui E. Renan nu era valabilă numai pentru epoca noastră. La fel ar fi putut fi avertizat şi faraonul

Cu aproape 2 000 ani î.e.n., faraonul Sesostris III *a început lucrările de săpare a unui canal...*

egiptean Sesostris[4], cînd a început, cu aproape 2 000 ani î.e.n., lucrările de săpare a unui canal, care să unească cele două mări, lucrări abandonate, apoi reluate, în decursul veacurilor, de faraonul Nechao,[5] Darius[6], Ptolemeu Filadelful [rege al Egiptului între 285 şi 246 î.e.n. — **n. r.**], Traian[7] şi califul Omar.[8]

Timp de 5 000 ani, istmul de Suez şi ansamblul regiunii mediteraneene au fost punctul de întîlnire al istoriei, loc unde s-au încrucişat popoare, idei şi mărfuri, pentru că valea Nilului a oferit numeroase şi admirabile avantaje de ordin fizico-geografic, care au permis înflorirea civilizaţiei egiptene. De asemenea, între Libia şi Golful Persic, Bosfor şi Marea Oman, delta a jucat rolul unei plăci turnante între trei continente: Africa, Europa şi Asia. Aşadar, dl. de Lesseps n-a creat un „nou" Bosfor, spre a încurca treburile oamenilor, ci a dat viaţă celei mai vechi răspîntii a lumii — punct de sudură între trei continente, răscruce a unor mari căi de comunicaţie, creuzet în care s-au topit neamuri şi civilizaţii, loc pe unde s-au revărsat popoare şi armate ale cuceritorilor.

În jurul Africii cu două milenii înaintea lui Vasco da Gama

Întrucît a pierdut bătălia pe continent[9] Nechao concepe un vast plan de exploatare comercială şi maritimă, reluînd vechea idee a faraoni-

---

[1] Vicontele de Lesseps (1805-1894) a înfiinţat Compania internaţională a Canalului de Suez, iar între 1859 şi 1869 a dirijat lucrările de construcţie a acestui canal. Din anul 1879 a fost conducătorul formal al societăţii pe acţiuni pentru construcţia Canalului Panama, care a dat faliment în 1899.

[2] Ernest Renan (1823-1892), scriitor, filozof, istoric, membru al Academiei Franceze. S-a ocupat de istoria limbilor şi a religiilor, lucrările lui confirmînd încrederea în ştiinţă şi convingerile sale raţionaliste.

[3] Vezi despre aceste episoade şi **Magazin istoric**, nr. 6/1967.

[4] Sesostris III, cel mai important faraon al Regatului Mijlociu (1887-1850 î.e.n.).

[5] Faraon egiptean (609-594 î.e.n.) din dinastia 26. A început construcţia unui canal între Nil şi Marea Roşie. Potrivi tradiţiei, din ordinul său, fenicieniti ar fi făcut o călătorie pe mare în jurul Africii.

[6] Darius I (522-486 î.e.n.), rege persan din dinastia Ahemenizilor, organizator al Imperiului persan. A purtat războaie împotriva sciţilor la Dunărea de Jos (514 î.e.n.); a fost înfrînt de atenieni la Maraton (490 î.e.n.).

[7] Împăratul roman Traian a cucerit Babilonul, Ctesifonul şi Seleucia, creînd două provincii noi: Mesopotamia şi Asiria.

[8] Omar I (Omar ibn-al-Khattab), al doilea calif arab (634-644). Învingător asupra persanilor la Qadisya şi Nehavend (641), a cucerit Siria şi Palestina (635-640), iar generalul său, Amr ibn-al-As, Egiptul (642), punînd bazele puterii arabe.

[9] În anul 605 î.e.n., prin bătălia de la Karkemiş, Nabucodonosor II a spulberat speranţele unei dominaţii egiptene în Siria şi Palestina (instaurată efemer prin bătălia de la Megiddo, în anul 608 î.e.n.).

... lucrări abandonate, apoi reluate, în decursul veacurilor, de faraonul Nechao...

lor Sesostris și Seti (1305-1291 î.e.n.): săparea unui canal care să lege Mediterana de Marea Roșie și să deschidă astfel cea mai scurtă, mai sigură și mai ieftină cale de comunicație spre Extremul Orient. Întreprindere vastă, canalul va costa viața a 120 000 muncitori la terasamente (după Herodot) și va fi terminat de Darius — cînd perșii vor ocupa Egiptul. El va permite corăbierilor din răsărit, în lungul răstimp cît vor dura lucrările, să-și transporte mărfurile pînă în deltă, fără transbordare, folosind canalele secundare amenajate între multiplele brațe ale Nilului. În același timp, Nechao lansează o expediție cu misiunea de a naviga în jurul Africii. Pornind din Marea Roșie — cu aproximativ 2 000 ani înaintea lui Vasco da Gama[1] — aceasta ocolește Capul Bunei Speranțe, urcă spre nord, trece prin Strîmtoarea Gibraltar și se înapoiază la punctul de plecare, după ce străbate 13 000 km. Într-un text din Herodot, citim: „După ce a terminat cu săparea canalului care mergea de la Nil în Golful Arabic, el [Nechao] a trimis corăbii cu oameni din Fenicia, poruncindu-le ca, la înapoiere, să treacă pe la Coloanele lui Hercule[2] în Marea Nordică[3]. Cînd venea toamna, ei trăgeau la mal, semănau pămîntul în locul unde se găseau, în fiecare an, în cursul călătoriei și așteptau vremea secerișului. După ce recoltau grîul, porneau din nou pe mare, astfel că, după doi ani, au trecut de Coloanele lui Hercule și, în al treilea an, au ajuns în Egipt. Ei povesteau, ceea ce eu nu cred, dar alții o pot face că, în timpul călătoriei, **«au avut soarele pe dreapta»**". Acest ultim detaliu conferă o oarecare verosimilitate relatării lui Herodot. Într-adevăr, ocolind Africa pe la sud, corăbierii lui Nechao navighează de la est la vest, văzînd, așadar, soarele — în mișcarea sa de revoluție — de dimineața pînă seara pe partea dreaptă.

Planul egiptean presupunea constituirea unei puternice flote comerciale și militare, capabilă să supravegheze cele două frontiere maritime ale țării. În anii următori, sînt lansate comenzi la corintieni, specializați în construirea trierelor[4] cu trei rînduri de vîslași, și se deschid noi șantiere navale, făcîndu-se apel la mîna de lucru din afară. La scurt timp, muncitorii străini devin atît de numeroși, încît autori-

... de regele Darius *și...*

tățile hotărăsc să întemeieze un nou oraș, Neucratis, care va fi rezervat grecilor, spre a se evita ciocnirile cu populația egipteană, cel puțin rezervată, dacă nu xenofobă, în fața valului de oameni care au năvălit în deltă. Neucratis devine repede o cetate industrială unde se topesc bronzul și fierul; o cetate a negoțului, unde produsele din Ionia[5] (lemn, covoare, stofe, metale) sînt schimbate pe cele din Egipt sau din Arabia (grîu, papirus, in, cînepă, sare, piatră acră); o cetate a plăcerilor, o cetate a întîlnirilor intelectuale, la care vin Esop,[6] Tales[7], Solon[8] și Pitagora[9]. Neucratis e o prefigurare a Alexandriei[10].

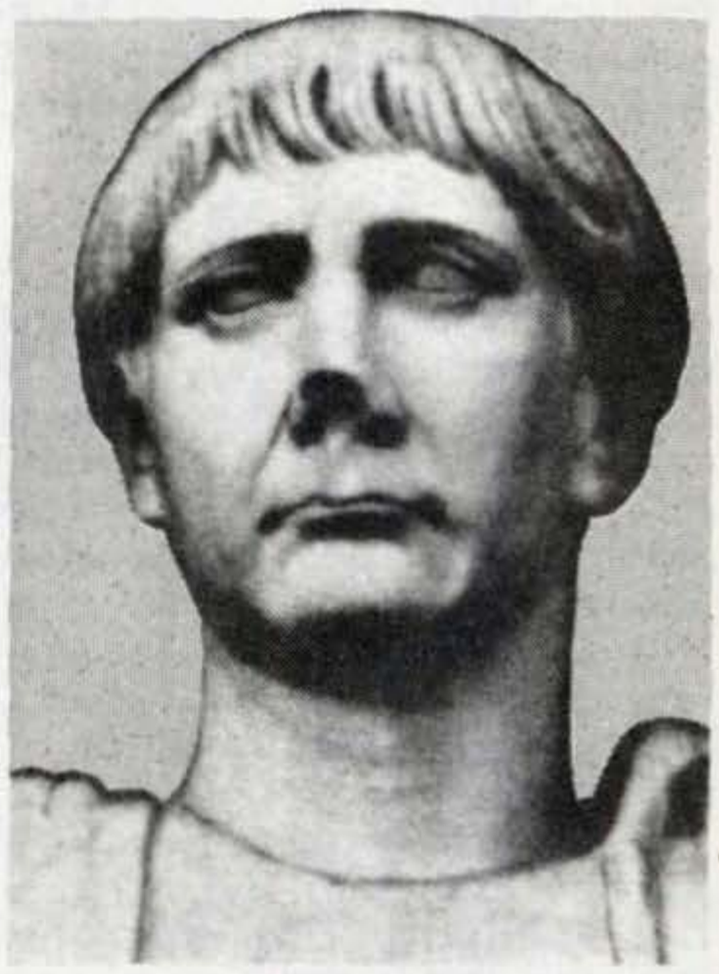

... împăratul roman Traian, *cel care a unit destinele Daciei cu ale Romei*

Marele rege cucerește delta

Lupta între calea maritimă și calea terestră a Occidentului spre Indii începe. În timp ce primele nave egiptene coboară prin Marea Roșie și întîlnesc în diferite puncte ale coastei arabe, sau și mai departe, corăbii cu pînze venite din Extremul Orient, caravanele chaldeene, care au încheiat între ele acorduri comerciale pentru a-și deschide piețele lumii grecești, fac naveta între Golful Persic și Mesopotamia, Lidia și Marea Neagră, folosind o rețea rutieră, cu corpuri de gardă și cu

---

[1] Navigator și explorator portughez (c. 1469-1524). A descoperit calea maritimă spre India. Vezi și **Magazin istoric**, nr. 1/1969.

[2] Gibraltar.

[3] Marea Mediterană.

[4] Un soi de galere — **n.t.**

[5] Denumire dată în antichitate coastei apusene a Asiei Mici și insulelor învecinate din Marea Egee.

[6] Fabulist grec (c. 620-c. 560 î.e.n.), originar din Asia Mică.

[7] Tales din Milet (c. 624-c. 546 î.e.n.), filozof materialist și matematician grec.

[8] Om de stat atenian (c. 640-c. 558 î.e.n.), considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei antice.

[9] Matematician, om politic și filozof grec (c. 580-c. 500 î.e.n.).

[10] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1976.

hanuri, cuprinsă între Babilon şi Sardes[1].

Instalat în trei capitale — Susa[2], Sardes şi Babilon[3] — Cyrus are nevoie să controleze navigaţia între Marea Roşie şi Mediterana; de-abia după ce va realiza şi acest obiectiv, va fi stăpînul absolut, pe uscat şi pe mare, al drumului spre Indii. În Egipt, faraonii Psammetic (I, şi III) încearcă să încheie pacte militare de apărare cu Cresus (regele Lidiei) sau Polycrat (tiranul Insulei Samos), a cărui sută de corăbii, aliate cu cele de care dispune Amasis[4], ar putea stăvili o debarcare în deltă, dar Cyrus le-o ia înainte, aplicînd cu multă pricepere şi simultan o politică bazată pe generozitate şi totodată pe forţă armată, pe liberalism şi autoritate, pe farmecul personal şi puterea banului, combinaţie subtilă şi eficace, în faţa căreia nu aveau să reziste nici trupele, nici conştiinţele inamicilor săi. Cyrus reuşeşte să ia de soţie pe o fiică a faraonului, să mituiască pe marinarii lui Polycrat şi pe şefii mercenarilor lui Amasis şi să se împace cu partidul aristocratic din Memphis. Izolat, Egiptul pierde. Cambyses, fiul lui Cyrus[5] porneşte la cucerirea acestui stat, pe care o pregăteşte cu cea mai mare grijă, continuînd încercuirea diplomatică şi corupţia începută de tatăl său. El creează o reţea de agenţi secreţi, negociază cu arabii instalarea unor mari rezervoare legate între ele printr-o ţeavă lungă, confecţionată din piei de vită cusute una de cealaltă, trasînd astfel primul **pipeline** [conductor — engl.] care a străbătut deşertul. Totul fiind gata, nu mai aşteaptă decît o ocazie favorabilă pentru a declanşa ofensiva: i-o furnizează moartea faraonului Amasis, căruia îi urmează un fiu curajos, dar fără pondere politică. Cambyses atacă pe mare şi pe uscat. Frontul maritim cedează numaidecît, căci amiralul flotei egiptene, Ugiahorresne, abandonează lupta; forţele de uscat sînt încercuite, întrucît generalul lor, Phanes din Halicarnas, a indicat inamicului punctele slabe din dispozitivul său.

Învingător, Cambyses înţelege repede importanţa geostrategică a Egiptului. El ajunge stăpîn pe visul pe care n-a putut să-l întrupeze nici Tutmosis[6], nici Ramses[7], nici Assurbanipal[8] şi nici Nabucodonosor. El domină un imens imperiu, care se întinde de la Golful Persic la Marea Neagră şi din Iran la cataracta întîi a Nilului. Vrînd să meargă şi mai departe, încearcă o expediţie nefericită spre Etiopia, care eşuează în nisipuri; proiectează apoi o lovitură împotriva Cartaginei, dar se loveşte de refuzul marinarilor fenicieni, care nu vor să lupte împotriva fraţilor lor. Presimte el oare vasta organizare necesitată de aparatul unei economii imperiale, pe care o va realiza Darius? Este lovit dintr-o dată de acea megalomanie sîngeroasă asupra căreia insistă mult Herodot? După ce stă şase ani în Egipt, Cambyses trebuie să se reîntoarcă în Asia, unde tronul îi este ameninţat. Moare acolo asasinat, dar, potrivit legendei, soarta, ajutată în taină de o mînă dibace, desemnează de îndată pe unul dintre cei şapte candidaţi la tron.

„Am dat poruncă să se sape acest canal“

Acest candidat este Darius. El se dezvăluie imediat ca un mare administrator, împărţindu-şi imensul imperiu în 20 provincii, în care este instalat cîte un satrap, un fel de vicerege, ajutat de un prefect de poliţie, de un comandant militar şi de un cabinet numeros, ai cărui membri sînt nişte **missi dominici**[9], însărcinaţi, ocazional, să controleze gestiunea guvernatorilor. Sarcina principală a satrapului constă în a reprezenta pe rege şi, în primul rînd, a percepe tributul pe care fiecare popor cucerit trebuie să-l verse în metal preţios: adică 10% din venitul funciar. Procentul este convenabil dacă îl raportăm la cheltuielile imperiale impuse de întreţinerea unei mari armate, de bugetul lucrărilor publice, de deschiderea unor drumuri, care străbat provinciile, de întreţinerea arterei vitale de 2 400 km care leagă Sardes de Susa — şi e parcursă în opt zile de caii de poştă[10] ai regelui — dar, mai ales, de redeschiderea marilor şantiere ale Canalului de Suez, a cărui construcţie a început-o faraonul Nechao. Darius încasează sume enorme, dar nu le risipeşte, cu tot luxul nemaipomenit de la curtea sa. Urmaşii săi nu vor servi cu toţii atît de conştiincios statul, dar nici nu vor izbuti să secătuiască bogăţiile adunate, astfel că Alexandru cel Mare va găsi la Susa 180 000 talanţi de argint. Deşi se închină lui Ormuzd[11] în Persia, zeului Amon[12] în Egipt şi lui Marduk[13] în Babilon, el duce cu înţelepciune o politică anticlericală, supunînd templele administraţiei civile şi pretinzînd ca veniturile lor să fie vărsate vistieriei. La Memphis, amiralul Ugiahorresne, care a ajuns vice-rege pentru că a predat flota egipteană lui Cambyses, apare ca un legiuitor mai bun decît comandant de oşti şi publică un soi de cod civil în care sînt retopite legile esenţiale promulgate de vechii

(Continuare în p. 60)

[1] Vechea capitală a Lidiei, astăzi oraşul Sart din Turcia.

[2] Oraş în Persia antică, capitala Elamului.

[3] Persepolis, oraş rezidenţial, va fi construit de Darius.

[4] Faraonul Amasis (568-525 î.e.n.), fost general al faraonului Apries (588-568 î.e.n.) căruia i-a uzurpat domnia.

[5] Este vorba despre Cambyses II (530-522 î.e.n.) şi Cyrus II (559-530 î.e.n.). Vezi şi **Magazin istoric**, nr. 10/1971.

[6] Tutmosis III (1468-1436 î.e.n.).

[7] Ramses II (1290-1224 î.e.n.).

[8] Rege al Asiriei (668-626 î.e.n.). A cucerit temporar Egiptul şi Elamul.

[9] Trimişii stăpînului (lat.). Agenţi creaţi de Carol cel Mare, regele Franţei, care mergeau doi cîte doi, un cleric şi un laic, pentru a inspecta provinciile. Prin extensia sensului, reprezentanţi ai stăpînirii — **n.t.**

[10] Medie care va fi atinsă de curierii lui Napoleon în timpul războiului din Spania şi al campaniei din Rusia.

[11] Denumirea greacă, mai cunoscută, a lui Ahuramazda, principiul binelui, al luminii, opus lui Ahriman (Angra Mainyu), principiul răului, al întunericului, din vechea religie persană.

[12] Patronul Tebei.

[13] Zeul suprem în mitologia babiloniană.

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMNĂRI POLITICE (IV)

Evenimentele din acele ultime luni de pace din primăvara şi vara anului 1939 au trezit, rînd pe rînd, în opinia publică mondială speranţe şi deziluzii, după cum se înfiripau şi se destrămau perspectivele de zăgăzuire a agresiunii fasciste printr-o relansare în ceasul al doisprezecelea a politicii de securitate colectivă. Este adevărat însă că incapacitatea marilor puteri nefasciste de a depăşi contradicţiile dintre ele şi a găsi un limbaj comun, noile compromisuri, înţelegeri şi pacte nefaste încheiate cu Reichul nazist au redus rapid speranţele şi au sporit deziluziile, transformîndu-le, pînă la urmă, în deznădejde. La 1 septembrie 1939, odată cu invadarea Poloniei de către Wehrmacht, omenirea a fost aruncată în cea mai cumplită conflagraţie din cîte trăise pînă atunci.

Ce politică a promovat România în preajma declanşării celui de-al doilea război mondial?

Asemenea altor state mici şi mijlocii care erau grav ameninţate de Germania hitleristă şi de partenerii ei revizionişti, ţara noastră a acţionat şi în perioada aceea zbuciumată pentru a-şi salva independenţa şi integritatea, bizuindu-se atît pe propria-i capacitate de ripostă, cît şi pe eventualul sprijin al aliaţilor occidentali. Guvernul prezidat de Armand Călinescu a accelerat lucrările de fortificaţii la frontierele ameninţate, a adoptat noi măsuri pentru instruirea şi dotarea armatei şi, mai ales, a intensificat contactele cu puterile prietene în scopul concretizării unor planuri de apărare comune. Şi dacă politica guvernului din Bucureşti a devenit extrem de prudentă, evenimentele care au precedat nemijlocit declanşarea războiului au dovedit cît de justificată a fost această orientare. Complexitatea evenimentelor a pus guvernul român în faţa unor situaţii extrem de dificile. El şi-a menţinut poziţiile favorabile alianţei franco-engleze şi a continuat politica de bună vecinătate cu U.R.S.S., dar în situaţia în care marii săi aliaţi occidentali nu-i dădeau siguranţa unei acţiuni hotărîte antihitleriste, a fost constrîns să încerce să tempereze presiunile tot mai insistente ale celui de-al treilea Reich prin concesii pe tărîm economic. Tratatul economic cu Germania nu a schimbat însă orientarea politicii externe româneşti. De altfel, aşa cum nota Armand Călinescu, guvernul român nu dorise decît „să cîştige timp şi unele avantagii economice" şi nicidecum a se „apropia politiceşte de Germania". Cititorii vor găsi în fragmentele din însemnările lui Armand Călinescu pe care le publicăm în acest număr o serie de atestări ale situaţiei deosebit de complexe căreia a trebuit să-i facă faţă guvernul român de atunci. Reamintesc că aceste note nu au fost destinate publicării şi, în consecinţă, ele exprimă preocupările cele mai intime ale fostului premier român în privinţa politicii pe care acesta a promovat-o. Reţin atenţia, îndeosebi, pasajele referitoare la tentativele guvernului român de a-şi acorda politica la orientarea generală a puterilor aliate şi de a realiza, direct sau prin intermediul Turciei, o apropiere de Uniunea Sovietică[1]. Se poate aprecia, fără teama de a greşi, că unele elemente ale orientării externe româneşti din primăvara şi vara anului 1939 — în primul rînd poziţia faţă de marea vecină de la răsărit — se înscriu în multe privinţe pe coordonatele binecunoscute ale politicii titulesciene. Armand Călinescu a avut un rol esenţial în fundamentarea şi promovarea acestei politici.

Dinamica situaţiei internaţionale — mai întîi confuză, apoi marcată de grave şi nefireşti răsturnări în raporturile dintre marile puteri — a anulat, în preajma declanşării războiului, eforturile României şi i-a accentuat izolarea. O etapă importantă în procesul dislocării ei din sistemul vechilor alianţe se consumase.

Al. Gh. SAVU

[1] Vezi detalii în lucrarea lui Cristian Popişteanu, **România şi Antanta Balcanică.**

1939

1 aprilie

La rege pentru chestii de politică externă. Gafencu comunică nota verbală franco-engleză prin care ni se propune o declaraţie de garanţie[2], în cazul cînd noi ne-am apăra cu armele împotriva unui atac direct, penetraţie economică, subminări provocate intern sau mobilizări în jurul nostru. Ni se cere să întindem „erga omnes" alianţa cu Polonia. Nu e vorba de pact de asistenţă mutuală. Regele a primit şi el vizita lui Hoare care i-a spus acelaşi lucru, vorbindu-i şi de posibilitatea distrugerii sondelor de petrol în caz de primejdia unei invazii. Un expert ar fi aici. Regele a răspuns că vrea să cunoască în ce ar consta sprijinul, să ne dea armament şi să discutăm despăgubirile financiare.

Gafencu comentează nota cu oarecare rezervă, întrucît nu ştie ce va face Polonia şi nu vrea să provocăm Germania.

Eu expun astfel punctul de vedere:

Mai întîi, este sigur că în cazul unui război general noi vom merge cu Anglia, fiindcă acolo va fi victoria şi aşa e şi sentimentul public. Cei ce au fost la concentrare acum au constatat acelaşi spirit în armată.

Regele: Da.

Eu: Ţin să spun că dacă am făcut acordul economic cu Germania, a fost pentru a cîştiga timp şi unele avantagii economice, nu pentru a ne apropia politiceşte de Germania.

[2] Franţa şi Anglia acordau garanţii unilaterale privind frontierele României (declaraţia a fost făcută publică la 13 aprilie 1939).

Regele: Da.

Eu: Acum propunerea anglo-franceză mi se pare foarte bună în principiu. Aş dori însă să ni se precizeze în ce va consta ajutorul şi apoi Polonia să se angajeze hotărît în contra Ungariei.

Regele e de acord şi se decide să răspundem în acest sens.

Se discută apoi asupra tratativelor cu Ungaria[1]*. Eu avusesem un dezacord cu Gafencu, el fiind pentru metodă lentă, eu cerînd o bruscare. Am nevoie de un succes de prestigiu spre a putea demobiliza. Costă o jumătate miliard pe lună şi s-au retras 6 miliarde [din] depozite. Regele aprobă propunerea mea să se ceară ungurilor o declaraţie de neagresiune asupra frontariilor noastre sau semnarea protocolului de la Bled*[2]*.*

Se discută vizita lui Gafencu la Berlin, pe care regele vrea să o evite. Decidem să se anunţe că Gafencu va vizita şi alte capitale.

Rămîn apoi singur în audienţă. Regele foarte bine dispus. Discutăm asupra condiţiilor mobilizării [...]. Aveam nevoie de această atmosferă, întrucît mă temeam ca nu cumva schimbarea situaţiei internaţionale să nu-l determine la o schimbare internă.

6 aprilie

În inspecţie cu regele pe frontiera de vest[3]*. Trupele, în genere, bine. Sînt însă şi multe lipsuri. În tren, la înapoiere, discutăm situaţia. Propun şi R[egele] admite: 1) Gafencu să meargă la Istanbul pentru a se înţelege cu Saracioglu*[4]*; 2) Creţeanu [să plece în] misiune specială la Paris şi Londra spre a sonda situaţia reală după vizita lui Beck*[5] *şi a da asigurări că în caz de război vom merge cu Anglia şi Franţa; 3) împingem trupele în apropiere de frontieră şi dispunem să se întărească.*

9 aprilie

Regele mă cheamă la dejun. După masă discutăm din nou. Examinăm şi eventualitatea evacuării aurului B[ăncii] N[aţionale]. El e pentru trimiterea în America. Vorbim despre Iugoslavia şi pr[inţul] Paul, pe care îl crede foarte fricos.

Văd pe Hoare, care îmi spune că garantarea noastră prevede şi „integritatea" şi în contra Ungariei. El s-a convins de reaua credinţă a acestora, de aceea nu a mai insistat la demobilizare. Îmi cere să văd pe fostul ataşat militar englez pentru a discuta distrugerea puţurilor de petrol în caz de atac bruscat cu motorizaţi sau trupe aeriene. Cer despăgubiri. De acord.

Vine Thierry[6] *care crede că nu se poate face nimic cu Iugoslavia. Stoiadinovici*[7] *intenţionează o lovitură de stat spre a se reface dictator şi a merge cu Germania.*

11 aprilie

Lungă întrevedere, la Gafencu, cu Tătărescu şi Franassovici. E de acord cu politica ce am făcut noi. Nu trebuie să demobilizăm. Să căutăm a obţine şi de la Germania declaraţie de garanţie. Să facem şi cu polonezii acordul.

Urdăreanu mă întreabă dacă să-l primească la Balcic pe Tătărescu. Răspund: da. Propun să se adune consilierii regali spre a le lua părerea asupra tratativelor ce va duce Gafencu în călătoria sa[8]*.*

Creţeanu telegrafiază de la Paris că Daladier[9] *ar primi propunerea noastră de a ni se da asigurarea independent de Polonia.*

Fabricius sugerează să demobilizăm. Vorbeşte de o garanţie ce ne-ar da chiar Germania. Va cere-o la Berlin.

13 aprilie

Regele se întoarce precipitat de la Balcic. Conferinţă la Palat de la 9 pînă la 2 noaptea. Mai întîi la Gafencu, apoi numai regele, cu mine şi Urdăreanu. Aceştia fac o expunere foarte pesimistă, cerînd neutralitate şi satisfacerea germanilor. Nu e satisfăcut de declaraţia anglo-franceză (care se produsese în aceeaşi zi), care ar provoca pe germani.

Combat. Spun: Sînt convins că vor învinge anglo-francezii. O doresc, fiindcă cu nemţii, chiar dacă am fi alături, am fi subjugaţi economiceşte, şi poate şi politiceşte.

Regele complet de acord cu mine [...]

[După un scurt rezumat al discuţiilor purtate în cadrul unui Consiliu de coroană convocat la 15 aprilie 1939 şi care aprobă linia diplomatică susţinută de guvern, Armand Călinescu notează:]

Regele mă priveşte apoi îndelung. E foarte satisfăcut.

Dimineaţa dasem comunicatul pentru demobilizare.

Lungă audienţă, împreună cu Gafencu, la rege pentru instrucţiuni în vederea călătoriei [....]

Raporturile cu Rusia, la fel cu declaraţia făcută de rege lui Hitler: „Nu vor trece ruşii peste noi, dar pact contra lor nu pot să fac, pentru că sînt vecini şi îi provoc".

Întîlnirea cu Beck să susţină că tratatul nostru este „erga-omnes".

La Paris şi Londra să spună că sîntem foarte recunoscători de garanţiile date, dar fără posibilitate de rezistenţă nu facem nimic. Trebuie să fim ajutaţi cu armament. Să nu provocăm, spre a nu fi noi atacaţi întîi. E în interesul aliaţilor să intervenim mai tîrziu. Să le spună că deschiderea unor chestii teritoriale în acest moment ar ruina

---

[1] Aceste tratative vizau, în concepţia guvernului român, încheierea unui tratat de neagresiune; datorită poziţiei lor revizioniste şi sub acoperirea manevrelor **Reich**-ului nazist, cercurile reacţionare din Ungaria au respins însă pînă la urmă ofertele paşnice şi de bunăvecinătate venite de la Bucureşti.

[2] În august 1938, la Bled (Iugoslavia) s-a perfectat textul unui protocol vizînd relaţiile dintre statele Micii Înţelegeri şi Ungaria, care în esenţă era sinonim cu un tratat de neagresiune.

[3] Aşa cum rezultă şi din documentele conservate în arhivele noastre militare, principalele măsuri de apărare luate de factorii responsabili în vremea aceea vizau această zonă a ţării, cea mai ameninţată de agresiunea externă.

[4] Sükrü Saracioglu (1881-1953), ministru de Externe al Turciei.

[5] Joseph Beck (1894-1944), ministru de Externe al Poloniei.

[6] Adrien Thierry (1885-1961), diplomat francez, ministrul Franţei la Bucureşti.

[7] Milan Stoiadinovici (1888-1961), ca prim-ministru şi ministru de Externe al Iugoslaviei (1935-1939) a promovat o politică de apropiere de puterile Axei.

[8] În a doua jumătate a lunii aprilie şi începutul lui mai 1939, Gafencu a efectuat un lung turneu diplomatic la Berlin, Roma, Bruxelles, Paris, Londra, Varşovia şi Belgrad; din documentele vremii şi din memoriile sale rezultă că aceste vizite au avut un caracter de sondaj şi informare diplomatică.

[9] Edouard Daladier (1884-1970) – om de stat francez, preşedinte al Consiliului de Miniştri (1938-martie 1940).

întreaga noastră politică. Să precizeze chestia integrității.

24 aprilie

Expun pe larg M[aiestății] Sale punctul meu de vedere asupra situației. Mi se pare că se desemnează din ce în ce mai mult lupta între grupul franco-englez și cel italo-german. Luare de poziții *Franco-englezii vor să constituie un pact la răsărit cu Polonia, România, Bulgaria, Grecia, Turcia și U.R.S.S. Italia-Germania vrea să întărească și să lărgească* poziții centrale: *Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Albania.*

Nu se poate preciza dacă vor încerca să mai împingă spre răsărit, asmuțind Ungaria și Bulgaria asupra României, sau vor încerca să obțină neutralitatea aici și se vor întoarce cu toată greutatea spre apus, în Mediterană. În orice caz am sentimentul din ce în ce mai mult că nu vom scăpa de încăierare. Situația noastră e grea, deoarece avem părți slabe și la apus, și la răsărit, și la sud. Poziția de neutralitate e bună spre a nu provoca noi și spre a fi siguri că nu vom rămîne singuri în luptă. În ceasul cînd se va declanșa însă lupta de alții, cum cred că decisiva va fi a Franței-Angliei, nu putem să ne găsim în altă parte. De altfel, nu am mai avea nici o parte acoperită, nici posibilitatea de aprovizionare altfel.

Este o fatalitate istorică. Sînt optimist. Neamul acesta a rezistat mult, va rezista și acum. A fost dat generației noastre să suporte amîndouă golurile.

Dacă sînt optimist, nu înseamnă însă că nu trebuie să ne deschidem bine ochii și să nu fim foarte atenți.

Pentru Coroană este indispensabil să se găsească pe linia de gîndire și de simțire a poporului. În această comunicare poate și să se bucure și să sufere în comun.

Politica internă din ultimul an a fost salvatoare. Ea a asigurat o libertate de decizie a nației, fără teroare din afară. Am rezistat bine grație acestui fapt [...].

Fără a schimba cu o iotă linia actuală de mentalitate, față de eventualitatea plecării Iugoslaviei și de perspectiva unei presiuni bulgare trebuie să studiem — nu putem lupta pe toate fronturile — și o nouă ipoteză.

Eu cred că ea ar fi următoarea:

1) pe lîngă garanțiile Franței și Angliei să obținem o siguranță cu U.R.S.S. și Bulgaria;

2) dacă U.R.S.S. ne recunoaște definitiv Basarabia și ne ajută împotriva Ungariei;

3) dacă cu Bulgaria am putea face un pact de amiciție perpetuă [...].

E o dificultate: Polonia; bănuesc însă că, supli cum sînt, polonezii — [în] fața presiunei germane — vor lua și ei legătura cu Sovietele, cum au mai avut.

Ca metodă nu ar trebui tratative directe, ci un arbitraj anglo-rus, care ar și garanta întreaga operațiune. S-ar urma foarte discret [...].

27 aprilie

Discuție cam vie cu E. Urdăreanu, care manifestă sentimente germanofile. Spune că nu e de acord cu politica guvernului și a regelui [...].

august

Înainte de a pleca regele pe croazieră[1] am avut o lungă conversație cu Urdăreanu, în care i-am atras atenția că economicul în mîinile liberalilor și unele tendințe de acaparare a bunurilor statului sînt de natură să devie focarul de agitație opozițională [...].

1. VIII

Incident de frontieră cu ungurii [...].

Telegrafiez Rex și ne autorizăm a cumpăra pielărie din Rusia. Ar fi un început de relații comerciale care ar prinde bine în viitor. Aprobă.

8. VIII

Merg la Ploiești, Sinaia și Brașov pentru inspecția fabricelor de armament. Sînt chemat noaptea înapoi. Gafencu primit știri proaste prin prințul [Victor] de Wied. Ministrul Belgiei comunică că regele Leopold vrea să trimită imediat un emisar regelui Carol, cu o scrisoare.

[1] Croaziera — în Mările Neagră, Marmara și Egee — a avut, oficial, un caracter de agrement; de fapt, regele a purtat tratative secrete cu cercurile conducătoare turcești și grecești vizînd coordonarea politicii lor externe.

Întors la București. Trimit Rex o telegramă spre a-l ruga să se înapoieze, dată fiind situația.

La Marele Stat Major iau diferite măsuri pentru întărirea apărării.

Însărcinatul cu afaceri englez vine să-mi vorbească despre distrugerea puțurilor de petrol. Spun da, dar cer compensații. El îmi răspunde că guvernul englez e de acord în principiu. Cer să negocieze...[2]

[Telegrama — descoperită printre însemnările nedatate ale lui Armand Călinescu, avea următorul cuprins]:

„Urdăreanu

«Luceafărul[3]*»*

Te rog să fii bun a comunica Maiestății Sale, în forma ce vei socoti mai potrivită, următoarele:

1) Situațiunea internațională devine pe zi [ce trece] mai serioasă.

Comunicările lui [Radu] Crutescu [ministrul român la Berlin], informațiile aduse de principele [Victor] de Wied din cercurile militare germane, știrile aduse de călătorii particulari confirmă concentrări masive spre răsărit. Versiunea unui atac în sud-est pentru petrol este tot mai acreditată. Firește, păstrăm cel mai desăvîrșit calm.

Îmi permit totuși să exprim părerea că, spre a nu fi surprinși de evenimente, ar fi bine dacă Maiestatea Sa ar putea fi în țară înainte de 20 august; nu fără regretul de a turbura odihna necesară Maiestății Sale exprim această opiniune.

2) În împrejurările de astăzi socotesc cu atît mai necesar ca Maiestatea Sa să vadă pe prezidentul țării aliate. Cu acest prilej s-ar preciza încă colaborarea noastră. David Popescu se găsește acolo pentru discuțiunile cunoscute.

3) Cu cît situația se încordează și conversațiile militare de la Moscova pot duce la un rezultat pozitiv, este necesar să limpezim raporturile noastre cu vecinul de la răsărit. Eventuala acțiune militară a Sovietelor ne-ar crea o poziție delicată. În ajunul războaielor din 1877 și 1916, România a avut ca primă preocupare asemenea limpezire.

[2] Lipsă în text.
[3] Nava pe care călătorea regele.

Experiența trecutului ne impune cu atît mai mult această grijă.

Încercarea unei asemenea limpeziri este astăzi urgentă și ea nu s-ar putea face în forma dorită de noi decît prin mijlocirea Turciei.

Ar fi bine ca în întrevederea amintită Maiestatea Sa să pună problema cum va socoti mai nimerit; numirea unui ministru la București este necesară.

4) De acord cu Gafencu, îmi permit a face următoarea sugestie.

Declarațiile României din martie că se va apăra au avut darul de a înfrîna atunci agresiunea proectată.

S-ar putea repeta astăzi o declarațiune cu un prilej oarecare, de pildă serbările Marinei, că România e o țară pacifică, dorește relații comerciale cu toată lumea și convențiile încheiate dovedesc sinceritatea ei. Dar dacă va fi atacată se va apăra și pentru independența ei va sacrifica orice! Dacă va fi atacată spre a i se lua cu forța bogățiile ei, în special petrolul poate fi luat, apoi atunci România nu va ezita să distrugă puțurile ce are.

Un asemenea avertisment ar da de gîndit Germaniei, reținînd-o poate de la o agresiune, care ar deveni în scopul ei inutilă și în orice caz ar ridica încă prestigiul țării".

9. VIII

Însărcinatul cu afaceri englez predă lui Gafencu un aide-memoriu în care susține revendicările teritoriale ungare. Reacționăm violent. Informăm și pe francezi. Englezii par impresionați și vorbesc de retragerea actului. Mă gîndesc să demisionez pe această chestiune.

12. VIII

Rex se înapoiază. Lungi audiențe în care expunem situația[...].

13. VIII

Se întoarce general D. Popescu, col. Leonida de la Ankara, unde i-am trimis să ne pună de acord cu Statul Major Turc. Înapoiați cu rezultate foarte bune. Turcii vor aduce 200 batalioane în Tracia și au ca obiectiv scoaterea din luptă a Bulgariei [...].

14. VIII

Conferință la Cotroceni pentru înarmare. Suveranul citește raportul istoric. M[aiestatea] Sa, pe cale de întrerupere, la cap[itolul] destindere internă spune: „Acesta e marele merit al lui Tătărescu!" [...].

Propun să se admită să se examineze dotarea artileriei cu tun nou de cîmp.

16. VIII

Englezii aduc un răspuns, care mi se pare satisfăcător, deși este în parte retractar. Thierry și Gafencu la mine. Ambasadorul îmi vorbește din nou de petrol (distrugerea sondelor). Mă plîng hotărît împotriva atitudinei Londrei. Îmi dă dreptate și pretinde că Bonnet[1] ar fi intervenit la Londra.

Conferință la Cotroceni cu M[aiestatea] Sa, Gafencu, Tilea, eu. Atrag atenția asupra seriozității situației, mai ales că ne îndreptăm spre o conferință internațională. Sîntem datori a clarifica cu englezii și cerem prințului Paul (care ar fi vorbit englezilor despre neînțelegerile noastre cu ungurii) să pună la punct și să inițiem o acțiune de garanție reciprocă, în cadrul alianțelor existente, pentru frontierele statelor. M[aiestatea] Sa e de acord: de ce să facem noi sacrificii și să nu facă chiar englezii (colonii). Propune pe Vaida să meargă într-o misiune specială la Londra, ca ardelean [...].

19. VIII

Englezii ne dau satisfacție.

21. VIII

Audiență la Rex. Vorbesc de demersul franco-englez la Varșovia, cerînd trecerea trupelor ruse pe teritoriul polon. Spun că probabil ni se va pune și nouă chestiunea. Regele: vom răspunde că aceasta se va vedea cînd va fi război[2] [...].

Goering a răspuns la invitație[3] mai repede de a veni la o vînătoare 23 octombrie. Curios! În vremea aceasta, nemții caută să ridice cît mai mult petrol și, pentru a ne presa, opresc transportul de arme.

22. VIII

Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic [...]. Mă gîndesc să prezint demisia, spre a înlesni o mai largă concentrare.

Merg cu Gafencu la Rege. Îl găsesc impresionat, dar neschimbat în opinii! Tot antigerman și pro-francofil, proanglofil. Crede că am urmat o bună politică. Vom continua și vom întări înarmarea. Atmosfera exclude ideea schimbării de guvern. Crede că vor reacționa italienii, spaniolii etc.

În timpul audienței vine ministrul Belgiei, aducînd o misivă de la regele Leopold pentru un acord al micilor state.

23. VIII

Audiență la rege. Rezum informațiile. Franța, Anglia, Polonia și Turcia vor merge înainte. Rex spune că el e de aceeași părere. De aceea astăzi e mai liniștit. Mă întreabă cum văd „sincer" situația. Spun că germanii sînt un pericol. Alianța cu ei înseamnă protectorat. Exemplul Cehoslovaciei, Ungariei și Italiei, nu sînt nici ele tocmai încîntate. Pericolul nu poate fi înlăturat decît prin înfrîngerea Germaniei, pe care o poate obține Franța și Anglia. Rex aprobă din cap, și spune apoi: „Absolut de acord".

Continuu că din punct de vedere al oportunității noi nu trebuie să ne atragem inutil agresiunea Germaniei. Așa am încheiat convenția economică pe care o respectăm, trebuie să o continuăm. Rex aprobă.

---

[1] Georges Bonnet — ministru de Externe al Franței.

[2] Pe măsură ce „criza polonă" prindea contururi tot mai clare și se profila o nouă agresiune hitleristă, guvernul sovietic a propus Marii Britanii și Franței încheierea unei alianțe tripartite de ajutor reciproc, inclusiv ajutor militar. Tratativele s-au desfășurat în primăvara și vara anului 1939, menținîndu-se luni de zile la schimburi de note și de propuneri. În cele din urmă, ele „au intrat în impas pe chestiunea lipsei unor angajamente militare precise din partea anglo-franceză și a liberei treceri a trupelor sovietice pe teritoriile Poloniei și României [...]. Acestea [tratativele] au și fost întrerupte la 17 august, pe timp de o săptămînă, pentru clarificări între delegațiile și guvernele respective" (vezi **Marea conflagrație a secolului XX**, București, 1974, p. 71; pentru alte detalii: **Probleme de politică externă a României. 1919-1939**, București, 1971, pp. 357-410).

[3] Invitația îi fusese adresată în noiembrie 1938 de Carol II, cu prilejul vizitei făcute atunci în Germania.

Spun unii că Urdăreanu are altă părere şi s-a răspîndit pe piaţă că „se caută un Marghiloman", că „Gafencu şi Călinescu sînt ţapii ispăşitori", că „se pregăteşte guvern Vaida" etc. Adaug că eu nu mă cramponez şi chiar recomand Rex că în caz de război sau conferinţă de pace [să fie adus] un ardelean în fruntea guvernului. Rex întreabă: Şi în caz de război? Da. Apoi mă întreabă dacă aş da concursul altuia. Răspund afirmativ, cu rezervă dacă s-ar face o politică germanofilă pe care nu o împărtăşesc.

Rex cheamă pe Urdăreanu, cu care reluăm discuţia. Acesta propune un pact de neagresiune cu Germania, pe care aceasta l-ar primi numai dacă ar fi interpretat ca un gest contra franco-englezilor.

Regele exprimă neted că doreşte înfrîngerea Germaniei, că speră să o obţină franco-englezii [...].

Eu adaug că o afişare a unei politici germanofile ar încuraja minoritatea germană şi Garda de fier, ar întări opoziţia Maniu-Brătianu.

Am impresia că Urdăreanu e montat de Malaxa.

24. VIII

Audienţă la Rex cu Gafencu. Aducem demersul ungar. Hotărîm să-i propunem un pact de neagresiune pe care să-l comunicăm şi englezilor, şi germanilor. Rex de acord. Gafencu propune un pact asemănător Germaniei. Rex respinge net orice cochetărie cu Germania. (Eri a spus: Nu trebuie să fie nimic care ar întîrzia victoria englezilor). Nu vrea să audă deocamdată nici de pact cu Rusia. Rex se menţine hotărît pe vechiul punct de vedere.

25. VIII

Urdăreanu mă cheamă să-mi arate o telegramă a lui Tătărescu, foarte alarmistă, şi manifestează intenţia de a pleca[1]. Rex însă nu-l recheamă. Îmi reproşează că nu l-am lăsat să plece în vară. Îl crede „un om mic". „Cu aceasta în viitor îl vei putea pune la zid."

Văd apoi şi pe Rex. Propun pe Franassovici.

[1] Tătărescu era ministru al României la Paris.

26. VIII

Rex îmi spune că Tătărescu a răspuns ca şi cum ar fi înţeles că va fi utilizat în ţară!

Argetoianu îmi spune că trebuie să ducem o politică „de canalii" şi să dăm drumul gardiştilor, spre a atrage pe nemţi.

28. VIII

Polonezii cer tranzit material de război pe baza convenţiei militare. De acord cu regele, aprobăm.

Thierry, din partea lui Daladier, ne cere să primim pe generalul Mittelhauser[2], în misiune „discretă" de informare tehnică a regelui. Hotărîm să refuzăm, spre a nu provoca pe nemţi.

Lungă explicaţie cu Urdăreanu pe tema germanofilă; eu îi spun că ţara e francofilă şi el nu trebuie să pună pe Rege în dezacord cu ţara. Problema s-a pus pentru Carol I şi Ferdinand. Nu trebuie să se repete.

30. VIII

Hoare vine să-mi arate o notă în care Ungaria s-ar angaja faţă de englezi a nu ne ataca.

Îmi cere să las trecerea ofiţerilor englezi spre Polonia.

În conversaţie cu Rex şi Urdăreanu hotărîm să trimitem pe cineva la Goering spre a ne informa asupra opiniei germane în chestia Ungariei [...].

Se propune întîi Vaida, apoi Micescu. Eu propun şi se aprobă Gigurtu.

31. VIII

Fabricius protestează că lăsăm să treacă muniţii pentru polonezi. Supunem chestia Rex, care spune că chestiunea e plicticoasă, dar nu ne poate opri. Urdăreanu e de aceeaşi părere.

Discuţii cu Gigurtu la Rex.

Gigurtu nu va avea misiune oficială, dar va putea spune că a văzut pe Rex înainte de plecare. Va căuta să afle ce atitudine are Germania...

[2] Eugène Désiré Mittelhauser (1873-1949), general francez, şeful Misiunii militare franceze în Polonia (1939) şi apoi comandant al teatrului de operaţii din Mediterana Orientală.

SUEZUL DE LA NECHAO LA DARIUS

(Urmare din p. 55)

faraoni. Dar marele ţel al lui Darius rămîne acelaşi cu cel al predecesorilor săi asirieni şi babilonieni: să folosească gigantica platformă comercială, a cărui stăpîn este, pentru a uni în acelaşi sistem economic Egiptul, Mesopotamia şi Indiile.

Grecul Scylax, vestit pentru cunoştinţele sale geografice şi priceperea sa de navigator, primeşte misiunea de a coborî pe Indus şi de a căuta o cale maritimă care să-l readucă în Egipt. El ajunge în Golful Oman, navighează prin Oceanul Indian, depăşeşte strîmtoarea Bab el Mandeb, urcă prin Marea Roşie, pătrunde în Golful Suez şi ajunge în Egipt, unde venise să-l aştepte marele rege. Utilitatea canalului nemaifiind discutabilă, Darius îl reamenajează, pentru ca Egiptul să devină de acum încolo punctul de joncţiune între Ocident şi Orientul Îndepărtat. Ferdinand de Lesseps va descoperi mai multe stele[1] care jalonau traseul acestui mic bulevard acvatic. Pe una dintre ele se afla următoarea inscripţie:

Eu, persanul Darius, am cucerit Egiptul cu armatele mele. Am dat poruncă să se sape acest canal care curge din Egipt pînă la marea care iese din Persia. Canalul a fost săpat aşa cum am dat poruncă şi corăbiile mele au mers din Egipt în Persia, după cum a fost voia mea.

Canalul lui Darius pornea din fundul Golfului Arabic, actualul Suez, spre Lacurile Amare, apoi de la Lacul Timsah spre vest şi se întîlnea cu Nilul lîngă Bubastis. Dominaţia căilor maritime va deveni un element esenţial al puterii persane, cînd Marea Roşie va fi legată de Mediterana, de aceea putem considera deschiderea Canalului de Suez drept una dintre cauzele principale ale „războaielor medice".

Traducere de

I. GIROVEANU

[1] Mic monument comemorativ din piatră.

cărți sosite la redacție

● **Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu** — *SCURTĂ ISTORIE A ROMÂNILOR.*

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 424 pp., 24,50 lei: *scrisă „pentru tineret îndeosebi", lucrarea celor doi cunoscuți istorici oglindește evoluția istorică a poporului român „din cele mai îndepărtate timpuri și pînă în contemporaneitate, cu etape, evenimente și date esențiale, cu personalități și opere reprezentative".*

● **Mihail Kogălniceanu** — *OPERE, vol. IV. (Text stabilit, introducere, note și comentarii de* **Georgeta Penelea.**)

Editura Academiei, București, 1977, 668 pp., 50 lei: *discursurile parlamentare din anii 1864-1868, ale celui pe care N. Iorga îl aprecia drept „cea mai mare minte în epoca de regenerare a poporului său".*

● **Constantin Botoran, Gheorghe Unc** — *TRADIȚII DE SOLIDARITATE ALE MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI DEMOCRATICE DIN ROMÂNIA CU LUPTA DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ A POPOARELOR DIN ASIA, AFRICA ȘI AMERICA LATINĂ. (Lucrare apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.).*

Editura Politică, București, 1977, 256 pp., 9 lei; *studii consacrate unor momente semnificative din cronica tradițiilor internaționaliste ale clasei muncitoare din țara noastră, ale poporului român, în lupta împotriva imperialismului, pentru afirmarea dreptului statelor la o viață liberă, independentă.*

● **Adolf Armbruster** — *LA ROMANITÉ DES ROUMAINS. HISTOIRE D'UNE IDÉE („Romanitatea românilor. Istoria unei idei".)*

Editura Academiei, București, 1977, 280 pp., 22 lei: *romanitatea poporului nostru oglindită în mărturii internaționale; ediția în limba română a lucrării a apărut în 1972.*

● *EPOPEEA INDEPENDENȚEI ÎN ARTA PLASTICĂ ROMÂNEASCĂ. (Studiu introductiv și selecția ilustrațiilor de* **Marin Mihalache.**)

Editura Meridiane, București, 1977, 44 pp. + 143 planșe, 70 lei: *opere reprezentative din tezaurul artistic național, dedicate luptei poporului român pentru libertate, dreptate socială și neatîrnare.*

● *VITEJI AI NEAMULUI, 1877-1878. (Lucrare apărută sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice și a Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România; coordonatori dr.* **Florian Georgescu** *și* **Elena Pălănceanu.**)

București, 1977, 320 pp., 9 lei: *viețile și faptele de arme ale unui număr de 40 eroi din războiul pentru independență.*

● **Vasile Mioc, Damaschin Mioc** — *CRONICA OBSERVAȚIILOR ASTRONOMICE ROMÂNEȘTI.*

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 360 pp., 11 lei: *433 știri referitoare la unele fenomene cerești observate în țările române în sec. XIV-XIX, prezentate într-un comentariu științific, istoric și astronomic.*

● **Manole Neagoe** — *PROBLEMA CENTRALIZĂRII STATELOR FEUDALE ROMÂNEȘTI MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ.*

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977, 276 pp., 10 lei: *studiul evidențiază faptul că, încă de la întemeierea lor, cele două țări române au avut atributele unor formațiuni politice centralizate.*

● **Nicolae Iorga** — *PAGINI ALESE DIN ÎNSEMNĂRILE DE CĂLĂTORIE PRIN ARDEAL ȘI BANAT. (Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de* **Lucian Cursaru.**)

Editura Minerva, București, 1977, vol. I, 260 pp., vol. II, 296 pp., 10 lei: *viața, obiceiurile, tradițiile locuitorilor acestor străvechi ținuturi românești, străbătute și cercetate, la începutul secolului nostru, de marele istoric.*

● **P. P. Negulescu** — *SCRIERI INEDITE vol. IV. (Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Nicolae Gogoneață.)*

Editura Academiei, București, 1977, 696 pp., 37 lei: *volumul cuprinde studiul „Problema cosmologică", al unuia dintre cei mai de seamă filozofi din istoria culturii românești.*

● **Arvay Árpád** — *PICTORUL PEREGRIN. (În românește de* **Constantin Olteanu.**)

Editura Ion Creangă, București, 1977, 236 pp., 12,40 lei: *evocarea vieții și activității pictorului Carol Popp de Szathmáry.*

● *MANUSCRIPTUM*

București, 1977, 192 pp., 10 lei: *numărul 2 (27) din acest an al revistei editată de Muzeul Literaturii Române, dedicat Centenarului independenței de stat a țării noastre, cuprinde texte inedite, aparținînd printre alții lui D. Cantemir, N. Bălcescu, M. Eminescu, N. Iorga, I. Slavici, I.L. Caragiale.*

● **I. I. Russu** — *ELEMENTE TRACO-GETICE ÎN IMPERIUL ROMAN ȘI ÎN BYZANTIUM.*

Editura Academiei, București, 1976, 182 pp., 19,50 lei: *istoria romanizării tracilor în sec. III-VII, prezența activă ale unor personalități ale acestora în înalte posturi de conducere ale imperiului, rolul remarcabil jucat de traco-romani în cele mai importante evenimente, cu deosebire în faza de trecere spre perioada prefeudală a lumii greco-romane.*

● **Camil Mureșan** — *IANCU DE HUNEDOARA.*

Editura Militară, București, 1976, 128 pp., 3,75 lei: *glorioasele fapte de arme ale unuia din cei mai mari comandanți de oști din vremea sa, voievod al Transilvaniei, din 1441, și guvernator (regent) al Ungariei, din 1446.*

● **Nicolae Edroiu** — *RĂSUNETUL EUROPEAN AL RĂSCOALEI LUI HOREA.*

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, 232 pp., 9,75 lei: *evenimentele din Transilvania din 1784-1795 oglindite în publicistica austriacă, italiană, germană, franceză, belgiană, olandeză, spaniolă și engleză*

200 PREMII — 200 CÎȘTIGĂTORI

(Urmare din p. 29)

7. FROSIN DUMITRU — Piatra Neamț
8. PĂUNESCU MARIUS MIHAIL — Caracal, jud. Olt
9. LILIANA TODEA — București
10. SÎRBU N. MARIA — București

PREMIUL IX

ZECE STILOURI HERO

1. CEAUȘESCU IOAN — Margina, jud. Timiș
2. PUICEA NICOLAE — Drobeta-Turnu Severin
3. RABINOVICI AVRAM — Dorohoi, jud. Botoșani
4. MUREȘAN LIVIU — Sibiu
5. ALEXANDRU ARGHIROPOL — Timișoara
6. LĂZAROIU ION — București
7. COȘARIU IOAN — Drăgoești, jud. Timiș
8. CUZMAN IOAN — Timișoara
9. CHIRIAC ALEXANDRINA — Tîrgu Ocna, jud. Bacău
10. PERNEȘ CĂLIN — Zalău, jud. Sălaj

PREMIUL X

DOUĂZECI MAPE P.C.V.

1. SAVA S. EVA — Oradea
2. ZBÂRNEA GRIGORE — Călărași, jud. Ialomița
3. MARCU I. MARIN — București
4. SAVASTRU VASILE — Brașov
5. TOTOLICI GEORGETA — Galați
6. ANTONESCU PAVEL — Buzău
7. ANDREESCU LUCREȚIA — București
8. NICOLAU ȘTEFAN — Botoșani
9. VICTORIA MARTIN — București
10. ALEXE GHEORGHE Măneciu Ungureni, jud. Prahova
11. ROMULUS ȘTEF — Arad
12. VITAN MIHAI — Satu Mare
13. MIHAILESCU OCTAVIAN — Focșani
14. BUJOR MARIAN — Craiova
15. IOAN ROZINCA — Deva, jud. Hunedoara
16. ILIESCU ȘTEFAN — Tulcea
17. MEDELEANU GHEORGHE — Brașov
18. ALEXANDRU PARASCHIV — Constanța
19. ANDREI D. ELENA — Tîrgoviște, jud. Dîmbovița
20. RUȘEȚ MIHAELA — București

PREMIUL XI

ȘAIZECI ȘI CINCI DE ABONAMENTE PE UN AN LA MAGAZIN ISTORIC

1. IACOB SILVIA — Botoșani
2. MELINTE OTILIA — Nicorești, jud. Galați
3. IOAN MARIANA — Galați
4. CHIPERI PAVEL — Gura Văii, jud. Bacău
5. PLEȘCA PETRU — Iași
6. CIOLOBOC AVRAM — Sibiu
7. POPESCU AL. ION — Olănești Băi, jud. Vîlcea
8. POPESCU GHEORGHE — Bd. G. Coșbuc nr. 19, București
9. OLARU TEODORA — Scărișoara, jud. Alba
10. TUNDREA VALENTIN — Tîrgu Jiu
11. RĂDUCU VALERIA — Curtea de Argeș
12. BUZNEA MARIA — Suceava
13. DĂSCĂLESCU GHEORGHE — Fălticeni, jud. Suceava
14. GHERGULESCU P. RENÉ MIRCEA — București
15. DRAGU DUMITRU — București
16. CONSTANDACHE G. GH. — București
17. CĂLIN R. VOICU — Rîmnicu Vîlcea
18. STĂNESCU GH. LEONTIN — București
19. SCOROBOGACEA FLORIN — Rîmnicu Vîlcea
20. ȘANDRU TRAIAN — Siret, jud. Suceava
21. IEPURE MARIA — Aiud, jud. Alba
22. MIHAI TITUS MIRCEA — Mediaș, jud. Sibiu
23. TROFIN MARIA — Ploiești
24. CARPEN N. ION — Vălenii de Munte, jud. Prahova
25. POPA P. IOAN — Remetea, jud. Bihor
26. RIZOIU CONSTANTIN — Sebeș, jud. Alba
27. PENEA OCTAVIAN — Cîmpia Turzii, jud. Cluj
28. PETRU BRAN — Cluj-Napoca
29. NICOLAE GOLGOJAN — Tîrgu Jiu
30. VĂRZARU T. GABRIEL — Craiova
31. GHEORGHI GUNEV BĂNOV — **PLEVEN, R.P. BULGARIA**
32. BÎRCU PETRE — Reșița, jud. Caraș Severin
33. BĂLAN MARTIN — Reșița, jud. Caraș Severin
34. ION C. ILIE — Pitești
35. TOLEA ION — București
36. PAUL BRĂDIȘTEANU — București
37. ILEANA BUREACĂ — Bistrița, Bistrița-Năsăud
38. MARINESCU C. FLORIAN — București
39. ȘIPCALU NINA — Caracal, jud. Olt
40. VASILE DUMITRU — Ploiești
41. ILIESCU ECATERINA — Adjud, jud. Vrancea
42. GRIGORAȘ MIOARA — Dolhasca, jud. Suceava
43. MARIA IVANCU — București
44. CONSTANTIN LEON — Bacău
45. BĂNESCU IOAN NICOLAE — Rîmnicu Vîlcea
46. CHIRTU VALERIU — București
47. MARIȘ IOAN — Răcătău, jud. Cluj
48. DUMITRU CIOBANU — **BEGEJCI, R. S. F. IUGOSLAVIA**
49. LUCHIAN ZENOVIA — Piatra Neamț
50. GOANȚĂ MIHAI — București
51. ANTONESCU ION — București
52. NICOLAU RODICA — Pitești
53. CODIȚĂ ION — Mihai Bravu, jud. Ilfov
54. MIȚĂ GHEORGHE — Scrioaștea, jud. Teleorman
55. BOȘCU IACOB — București
56. BICĂ GEORGETA DANIELA — Craiova
57. POJAN ROMEO ȘTEFAN — Tîrgu Mureș
58. MELANIA SLAVU — Deva, jud. Hunedoara
59. NIȚESCU GEORGE — București
60. LIE DUMITRU — Cluj-Napoca
61. LECHINȚEANU MIRCEA — Dej, jud. Cluj
62. TEODOR N. POPESCU — Oradea
63. CONST. TONEGARU — Iași
64. CONSTANTINESCU NICOLAE — B-dul. I. Șulea, nr. 31, București
65. CONSTANTINESCU NICOLAE — str. Cuza Vodă, nr. 151, București

PREMIUL XII

ȘAIZECI ȘI CINCI DE ABONAMENTE PE 6 LUNI LA MAGAZIN ISTORIC

1. VESA IOACHIM — București
2. GEAMĂN EUG. GEORGETA — București
3. APOSTOIU ION — Ploiești
4. BRAȘOVEANU EMILIA AURORA — București
5. DINCĂ ȘTEFAN PETRUȘ — M. Kogălniceanu, jud. Brăila
6. EREMIE GHEORGHE — Marginea, jud. Suceava
7. RĂCHITĂ IOAN — Cluj-Napoca
8. RUIU ECATERINA — București
9. DIMITRIU DAN — București
10. PAVEL F. GEORGE — Cluj-Napoca
11. PĂRĂIANU CONSTANTIN — București
12. ILIESCU EMIL — București
13. JILAC NICOLAE — Oțelu Roșu, jud. Caraș Severin
14. SEGHEDIN CONSTANTIN — Bîrlad
15. LĂZĂRESCU DOROTHEA — București
16. MIRON D. PAVEL — Iași
17. URSU MARICEL — Galați
18. BICIU FLOREA — Corabia, jud. Olt
19. AILINCĂI VERONICA — Suceava
20. LAZARIU VICTOR — București
21. GHEORGHIU MIHAI — Iași
22. GÎJU DUMITRU — Iași
23. HUPCEA VALERICA — Odobești, jud. Vrancea
24. ȘANDRU CONSTANTIN — Cornu Luncii, jud Suceava
25. FĂCĂIANU VASILE — Constanța
26. ION CRISTEA — Iași
27. PERIAL NICOLAE CORNELIU — București
28. CREȚU DUMITRU — Iași
29. CUCU GHEORGHE — Ploiești
30. IANCU IONESCU — Cioroiași, jud. Dolj
31. MIRCEA FRIGURĂ — Bacău
32. BĂRBUȚĂ CĂTĂLIN — Bolintin Vale, jud. Ilfov
33. DUMBRAVĂ LUCIA — Drobeta-Turnu Severin
34. PANTAZIE CONSTANTIN — Botoșani
35. LUCA ELENA — Purcăreni, jud. Brașov
36. TĂTARU GHEORGHE — București
37. JEAN CODREANU — Odoreu, jud. Satu Mare
38. GINA IOSIF — Mangalia, jud. Constanța
39. CHIȘIU MARCELA DENISA — Aiud, jud. Alba
40. BĂLGRĂDEAN OCTAVIA — Alba Iulia, jud. Alba
41. VICTORIA AVRAMESCU — Mangalia, jud. Constanța
42. MIRON SASU — Făgăraș, jud. Brașov
43. MOCANU GHEORGHE — Pitești
44. CĂTANĂ ELISABETA — Păuliș, jud. Arad
45. SELEGEAN CATIȚA — Arad
46. POPESCU APREOTESEI VASILE-ADRIAN, Străoane, jud. Vrancea

(Continuare în p. 63)

poșta mi

ÎNALTA SIMPATIE A LUI CUZA

LUCIAN SOTA, din București, *ne trimite — în traducerea făcută în cancelaria domnească — o scrisoare din 14 octombrie 1864 a guvernatorului vilayetului (districtului) Silistrei; scrisoarea se păstrează la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva Cuza, mapa XLVII, doc. 185:* „Măria Ta, glorificîndu-mă de a fi fost patru ani în apropierea Alteței Voastre, astăzi mă cred nefericit pierzînd această glorioasă posițiune, prin încetarea misiunii mele de guvernator general al vilayetului Silistrei. Îndată ce Excelența Sa Midhad Pașa va sosi la Rusciuk [Russe] va trebui să plec la Constantinopol.

Fiind mulțumit de înalta simpatie, de onorurile și considerațiunea ce Măria Voastră a binevoit a-mi arăta ori de cîte ori ocaziunea s-a ivit în relațiunile la care vecinătatea a dat loc, mă găsesc dator a vă exprima simțămîntul de recunoștință ce vă port pentru înaltele favoruri pe care oriunde m-aș găsi niciodată nu le voi uita.

Rugînd ca și Alteța Voastră să nu mă șteargă din memoria sa, vă mai rog a ordona să se comunice funcționarilor Valahiei cu care vecinătatea m-a făcut să leg relațiuni că plec mulțumit și recunoscător de buna lor purtare.

Toate acestea rămîn la înalta Măriei Voastre bunăvoință.

Arif, fost guvernator al Silistrei."

DIN DROBETA ÎN ALGERIA

LIVIU TURCULEȚ, *din* București: „În cadrul unui contract de asistență tehnică între țara noastră și Algeria, am avut ocazia, în decurs de doi ani, să cunosc o parte din frumusețile acestei țări și din vestigiile ei istorice. Vizitînd muzeul de la Cherchell, am întîlnit, printre exponate, o inscripție în care este menționat municipiul Drobeta, avînd următorul text: «SEX CORNELIO/ LVCAERJANO/ MVNICIPIUM/ HADRIANVM/ DROBETENSE/ EX DACIA». Aș dori să știu cine era persoana în cinstea căruia a fost pusă inscripția și, dacă se poate, cum se explică prezența ei în Africa?".

Cunoscut lumii științifice încă din 1905, cînd a fost publicat în revista franceză Année épigraphique, *textul semnalat prezintă un mare interes științific, fiind o inscripție onorifică dată de locuitorii municipiului Drobeta lui Sextus Cornelius Lucaerianus, fiul guvernatorului Daciei, Sextus Cornelius Clemens.*

În postul pe care l-a deținut în 171-175, sub domnia împăratului Marcus Aurelius, Sextus Cornelius Clemens s-a distins în luptele purtate împotriva astingilor, cvazilor, marcomanilor și iazigilor, murind în războiul purtat cu aceștia din urmă.

De ce oare locuitorii municipiului Drobeta au găsit cu cale să-l cinstească pe fiul guvernatorului? Nu se știe precis. Probabil că e unul din obișnuitele omagii aduse nu numai guvernatorului, ci și membrilor familiei acestuia. În cazul de față, inscripția se găsește la Cherchell (una din așezările antice denumite Cezareea), unde Sextus Cornelius Lucaerianus, fie că se născuse, fie că ocupa un post.

Inscripția are însă și o semnificație mai largă, ilustrînd puternicele legături ce existau în acea vreme între Dacia și celelalte provincii ale Imperiului roman.

CUM E CORECT?

PETRE CĂLDURĂ, *din* Ploiești, *ne întreabă* „cum se scrie corect numele cuceritorului Constantinopolului: Mehmed II sau Mahomed II?". *Cele două nume sînt identice între ele, avînd și o a treia formă: Mohammed. Așa cum la noi, de pildă, coexistă, Ion, Ioan, Iuon etc.*

PRECIZARE

Solicitați de un cititor din Piatra Neamț precizăm că, la întrebarea nr. 14, seria V, s-a considerat ca răspuns exact nu numai ordinul „Steaua României" *ci și* medalia „Virtutea Militară", *dobîndită și ea de trei militanți socialiști.*

AVEȚI DREPTATE — NU AVEȚI DREPTATE...

În legătură cu nr. 5/1977 ni se semnalează:

General maior (r) IANCU GHENESCU, *din* satul Rîușor, jud. Brașov, și NICOLAE POPA, *din* Făgăraș: *Vincențiu Grama — voluntarul transilvănean în războiul de independență de la 1877 — era originar din satul Rîușor și nu Rîșnov (p. 11).*

STOIAN TEODORU, *din* Bacău: *Sava Henția nu este autorul nici unei picturi avînd titlul presupus de dv.;* La Corabia *și* Românii jucînd hora *(p. 16) sînt două compoziții distincte.*

SILVIU CIOCAN, *din* Iași: *intrarea trupelor române în Belogradgic a avut loc la 13 februarie 1878, așa cum se arată, de altfel, în* Însemnările *lui Grigore Cantilli, la p. 20, col. I, rîndul 5 de jos și în nota de la p. 20.*

ELENA PREDA, *din* București: *de ce scriem* „ba Esterne *(p. 25, 28 și 31),* ba Externe *(pp. 34-35)?" Pentru că, în primul caz, am păstrat scrierea din documentul de epocă, așa cum, de altfel, arată nota introductivă de la p. 25; celălalt text, deși privește aceeași epocă, aparține unor autori de astăzi, care scriu conform normelor ortografice curente.*

DIONISIE IONAȘCU, *din* Cluj-Napoca: *Stan Gheorghe a avut gradul de sergent, iar Nica Vasile de caporal (p. 9).*

TRAIAN PETRINEI, *din* Craiova: *dramul (la propriu) nu reprezintă „o fracțiune infinitezimală dintr-un gram," așa cum v-a făcut să credeți semnificația la figurat a termenului (p. 13). Veche unitate de măsură, dramul echivalează cu 3,18-3,23 grame sau cu 3,23-3,80 centimetri cubi.*

ALECU BĂDĂLUȚĂ, *din* București: *din neglijența secretarului de redacție Radu Ion Popescu și a tehnoredactorului Anton Tănase, în dubla coloană de steme din dreapta paginii 26, s-a produs, în cursul procesului tipografic, o „rocadă" a imaginilor. În mod corect, stemele din șirul stîng corespund denumirilor de județe din șirul drept și viceversa: Așadar coasa — Botoșani, racul — Dorohoi, calul — Iași, arborii — Suceava etc.*

În schimb, fotografia din p. 11 la care vă referiți, de asemenea, în scrisoarea dv. a fost reprodusă în mod corespunzător de revista noastră, veteranii înfățișați purtînd, așa cum e firesc, decorațiile pe stînga.

Cristian POPIȘTEANU

200 PREMII — 200 CÎȘTIGĂTORI

(Urmare din p. 62)

47. CHERESCU PAVEL — Lăpușnicu Mare, jud. Caraș Severin
48. LUNGOCI GHEORGHE — Capu Cîmpului, jud. Suceava
49. NEGREA VASILE — Mediaș, jud. Sibiu
50. STRAT CARMEN — Suceava
51. TEȘCULĂ CORNEL — Vînători, jud. Mureș
52. MORAR IOSIF — Miercurea-Ciuc, jud. Harghita
53. ȘERBAN GHEORGHE — Galați
54. HUICĂ P. VASILE — București
55. CRISTEA MARCEL — Făgăraș, jud. Brașov
56. GH. AMARANDEI — Dorohoi, jud. Botoșani
57. FARCAȘ IONEL — Felnac, jud. Arad
58. ANDREESCU ION — București
59. BĂLAN POMPILIU-MARIU — Urziceni, jud. Ilfov
60. SARGAN ANA — București
61. OROIAN GHEORGHE — Tîrgu Mureș
62. CHIRIAC EMIL — Bacău
63. PĂUN GHEORGHE — Vădeni, jud. Brăila
64. POPESCU MARIUS — Ploiești
65. DRĂGĂNESCU PETRE — Timișoara

CONTENTS (Romanian History) R. POPA Ulpia Trajana Sarmizegetusa – Britonia – 12 Centuries of Romanian History • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documents of Romanian and German Archives on August 23, 1944 • D. BERINDEI Proclamations of the 1821 Revolution • C. KIRIȚESCU August 1917 – The Victory of Mărășești • G. NICOLESCU Painters on the Fronts of the First World War • V. CĂRĂBIȘ Ecaterina Teodoroiu – the Heroine from the Jiu • C. POPIȘTEANU Interview with Maurice Baumont: The Romanian Heroism remains Exemplary • C. ALBU: A. Papiu-Ilarian (1828-1878) – an 1848 Revolutionist • Gh. BICHIR, Al. VULPE, C-tin PREDA: Thracian Peuples and Tribes • I. HAȚEGAN: The Teutonic Knights in the Banat • A. VASILESCU Montpellier 1878: The History of a Literary Prize • ARMAND CĂLINESCU 1939, Political Notes.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) R. POPA: Ulpia Traiana Sarmizegetusa – Britonia – 12 siècles d'histoire roumaine • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documents d'archives roumaines et allemandes sur le 23 Août 1944 • D. BERINDEI: Proclamations de la révolution de 1821 • C. KIRIȚESCU: Août 1917 – La victoire de Mărășești • GH. NICOLESCU: Peintres sur les fronts de la Première Guerre mondiale • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu – l'héroïne de Jiu • C. POPIȘTEANU: Interview avec Maurice Baumont: L'héroïsme roumain demeure exemplaire • C. ALBU: Al. Papiu-Ilarian (1828-1878) – participant à la révolution de 1848 • GH. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDA: Peuples et tribus thraces • I. HAȚEGAN: Les chevaliers teutons au Banat • A. VASILESCU: Montpellier 1878; Histoire d'un prix littéraire • ARMAND CĂLINESCU: 1939, notes politiques.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Р. ПОПА: Ульпия Траяна Сармизеджетуза—Британия — 12 столетий румынской истории • Е. БАНТЯ, М.Е. ИОНЕСКУ: Румынские и немецкие архивные материалы о 23 Августе 1944 • Д. БЕРИНДЕЙ: Прокламации революции 1821 г. • К. КИРИЦЕСКУ: Август 1917 — победа под Мэрэшешть • Г. НИКОЛЕСКУ: Художники на фронтах первой мировой войны — В. КАРАБИШ: Екатерина Теодорою — героиня с Жиу • К. ПОПИШТЯНУ: Интервью Мориса Бомо: Образцовый героизм румын • К. АЛБУ: А. Папиу-Илариан (1828-1878)— революционер 1848 г. • Г. БИКИР, А. ВУЛПЕ, К. ПРЕДА: Фракийские племена • И. ХАЦЕГАН: Тевтонские рыцари в Банате • А. ВАСИЛЕСКУ: Монпелье 1878. История литературной премии • АРМАНД КЭЛИНЕСКУ 1939, политические заметки.

INHALT (Rumänische Geschichte) R. POPA Ulpia Traiana Sarmizegetusa – Britonia – 12 Jahrhunderte rumänischer Geschichte • E. BANTEA, M.E. IONESCU Dokumente über den 23 August 1944 aus rumänischen und deutschen Archivs • D. BERINDEI Die Verkündigung der Revolution des Jahres 1821 • C. KIRIȚESCU August 1917 – Der Sieg von Mărășești • GH. NICOLESCU Maler an den Fronten des ersten Weltkrieges • V. CĂRĂBIȘ Ecaterina Teodoroiu – die Heldin von Jiu • C. POPIȘTEANU Interview mit Maurice Baumont: Musterhaft bleibt rumänischer Heldenmut • C. ALBU Al. Papiu-Ilarian (1828-1878) – Revolutionär dem 1848-er Aufstand angehörend • GH. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDA Thrakische Stämme und Geschlechter • I. HAȚEGAN Teutonische Ritter im Banat • A. VASILESCU Montpellier 1878: Die Geschichte einer literarischen Prämie • ARMAND CĂLINESCU 1939, Politische Aufzeichnungen.

SUMARIO (Historia rumana) R. POPA: Ulpia Traiana Sarmizegetusa – Britonia – 12 siglos de historia rumana • E. BANTEA, M.E. IONESCU: Documentos de archivos rumanos y alemanes sobre el 23 de Agosto. de 1944 • D. BERINDEI: Proclamaciones de la revolución de 1821 • C. KIRIȚESCU: Agosto de 1917 – La victoria de Mărășești • GH. NICOLESCU: Pintores en los campos de batalla de la primera guerra mundial • V. CĂRĂBIȘ: Ecaterina Teodoroiu – la heroina del Jiu • C. POPIȘTEANU: Entrevista con Maurice Baumont: El heroismo rumano permanece ejemplar • C. ALBU: Al. Papiu-Ilarian (1828-1878) revolucionario del '48 • GH. BICHIR, AL. VULPE, C-tin PREDA: Pueblos y tribus tracios • I. HAȚEGAN: Los caballeros teutones en Banat • A. VASILESCU: Montpellier, 1878: La historia de un premio literario • ARMAND CĂLINESCU 1939, apuntes políticos.

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

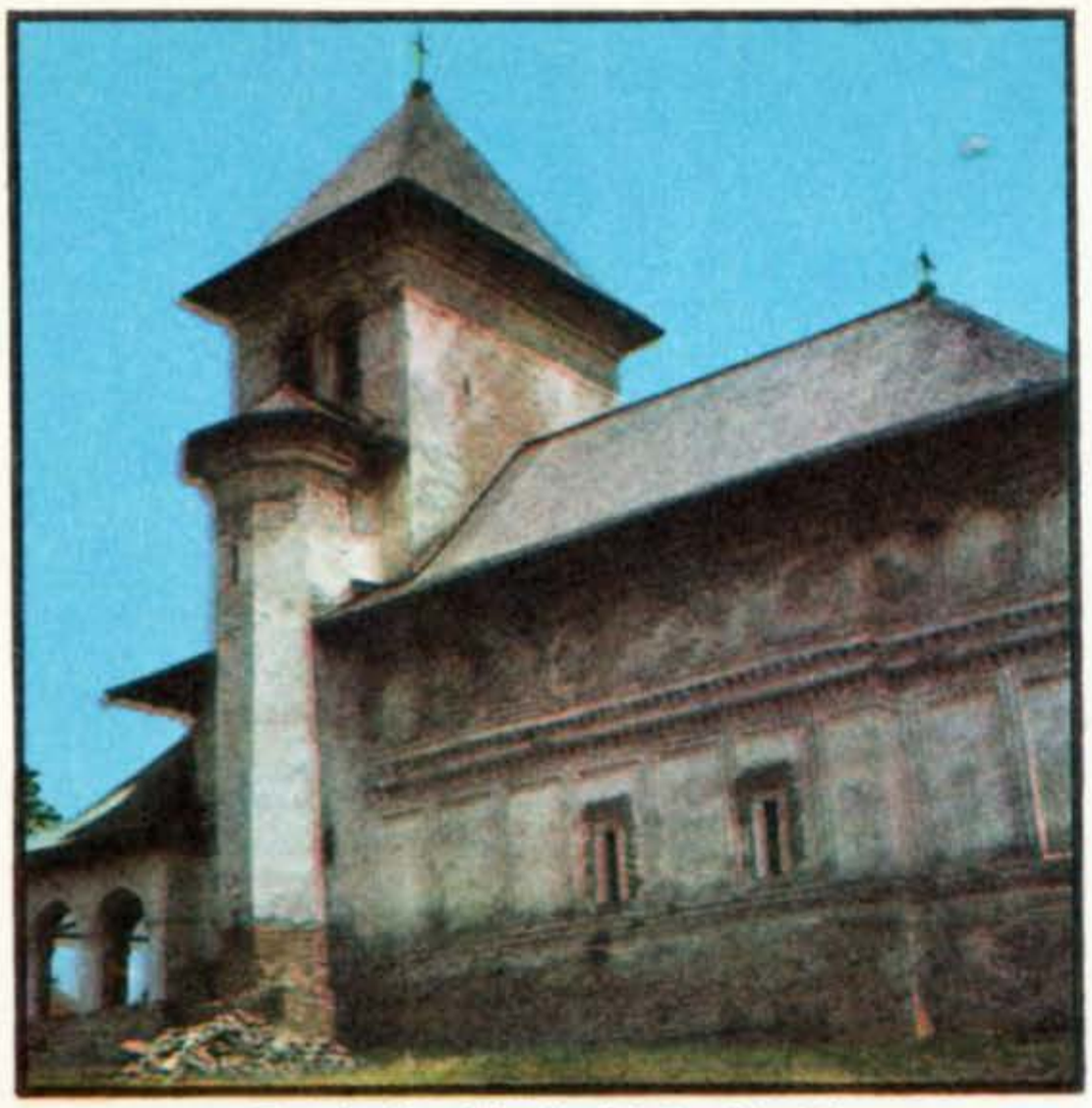

Strehaia (jud. Mehedinţi)

Căldăruşani (jud. Ilfov)

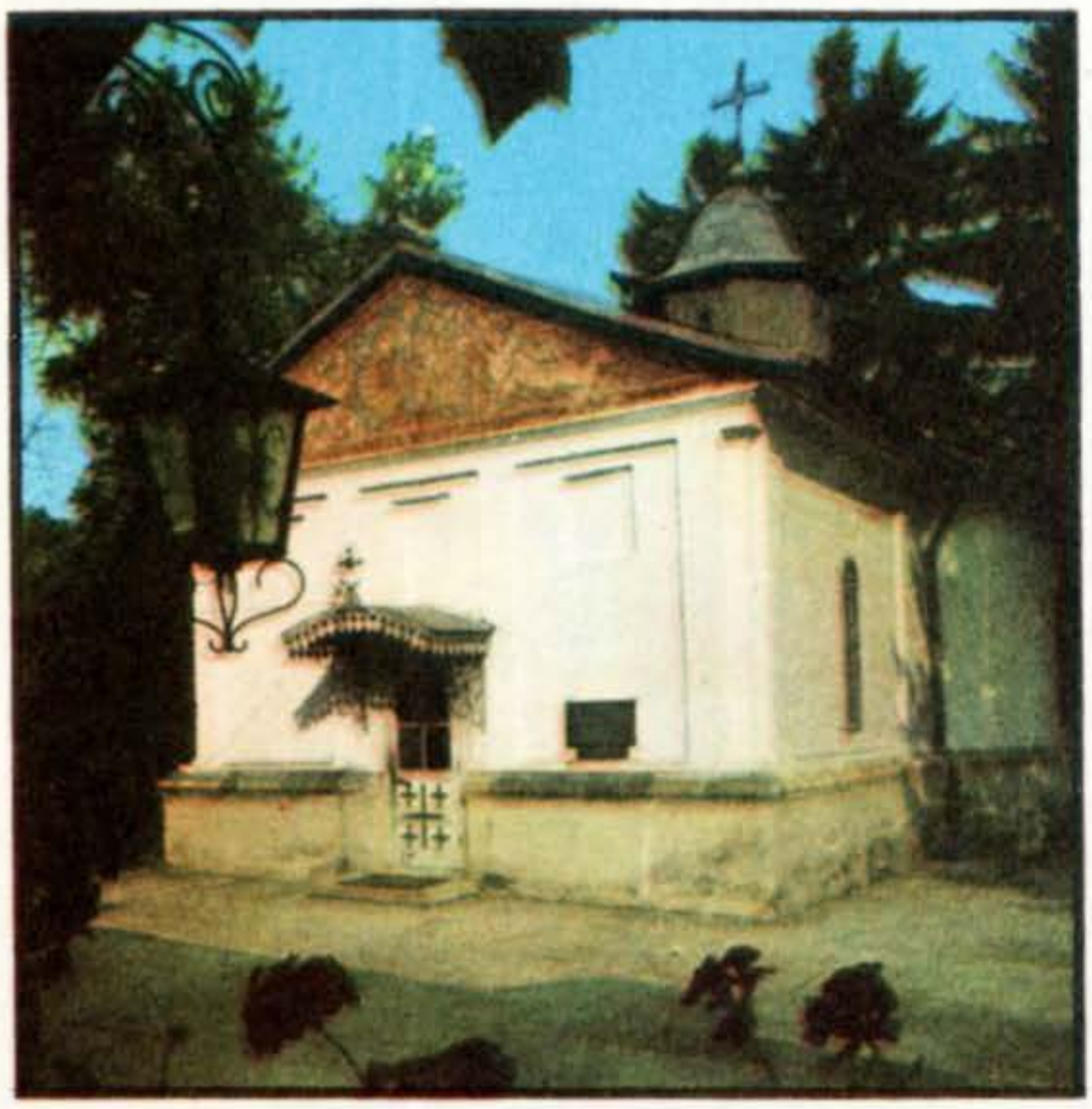

Schitul Trivale (Piteşti)

Biserica Plumbuita (Bucureşti)

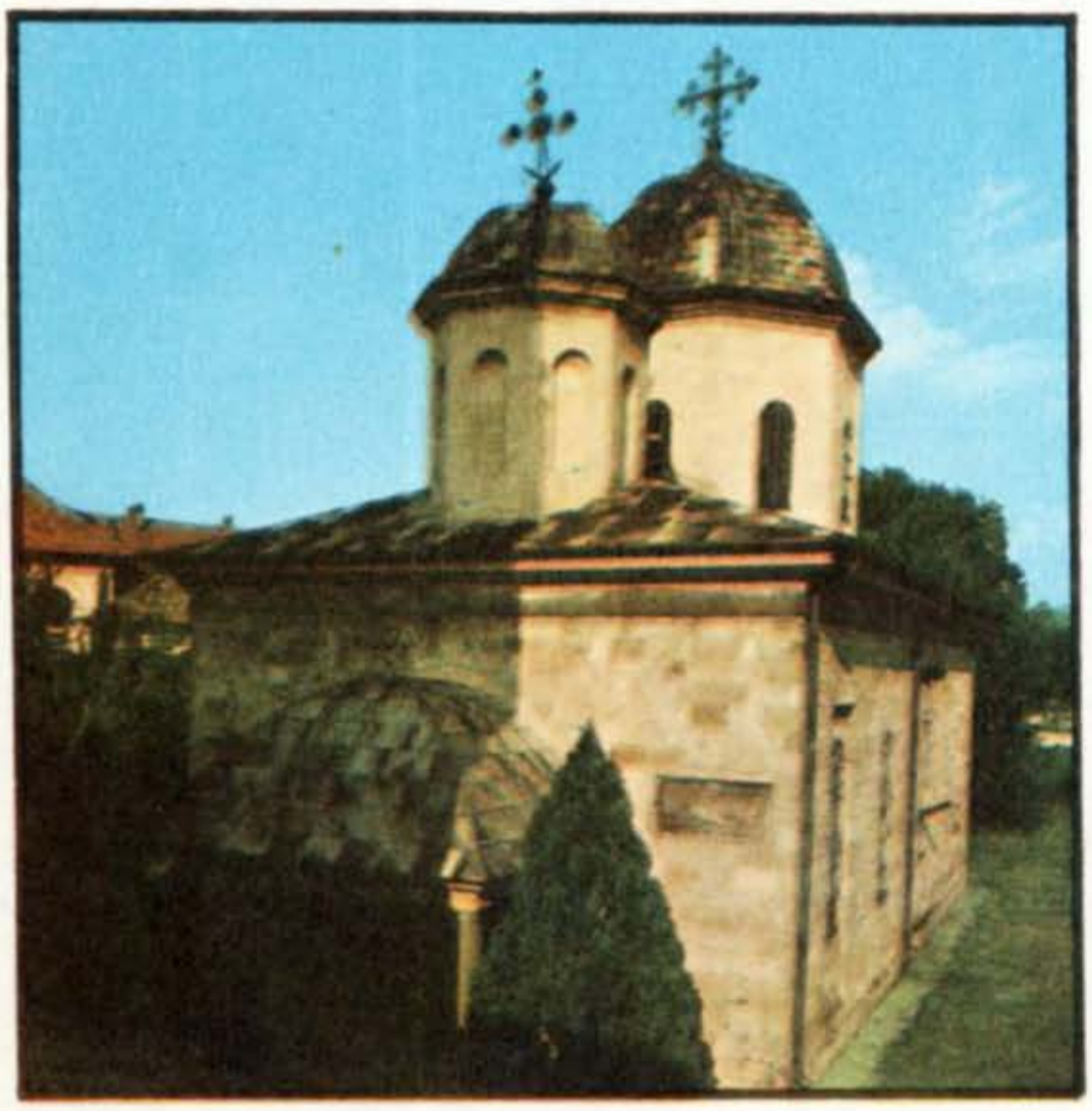

Negru vodă (Cîmpulung)

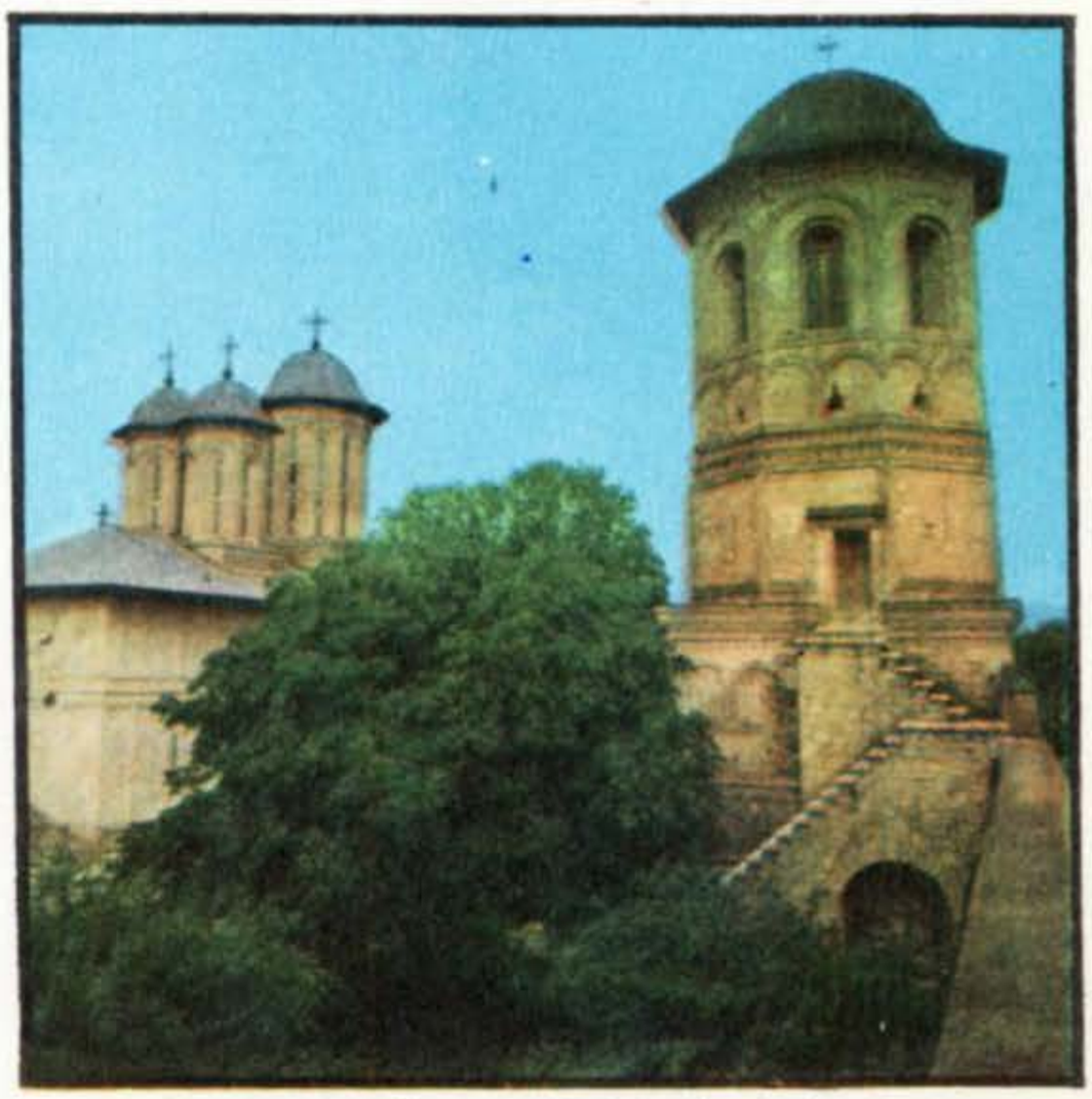

Brebu (jud. Prahova)

C. Petrescu · Dragoe

C. Ressu

Costin Petrescu

E. LAZĂRESCO.-

C. Ressu

Stoica